

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

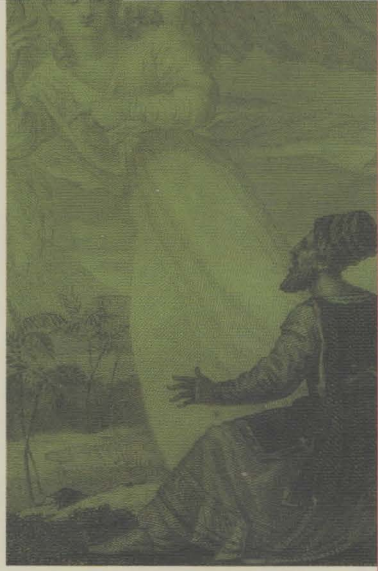
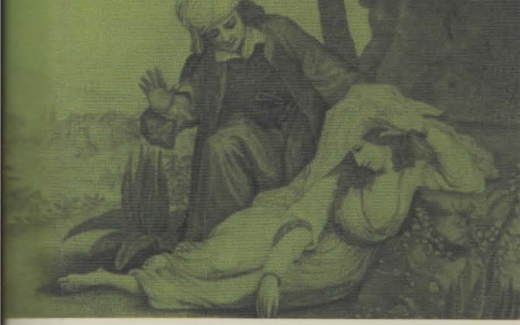
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

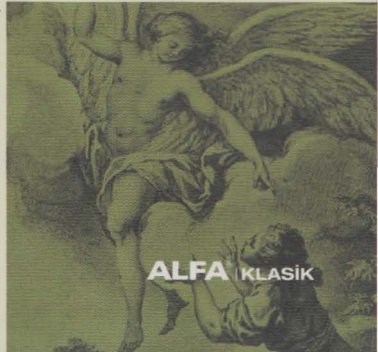
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

VOLTAIRE

ZADIG

Fransızcadan Çeviren
HASAN FEHMİ NEMLİ

ALFA KLASİK

ZADİG

VOLTAIRE (FRANÇOIS MARIE AROUET)

(21 Kasım 1694 - 30 Mayıs 1778)

Fransız Aydınlanma Çağı yazarı, tarihçisi ve düşünürü. Din ve ifade özgürlüğü üzerine yazılar yazmıştır. Hiciv tarzında yazdığı felsefi yazılarda Kilise'nin dogmalarını eleştirir. Bir soyluya hakaret ettiği gerekçesiyle üç yıl boyunca İngiltere'ye sürgün edilir, burada hoşgörüsüyle karşılaşır ve bundan sonra hoşgörünün Fransa'da yerleşmesi için hiciv tarzında eserler vermeye başlar. İnsan hakları konusundaki düşünceleri Fransız Devrimi ve Aydınlanma hareketine büyük katkı sağlamıştır. Çok yönlü bir yazar olan Voltaire, aralarında oyun, roman, deneme, öykü ve şiir de bulunan iki binden fazla kitap ve risale yazmıştır. En önemli eserleri şunlardır: *Zadig*, *Candide*, *Micromégas*, *Babil Prensesi*, *Felsefe Sözlüğü*, *İngilizler Hakkında Felsefi Mektuplar*.

HASAN FEHMİ NEMLİ

1950 Zara doğumlu. Kimya mühendisi. ODTÜ. Bilinckurgu, polisiye, felsefe, tarih, macera, çizgi roman dahil çok geniş bir yelpazede okumayı seviyor ve sadece sevdiği kitapları çeviriyor. İngilizceden Edgar Allan Poe, Howard Phillips Lovecraft, Lord Dunsany, Arthur Machen, Richard F. Burton, Charles Howard Hinton, Joseph Conrad, Henry James, E. M. Forster, Scott F. Fitzgerald, Edwin Abbott Abbott, Fransızcadan Jean-Jacques Rousseau, Voltaire, Antoine Galland, Jean-Luc Steinmetz, Hugo Pratt, Jules Verne çevirdi. Şimdilerde Saul Bellow'la boğuşuyor.

Zadig

© 2015, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kitabın Türkçe yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu

Kapak Tasarımı Elif Çepikkurt

Sayfa Tasarımı Zuhâl Turan

ISBN 978-605-106-964-7

1. Basım: Ekim 2015

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftelavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul

Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29

Sertifika no: 12088

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34410 Fatih-İstanbul

Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika No: 10905

VOLTAIRE

ZADIG

Çeviren ve Notlandıran
Hasan Fehmi Nemli

İÇİNDEKİLER

ZADİĞ
(YA DA YAZGI)

Doğu Öyküsü: ONAY, 9

Birinci Bölüm: TEK GÖZLÜ ADAM.....	13
İkinci Bölüm: BURUN.....	18
Üçüncü Bölüm: KÖPEK VE AT	21
Dördüncü Bölüm: HASUT	26
Beşinci Bölüm: YÜCE GÖNÜLLÜ İNSANLAR	33
Altıncı Bölüm: VEZİR	36
Yedinci Bölüm: ANLAŞMAZLIKLAR VE HUZURA KABULLER	40
Sekizinci Bölüm: KISKANÇLIK	45
Dokuzuncu Bölüm: DÖVÜLEN KADIN	51
Onuncu Bölüm: KÖLELİK	56
On Birinci Bölüm: ÖLÜ YAKILAN ODUN YIĞINI	61
On İkinci Bölüm: AKŞAM YEMEĞİ	65
On Üçüncü Bölüm: RANDEVULAR.....	71

On Dördüncü Bölüm: EŞKIYA.....	76
On Beşinci Bölüm: BALIKÇI.....	81
On Altıncı Bölüm: BASİLİKOS.....	86
On Yedinci Bölüm: ÇARPIŞMALAR.....	96
On Sekizinci Bölüm: KEŞİŞ	102
On Dokuzuncu Bölüm: BİLMECELER	111

EK

Yirminci Bölüm: DANS.....	119
Yirmi Birinci Bölüm: MAVİ GÖZLER	124

ZADİĞ HAKKINDA, 129

ZADİG

(Ya da Yazgı)*

* Bilindiği gibi Voltaire, kahramanının adını ilkin Memnon koymuştu. Zadig adının kaynağının Sadi veya Saad'ın yanı sıra Chec Zadé'nin *Pers Sultanının Öyküsü* adlı kitabındaki "Büyük Seyis Saadyk'in Öyküsü" olabileceği de ileri sürülmüştür. Saadyk (Sadık), Arapçada doğru sözlü, doğru, gerçek anlamına; Zadig, İbranicede hak bilir anlamına gelmektedir. Voltaire, 1727'de Westminster'de Haendel'in Kral'dan alınma *Papaz Zadog* başlıklı bir *Motet*'sini duymuş olmalıdır. Bu çeşitli kaynaklar birbirlerini dışlamamaktadır.

Alt başlık "Yazgı"ya gelince, bu Memnon'da bulunmamaktadır. Voltaire Commercy'den Bernis'e yazdığı 14 Ekim 1748 tarihli bir mektupta, *Zadig*'in yazarı olduğunu Polonya Kralı'na itiraf ettiğini ve sırf eğlence amacıyla yazılmış bir yapıta konulmasına cesaret edilebilseydi, alt başlığın *Yazgı* yerine *Tanrı* olmasının daha uygun olacağını belirtir.

DOĞU ÖYKÜSÜ

ONAY

Aşağıda imzası bulunan ve bilge, hatta akıllı geçinen ben, bu elyazmasını dikkatle okudum ve aşk hikâyelerinden hoşlanmayanların bile beğeneceği, ilginç, eğlenceli, ahlaki ve felsefi bir eser olduğunu istemeye istemeye kabul etmek zorunda kaldım. Bu nedenle onu kötüledim, Kazasker Efendi'yi berbat bir eser olduğu hususunda temin ettim.

SADİ TARAFINDAN SULTAN SHERAA'YA†
YAZILAN İTHAF MEKTUBU*

Hicri 837 yılı, Şevval ayının 18'i

Sen ey gözlerin neşesi, gönüllerin derdi, aklın ışığı, ayaklarının tozunu öpeyim demiyorum, çünkü sen

* Sadi'nin *Gülüstan*'ı Fransızcaya ilkin 1634'te Antoine du Ryer tarafından, sonra 1704'te *Saadi'nin Hayatı* ile birlikte d'Alèges tarafından çevrilmiştir.

† XV. Louis'nin metresi Madame de Pompadour olduğu sanılmaktadır.

saray dışına çıkmıyorsun, çıkarsan da ya İran halıları ya da ayaklarının altına serilen güller üzerinde yürüyorsun.

Hiçbir şey yapmadan yaşama mutluluğuna eriştiğinden, Zadig'in öyküsünü yazarak eğlenmiş, eski bir bilgenin bir kitabının, gösterdiğinden çok şey söyleyen bir kitabın çevirisini sunuyorum size. Onu okuyup değerlendirmenizi diliyorum. Her ne kadar ömrünüzün baharındaysanız da, her ne kadar her türlü zevk ve sefa peşindeyseniz de, her ne kadar güzelseniz ve yetenekleriniz bu güzelliği daha da arttırıyorsa da, her ne kadar sabahtan akşama övülüyor olmanız yüzünden sağduyu sahibi olmamaya hakkınız olsa da, yine de çok keskin bir zekânız ve ince bir zevkiniz var ve uzun sakallı, sivri külahlı yaşlı dervişlerden daha iyi akıl yürüttüğünüzü kulaklarımla duydum. Ağırbaşlısınız, hiç vesveseli değilsiniz, yumuşak huylusunuz, zayıflık göstermezsiniz, kimseyi ayırt etmeden iyilik yaparsınız, dostlarınızı seversiniz ve düşman edinmezsiniz, dedikoduculuktan hiç hoşlanmazsınız, olağanüstü kolaylıkla yapabilecek olmanıza karşın ne kimseyi kötüler ne de kimseye kötülük edersiniz. Kısacası ruhunuz her zaman bana güzelliğiniz kadar saf göründü. Bir bilge tarafından yazılan bu kitabı, başka kadınlara göre daha beğenerek okuyacağınızı düşünmeme yol açan küçük bir felsefi birikiminiz var.

Kitap, ilk önce ne sizin ne de benim anladığım eski Kalde dilinde yazılmıştı. Ünlü sultan Uluğ Bey'i* eğlendirmek için Arapçaya çevrildi. Arapların ve

* Uluğ Bey (1394-1449): Timurlenk'in torunu ve ünlü gökbilimci.

Perslerin *Binbir Gece*'yi, *Binbir Gündüz*'ü, vb yazmaya başladıkları dönemdi. Uluğ daha çok *Zadig*'i, eşleri ise *Binbir*'leri okumaktan hoşlanırdı. Bilge Uluğ onlara, “Nasıl olur da mantıksız, anlamsız masalları yeğlersiniz?” derdi, eşleri de, “İşte bu yüzden onları seviyoruz ya,” diye karşılık verirlerdi.

Onlara benzemeyeceğiniz ve gerçek bir Uluğ olacağınız umudunu taşıyorum. Hatta *Binbir*'lere benzetmesinin yanı sıra onlardan daha az eğlenceli olan genel sohbetlerden bıktığınızda size akıldan söz etmek onuruna kavuşacağım bir dakikalık fırsatı bulacağımı umuyorum. Philippos'un oğlu İskender zamanında Thalestris* olsaydınız, Süleyman zamanında Saba Melikesi olsaydınız, yollara düşenler bu krallar olurdu.

Yüce Tanrı'dan hiçbir şeyin keyfinizi kaçırmamasını, güzelliğinizin bozulmamasını, mutluluğunuzun sonsuz olmasını dilerim.

SADİ

* Gelip İskender'i bularak, ondan bir çocuk yapmasını rica eden Amazonlar Kraliçesi Thalestris söz konusu edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEK GÖZLÜ ADAM

Kral Moabdar zamanında, Babil'de Zadig adında, doğuştan iyi nitelikleri eğitimle daha da gelişmiş bir genç vardı. Zengin ve genç olmasına karşın, tutkularına gem vurmayı bilirdi; hiç yapmacığı yoktu, her zaman haklı çıkmaya çalışmaz, insanların zayıflıklarına saygı göstermeyi bilirdi. Onca zekâsına karşın, Babil'de sohbet adı verilen o anlamı belirsiz, o ipe sapa gelmez, o gürültülü patırtılı konuşmaları, bu gözü pek dedikoduları, bu cahil hükümleri, kaba saba eşek şakalarını, bu boş laf kalabalığını hiçbir zaman alaya alıp küçümsemeyişini görmekten şaşkınlığa düşerlerdi. Zerdüşt'ün* ilk kitabından özsaygının havayla şişirilmiş bir balon olduğunu ve iğne batırıldığında patlama sesinden başka bir şey çıkmayacağını

* Zerdüşt üzerine Voltaire'in başvuru kaynağı, Hyde'in *Historia religionis veterum Persarum* (1700) adlı kitabıdır.

öğrenmişti. Zadig, özellikle de, kadınları hor görmez ve onları fethetmekte zorluk çekmeyişiyle övünmezdi. Eli açıktı, yüce gönüllüydü; Zerdüşt'ün "*Sen yerken, yemeleri için köpeklerle de bir şeyler ver, isterse seni ısırırlar,*" öğüdüne uyarak, nankörleri minnet altında bırakmaktan çekinmezdi. Bir insanın olabileceği kadar bilgeydi, çünkü bilgilerle birlikte yaşamaya çalışırdı. Eski Kaldelilerin bilimlerini öğrenmiş olduğundan, insanların o zamanlar bildiği kadar doğanın fizik yasalarından haberdardı ve insanların her çağda bildiği kadar, yani çok az, metafizik bilirdi. Yılın üç yüz altmış beş gün altı saat olduğuna ve güneşin sisteminin merkezinde bulunduğu, çağının yeni felsefesine karşın, kesinlikle inanıyordu ve önde gelen din adamları, aşağılayıcı bir kibirle ona düşüncelerinin yanlış olduğunu, güneşin kendi eksenini etrafında döndüğüne ve yılın on iki ay olduğuna inanmanın devlet düşmanlığı olduğunu söylediklerinde öfkelenmez ve onları hor görmeden susardı.

Zadig büyük bir zenginliğe, bunun sonucu olarak da geniş bir dost çevresine sahipti; sağlığı yerinde, yüzü sevimli, hak bilir ve ölçülü olduğu için, içten ve soylu bir yüreğe sahip olduğu için mutlu olabileceğini sanıyordu. Güzelliği, soyu ve serveti nedeniyle Babil'in en gözde kısmeti sayılan Sémire'le* evlenecekti. Sémire'e sıkı sıkıya ve erdemle bağlıydı. Sémire de onu tutkuyla seviyordu. Fırat kıyılarını süsleyen palmiyeler altında

* Sémire adı, evlilikte sadakatsizliğin simgesi olmuş Semirem veya Sémiramis adını çağrıştırmaktadır. Voltaire, "Zadig"i yazdığı aynı zaman diliminde *Sémiramis* adlı trajedisini de kaleme almıştı.

Babil kapılarından birine doğru birlikte gezinirlerken, kılıçlar ve oklarla silahlanmış insanların kendilerine doğru geldiğini gördüklerinde, onları birleştirecek mutlu güne çok az kalmıştı. Bunlar, vezirlerden birinin yeğeni olan genç Orcan'ın* yordakçlarıydı; amcasının nedimleri, onu canının her istediğini yapabileceğine inandırmışlardı. Onda, Zadig'in inceliklerinden ve erdemlerinden hiçbirisi yoktu ama ondan daha değerli olduğuna inandığı için, tercih edilmemiş olmak Orcan'ı umutsuzluğa düşürüyordu. Yalnızca boş gururundan kaynaklanan bu kıskançlık, Sémire'i çılgınca sevdiğini düşündürüyordu ona. Orcan, Sémire'i kaçırmak istiyordu. Saldırganlar Sémire'i yakaladılar ve başvurdıkları şiddetin taşkınlığıyla onu yaraladılar, görüntüsü İmaüs dağının† kaplanlarının bile yüreğini yumuşatacak bir insanın kanını döktüler. Çılgınlıkları göğü deliyordu. "Kocacığım! Beni, taptığım insandan ayırıyorlar!" diye haykırıyordu. Karşılaştığı tehlikeyi umursamıyor, yalnızca sevgili Zadig'ini düşünüyordu. Zadig de o sırada genç kıza verdiği değer ve ona duyduğu sevginin verdiği tüm güçle onu savunuyordu. Yalnızca iki kölenin yardımıyla saldırganları kaçırdı, bayılmış ve kanlar içinde kalmış Sémire'i evine götür-

* Orcan, Doğulu bir addır. I. Osman'ın oğlu ve I. Murat'ın babası bir Orcan (Orhan) bulunmaktadır (*Essai sur les mœurs*, bölüm LXXXVII). *Bajazet* (Bayezid) adlı oyununda (III, VIII), Orcan, Bayezid'in ölüm emrini Roksan'a götüren haremağası zencinin adıdır. Voltaire, 1726'da bir tartışma üzerine kendini uşaklarına dövdüren Rohan'ın adı üzerine anagram yapıyor da olabilir.

† İmaüs: Eskilerin, Himalayaların ve Bolar Dağlarının bir kısmını oluşturan ve yaban hayvanlarıyla ünlü iki sıradağa verdikleri ad.

dü. Gözlerini açtığında kurtarıcısını gören genç kız, ona;

— Ah Zadig! dedi. Seni kocam olarak seviyordum, şimdi hayatımı ve onurumu borçlu olduğum biri olarak seviyorum.

Sémire'inki kadar güven dolu bir yürek hiç görülmemiştir, bu kadar büyük iyilik, bu kadar sevecen coşku, bu kadar meşru aşk duyguları esinleyen ateşten sözlerle bu kadar dokunaklı duygular asla bu kadar çekici dudaklardan ifade edilmemiştir. Sémire'in yarası hafifti, çabucak iyileşti. Zadig daha tehlikeli yaralanmıştı: Gözünün yakınına değen bir ok derin bir yara açmıştı. Sémire, tanrılardan sadece sevgilisinin iyileşmesini diliyordu. Gece gündüz iki gözü iki çeşme ağlıyordu; Zadig'in gözlerinden yararlanabileceği ânı bekliyordu. Ama yaralı sol gözde çıkan bir çıban herkesi korkuttu. Büyük hekim Hermes'i* araması için Memfis'e kadar adam gönderdiler, Hermes kalabalık bir maiyetle geldi. Hastayı muayene etti ve gözünü yitireceğini bildirdi, hatta bu uğursuz kazanın olacağı gün ve saati de önceden haber verdi.

— Eğer, bu sağ göz olsaydı, dedi, onu iyileştirebilirdim, ama sol gözdeki yaralar iyileştirilemez.

Tüm Babil, Zadig'in yazgısına yanarken, Hermes'in ilminin derinliğine hayran kaldı. İki gün sonra çıban kendiliğinden patladı. Zadig tamamen iyileşti.

* Hermes: Yunan mitolojisinde Zeus ve Maia'nın oğlu olup Zeus'un habercisidir. Tanrıların en kurnazı ve en hızlısıdır, ayrıca büyülü bir değnek taşır. Eski metinlere göre Hermes Trismegistus veya Hermes-Thot eski Mısır'da yaşamış bir bilgedir. Mükemmel bilim adamı olarak da görülen Hermes-Thot simyacılıkta önemli rol oynamıştır.

Hermes, Zadig'in iyileşmemesi gerektiğini kanıtlayan bir kitap yazdı. Zadig o kitabı hiç okumadı, ama dışarı çıkar çıkmaz, hayatının mutluluk umudu olan ve yalnızca onun için gözleri olsun istediği kişiyi ziyaret etmeye hazırlandı. Sémire, üç günden beri köydeydi. Zadig yoldayken öğrendi ki, tek gözlü insanlardan fena halde tiksindiğini kibirle söyleyen bu güzel hatun aynı gece Orcan'la evlenmişti. Bu haber üzerine Zadig düşüp bayıldı, acısı onu neredeyse mezara sokacaktı, uzun süre hasta yattı, ama sonunda akıl acıyı yendi ve bu durum duyduğu büyük üzüntüye teselli oldu.

— Mademki, dedi, sarayda yetişmiş bir kızın böylesine zalim kaprisleri oluyor, halktan biriye evlenmeliyim.

Kentin en akıllı ve en iyi yetiştirilmiş kızı olan Azora'yı kendine eş seçti ve bir ay çok mutlu bir hayat sürdüler. Lakin zamanla genç kadında biraz hafiflik, en yakışıklı gençleri, en akıllı ve en erdemli bulmaya karşı bir eğilim olduğunu sezmeye başladı.

İKİNCİ BÖLÜM

BURUN*

Bir gün Azora bir gezintiden öfke içinde, homur homur homurdanarak döndü.

— Neyin var, sevgili eşim? diye sordu ona Zadig, Seni kim böyle kızdırdı?

— Yazık! dedi Azora. Tanık olduğum manzarayı sen de görseydin, benim gibi kızardın. Bu çayırın kıyısındaki derenin yanında iki gün önce genç eşine bir mezar yapan genç dul Cosrou'yu teselli etmeye gitmiştim. Acısı içerisinde tanrılara, bu derenin suyu mezarın yanından aktığı sürece oradan ayrılmayacağına ant içmiş.

— Ne var bunda? dedi Zadig. Demek ki kocasını gerçekten seven, saygıdeğer bir kadınmış.

— Ah! diye yanıtladı onu Azora. Onu ziyaret ettiğimde neyle uğraşıyordu bir bilsen!

* Voltaire, burada Efesli Hatun'un öyküsünden (Pétronius, Satyricon, Böl. CXI-CXII) esinlenmiştir. Saint-Evremond bu öykünün bir uyarlamasını yazmıştı ve La Fontaine, Efesli Hatun adlı öyküsünü buradan çıkarmıştı.

— Neyle, güzel Azora?

— Derenin yatağını değiştiriyordu.

Azora, genç dula o kadar uzun uzun sövüp saydı, onu o kadar şiddetle kınadı ki, bu erdem gösterisi Zadig'in hiç hoşuna gitmedi.

Karısının, diğer gençlerden daha dürüst ve değerli bulunduğu Cador adında bir dostu vardı. Zadig ona içini döktü ve değerli bir armağan vererek elinden geldiğince kendisine bağlılığını garantiye aldı. Köyde, dostlarından birinin evinde iki gün geçiren Azora, nc gün eve döndü. Gz yaşlı hizmetçiler, kocasının önceki gün birdenbire öldüğünü, bu kötü haberi kendisine bildir-meye cesaret edemediklerini ve Zadig'i atalarının bahçenin diğer ucundaki mezarına gömdüklerini söylediler. Azora ağladı, saçını başını yoldu ve ölmeye ant içti. Akşam Cador, kendisiyle konuşmasına izin vermesini istedi ve beraberce ağladılar. Ertesi gün, daha az ağla-dılar ve birlikte öğle yemeği yediler. Cador, dostunun servetinin büyük bölümünü kendisine bıraktığını ve bu serveti onunla paylaşmaktan mutluluk duyacağını an-lamasını sağlayacak laflar etti. Kadın ağladı, kızdı, ya-tıştı; akşam yemeği, öğle yemeğinden uzun sürdü, daha bir serbestçe konuştular; Azora, merhumu vd, ama Cador'da bulunmayan kusurları olduğunu da itiraf etti.

Akşam yemeği yenirken, Cador şiddetli bir dalak ağrısından yakındı; endişe ve telaşa kapılan kadın, i-lerinden birinin dalak rahatsızlığına iyi gelip gelmedi-ęini sınamak için, srndğ bütün esansları getirtti, Büyük Hermes'in hâlâ Babil'de olmamasına hayıflan-dı, hatta Cador'un büyük acı duyduğu yerine dokun-maya bile tenezzül etti.

— Demek bu acımasız hastalığa yakalandınız, dedi ona acıyarak.

— Bu hastalık, diye yanıtladı Cador, kaç defa beni neredeyse mezara sokuyordu, beni kurtaracak tek bir çare var. Bir gün önce ölmüş birinin burnunu sancıyan yerin üzerine koymak.

— Çok tuhaf bir çareymiş, dedi Azora.

— Arnou* Efendi'nin beyin kanamasına karşı küçük keseciklerinden daha tuhaf değil, diye yanıtladı Cador.

Genç adamın değerine ilaveten bu kanıt, sonunda kadının kararını vermesini sağladı.

— Ne de olsa, dedi, kocam dünün dünyasından yarının dünyasına Tchinar† köprüsünden geçerken ikinci hayatındaki burnu, birinci hayatındakinden biraz daha kısa olduğu için Azrail güçlük çıkarmayacaktır.

Bir ustura aldı, eşinin mezarına gitti, orayı gözyaşlarıyla suladı ve mezarında uzanmış yatan Zadig'in burnunu kesmek için yaklaştı. Zadig, bir eliyle burnunu tutup, diğer eliyle usturayı durdurarak doğruldu.

— Hatun, dedi ona, genç Cosrou'ya artık söylenip durma, burnumu kesmeyi tasarlamamanın, bir derenin yolunu değiştirmekten aşağı kalır yanı yok.

* Boyuna asılan bir kesecikle, beyin kanamasını iyileştiren ve önleyen Arnou adında biri vardı gazetelerde. (Voltaire'in bu notunda Arnou'nun yazılışı tuhaftır; ilk Memnon'da, sözcük doğru olarak Arnoult şeklinde yazılmıştı. Voltaire, kuşkusuz "Zadig"de daha doğulu bir hava vermek istemiştir. Arnoult, *le Mercure de France* gazetesinde yayınlattığı ilanlarla 1747-1748 yıllarında "anti-epileptik" keseler satarak büyük bir ün kazanmıştı.)

† Tchinar köprüsü adını Voltaire, Hyde tarafından verilen *Sadder*'den seçmelerden almıştır. Zerdüşt'e göre, dürüst ruhlar ebedi mutluluğa erişmek için bu köprüden geçerler (Sırat köprüsü).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÖPEK VE AT

Zadig, Zend* kitabında yazıldığı gibi, evliliğin ilk ayının balayı, ikinci ayının üzüntü ayı olduğunu anladı. Bir süre sonra, birlikte yaşanması güçleşen Azora'yı boşadı ve mutluluğu doğanın incelenmesinde aradı.

—Tanrı'nın bu büyük kitapta gözlerimizin önüne serdiği şeyleri okuyan bir filozoftan daha mutlusu yoktur, diyordu, orada keşfettiği gerçeklerin çok yararını görür. Ruhunu besler ve yüceltir, huzur içinde yaşar; insanlardan hiç korkmaz, sevgili eşi burnunu kesmeye gelmez.

Kafasında bu düşüncelerle, Fırat kıyısında bir köy evine çekildi. Orada, bir köprünün kemeri altından bir saniyede kaç parmak su aktığını hesaplamakla ya da sıçan ayında koyun ayındakinden bir ligne† küp daha fazla yağmur yağıp yağmadığını araştırmakla

* Zend-Avesta: Zerdüşterin kutsal kitabı.

† Eski bir uzunluk ölçüsü birimi: Başparmağın on ikide biri.

uğraşmıyordu. Ne örümcek ağından ipek yapmayı ne de kırık şişelerden porselen yapmayı düşlüyordu; daha çok hayvanların ve bitkilerin özelliklerini inceledi ve kısa sürede diğer insanların hiçbir ayırım görmedikleri şeylerde binlerce ayırım görmesini sağlayan bir bilgiğe ulaştı.

Bir gün* Zadig, küçük bir korunun yakınlarında gezinirken kraliçenin haremağalarından birinin kendisine doğru koştuğunu gördü, ardı sıra yitirdikleri en değerli şeyi arayan şaşkın insanlar gibi oraya buraya koşuşturan ve çok büyük bir endişe içinde gözüken birçok görevli geliyordu.

— Genç adam, dedi haremağası, kraliçenin köpeğini görmedin mi?

Zadig alçakgönüllülükle cevap verdi:

— Dişi köpek demek istiyorsun, değil mi?

— Haklısın, diye karşılık verdi haremağası.

— Küçük bir epanyöl, diye ekledi Zadig. Kısa bir süre önce yavrulamış, sol ön ayağı aksıyor ve çok uzun kulakları var.

— Demek onu gördün, dedi haremağası soluk soluğa.

— Hayır! dedi Zadig. Ne köpeği gördüm ne de kraliçenin bir köpeği olduğunu biliyordum.

Kaderin garip bir cilvesiyle, tam da bu sırada, kralın tavlasındaki en güzel at Babil ovasında bir seyisin elinden kaçmıştı. Avcıbaşı ile diğer görevliler, köpeğin peşinden koşan haremağasındaki kadar büyük bir

* Voltaire'in bu fikri 1719'da Farsçadan çevrilmiş *Le Voyage et les Aventures des trois princes de Sarendip* adlı öyküden aldığı ileri sürülmüştür.

endişe içinde atın peşinden koşturuyorlardı. Avcıbaşı, Zadig'e seslenip kralın atının oradan geçip geçmediğini sordu.

— Dört nalı çok iyi bir at, değil mi? diye cevap verdi Zadig. Beş ayak boyunda, toynağı çok küçük, üç buçuk ayak uzunluğunda bir kuyruğu var, geminin kulakları yirmi üç ayar altından, nalları on bir den-yelik* gümüşten.

— Ne tarafa gitti? Nerede şimdi? diye sordu av-cıbaşı.

— Ne gördüm ne de sözünün edildiğini duydum, dedi Zadig.

Zadig'in, kralın atını ve kraliçenin köpeğini çaldığından avcıbaşının da, haremağasının da hiç kuşkusu kalmadı; onu büyük desterham'ın† divanı önüne çıkardılar. Divan, onu ucu demirli meşin kırbaçla dövülmeye ve ömrünün geri kalanını Sibirya'da geçirmeye mahkûm etti. Hüküm ancak verilmişti ki, atı ve köpeği buldular. Yargıçlar üzümlere, yeniden hüküm vermek zorunluluğunu hissettiler ve gördüğü şeyleri görmedim dediği için onu dört yüz ons altın ödemeye mahkûm ettiler. Önce bu cezayı ödemek gerekti, ancak bundan sonradır ki büyük desterhamın divanında Zadig'in kendisini savunmasına izin verildi. Zadig şöyle konuştu:

— Kurşunun ağırlığına, demirin sertliğine, elmasın parlaklığına sahip olan ve altına benzeyen siz adalet

* Denier: Eski bir Roma parası, dinar.

† Desterham, Defterdar sözcüğünden bozma. Perslerde ve Osmanlıda askeri ve mali görevleri olan yüksek bir görevli. Voltaire, öykünün daha sonraki basımlarında, sözcüğü düzeltme zahmetine girişmemiştir.

yıldızları, bilim kuyuları, gerçeğin aynaları! Mademki bu yüce divanın huzurunda konuşmama izin verildi, Oromazdes üzerine size yemin ederim ki, ne kraliçenin saygıdeğer köpeğini ne de kralın kutsal atını gördüm. Olanları anlatayım. Saygıdeğer haremağası ile anlı şanlı avcıbaşına rastladığım koruya doğru bir geziye çıkmıştım. Kum üzerinde bir hayvanın izlerini gördüm, bunun küçük bir köpeğin izleri olduğunu kolaylıkla anladım. Ayak izleri arasında, küçük kum yükselteleri üzerinde görülen hafif ve uzun çizgiler, bunun sarkık memeli dişi bir köpek olduğunu ve kısa bir süre önce yavrulamış olduğunu anlamamı sağladı, ön ayaklarının yanı başında kumun yüzeyini sıyırmışa benzeyen farklı nitelikteki başka izlerden köpeğin uzun kulakları olduğunu öğrendim, bir ayağın diğer üç ayağa göre kumda daha az derin iz bıraktığını ayımsadığımdan yüce kraliçemizin köpeğinin, sözümü mazur görünüz, birazcık aksadığını anladım.

Krallar kralının atına gelince, söz konusu korunun yollarında gezinirken bir atın nal izlerini fark ettim; hepsi eşit aralıklıydı. İşte, dedim, dört nalı çok iyi bir at. Genişliği ancak yedi ayak olan bir yolda, yolun ortasından itibaren sağda ve solda üçer buçuk ayak uzaklıktaki ağaçların tozları biraz kalkmıştı. Bu atın, dedim, üç buçuk ayak uzunluğunda bir kuyruğu var, sağa ve sola savurarak bu tozları süpürmüştü. Beş ayak yükseklikte bir çardak oluşturan ağaçların altında, dallarından yeni düşmüş yapraklar gördüm, atın oraya dokunmuş olduğunu anladım, demek ki yüksekliği beş ayakmış. Gemine gelince, yirmi üç ayak altından olmalıydı, çünkü geminin kulaklarını, denek taşı ol-

duğunu gördüğüm ve denediğim bir taşa sürtmüştü. Son olarak da nallarının bir başka tür çakıl taşı üzerinde bıraktığı izlere bakarak on bir denyelik gümüşten olduğuna hükmettim.

Bütün yargıçlar, Zadig'in derin ve keskin ayırt etme yetisine hayran kaldılar; haber kral ve kraliçeye kadar gitti. İç odalarda, odalarda ve divanda yalnızca Zadig'den söz ediliyordu ve bazı rahiplerin, büyüğü olduğu için Zadig'in yakılması düşüncesinde olmalarına karşın Kral, Zadig'in mahkûm edildiği dört yüz ons altınlık cezanın kendisine geri verilmesini emretti. Zabıt kâtibi, mübaşirler, dava vekilleri kalabalık bir görevliler topluluğuyla Zadig'in dört yüz ons altınını evine götürdüler, sadece üç yüz doksan sekiz onsunu yargılama masrafı olarak alıkoydular ve uşakları da para istediler.

Zadig, çok bilgili olmanın çoğu kez ne kadar tehlikeli olduğunu gördü ve tekrar fırsat düşerse gördüklerini söylememeye kendi kendine söz verdi.

Bu fırsat kısa bir süre sonra bir rastlantı sonucu ortaya çıktı. Bir mahpus hapishaneden kaçtı, Zadig'in evinin pencerelerinin altından geçti. Zadig'e sordular, hiçbir şey söylemedi ama pencereden bakmış olduğu kanıtlandı. Bu suç nedeniyle beş yüz ons altın ödemeye mahkûm edildi ve Babil âdetlerine göre, hoşgörülerinden ötürü yargıçlarına teşekkür etti.

— Ey Ulu Tanrım, dedi kendi kendine, kraliçenin köpeğinin veya kralın atının geçtiği bir koruda gezinti yapan kişinin başına neler gelirmiş! Pencereye çıkmak ne tehlikeliymiş! Bu dünyada mutlu olmak ne kadar zormuş!

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HASUT

Zadig, yazgının kendisine ettiği kötülüklerin avuntusunu felsefede ve dostlukta bulmak istedi. Babil'in bir kenar mahallesinde zevkle döşenmiş bir evi vardı, sade bir adama yaraşır bütün sanatları ve eğlenceleri buraya topladı. Sabahları, kütüphanesi tüm bilginlere açıktı; akşamları, sofrasında seçkin bir topluluk bulunurdu ama çok geçmeden bilginlerin ne kadar tehlikeli olduğunu anladı. Zerdüşt'ün griffon* yenmesini yasaklayan yasası üzerine büyük bir tartışma çıkmıştı. "Böyle bir hayvan yoksa," diyordu bazıları, "yenmesi nasıl yasaklanabilir?" "Zerdüşt, yenmesini istemediğine göre," diyordu ötekiler, "var olması gerekir." Zadig aralarını bulmaya çalışarak onlara, "Griffon varsa, yemeyelim; yoksa zaten yi-

* Griffon: Kartal başlı aslan olarak betimlenen efsanevi yaratık. Voltaire, "Babil Prensesi" öyküsünde (1768) griffonları anka kuşunun yanına koyar.

yemeyiz ve böylece her iki durumda da emre uymuş oluruz,” diyordu.

Griffonların özellikleri üzerine on üç cilt kitap yazmış, büyük bir théurgist* olan bir bilgin hemen koşup Kaldelilerin en ahmağı, bu yüzden de en fanatığı olan Yebor† adlı bir başrahibe Zadig’i şikâyet etti. Bu adam, güneşin şanı uğruna Zadig’i kazığa oturtacak ve daha büyük bir zevkle Zerdüşt’ün dua kitabını okuyacaktı. Dostu Cador (bir dost, yüz rahibe yeğdir) gidip ihtiyar Yebor’u buldu ve ona:

— Güneş ve griffonlar çok yaşasın! Sakın Zadig’i cezalandırmaya kalkışmayın: O bir azizdir; kümesinde griffonları var ve o onları yemiyor, onu suçlayan adamsa tavşanların toynaklı ve yenmelerinin caiz olduğunu ileri sürmeye cesaret edebilen bir sapkındır, dedi.

— Pekâlâ, dedi kel kafasını sallayarak Yebor, Zadig’i griffonlar hakkında kötü şeyler düşündüğü için, diğerini de tavşanlar hakkında kötü şeyler söylediği için kazığa oturtmalı.

Cador, kendisine bir çocuk doğurmuş olan ve rahipler okulunda epeyce saygınlığı olan bir nedime aracılığıyla işi yatıştırdı. Kimse kazığa oturtulmadı; bu yüzden birçok din bilgini homurdandı ve Babil’in çökeceği kehanetinde bulundu. Zadig haykırdı:

* Théurgist: Melekler ve gök varlıkları aracılığıyla büyücülük yaptığını savlayan kimse.

† Yebor: *Felsefe Mektupları*’nın etkilerinden kaygılanarak, bu yapıtın yayımlanmasından sonra Voltaire’e karşı düşmanlık gösteren ve onu sarayın gözünden düşüren Mirepoix rahibi Boyer’in adının anagramı. Voltaire, sürekli öcünü almaya çalışmıştır.

— İnsanoğlunun mutluluğu neye bağlıdır? Bu dünyada, var olmayan şeyler dâhil, her şey bana zulmediyor.

Bilginlere lanet etti ve bundan böyle yalnızca seçkin insanlarla bir arada yaşamaya karar verdi.

Evinde Babil'in en dürüst insanlarını, en sevimli kadınlarını topluyordu, çoğu kez müziğin ardından nefis bir akşam yemeği veriyordu. Bu yemekleri canlandıran sohbetlerde bir insanın zekâdan yoksunluğunu göstermesinin ve toplantıların tadını kaçırmanın en güvenilir yolu olan zekâ gösterilerine başvurmayı bir şekilde becerdi. Ne dostların ne de yemeklerin seçimi boş bir gururun ürünüydü, çünkü o olduğu gibi görünmekten zevk alıyor ve bu davranışıyla, kazanmaya can atmadığı gerçek bir saygı görüyordu herkesten.

Evinin tam karşısında, ruhunun kötülüğü kaba saba fizyonomisinden okunan Arimaze adında biri oturuyordu. Adam kıskançlıktan çatlıyor, kibriden yanından geçilmiyordu, üstüne üstlük çok da can sıkıcı biriydi. Yüksek sosyete de hiç başarılı olamadığından, onları çekiştirerek intikamını alıyordu. Çok zengin olmasına rağmen, evinde birkaç dalkavuk dışında kimseyi toplayamıyordu. Akşamları Zadig'in evine giren arabaların gürültüsü onu rahatsız ediyor, övgülerin gürültüsü daha da öfkeliendiriyordu. Zaman zaman Zadig'in evine gidiyor ve buyur edilmeden sofraya oturup herkesin neşesini kaçıırıyordu, tıpkı söylencedeki kadın başlı, kuş gövdeli canavarın dokunduğu etleri bozması gibi. Bir gün kadının birine ziyafet vermek isteyeceği tuttu, kadın daveti kabul

etmek yerine, gidip Zadig'in evinde yemek yedi. Bir başka gün, sarayda Zadig'le konuşurken bir vezirin yanından geçtiler, vezir Zadig'i yemeğe davet edip Arimaze'ı davet etmedi. En dinmez kinlerin, bundan daha önemli bir nedeni yoktur. Babil'in Hasut'u** denen bu adam, Zadig'i yok etmek istedi, çünkü ona Mutlu Adam diyorlardı. Zerdüşt'ün dediği gibi kötülük yapma fırsatı günde yüz defa, iyilik yapma fırsatı yılda bir defa bulunur.

Hasut, evinin bahçesinde iki dostu ve bir kadınla gezinen ve sırf bir şeyler söylemiş olmak için sık sık kadına hoş sözler söyleyen Zadig'in evine gitti. Konuşma döndü dolaştı kralın kendisine bağlı Hyrcania[†] Prensi'ne karşı mutlu bir şekilde sona erdirdiği savaşa geldi. Bu kısa savaşta cesaretini göstermiş olan Zadig, kralı göklere çıkarıyor, yanındaki güzel kadınsa daha büyük övgüler yağıdırıyordu. Yazı levhasını alarak o anda oluşturduğu dört dizeyi yazdı ve okuması için bu güzel kadına verdi. Dostları, şiiri kendilerine de göstermesini rica ettiler; alçakgönüllülük ya da daha çok özsaygısı Zadig'in bunu yapmasını engelledi. Doğaçlamayla yazılan bir şiirin, kimin onuruna yazılmışsa, ancak onun için bir anlam taşıyacağını biliyordu. Şiiri üzerine yazdığı levhayı iki parçaya bölerek bir gül çalılığına fırlattı, arkadaşlarının aramaları bir sonuç vermedi. Yağmur çiselemeye başlayınca eve girdiler. Bahçede kalan Hasut araya taraya sonunda levhanın bir parçasını buldu. Levha

* Hasut: (Arp.) Kıskanç, haset dolu –ed.n.

† Hyrcania: Eski Farsça Verkana (Kurdun Ülkesi), Hazar Denizi'nin güneydoğusunda tarihsel bölge.

öyle kırılmıştı ki, satırı dolduran her yarım dizenin anlamı, hatta daha küçük bir vezni vardı, ama daha tuhaf bir tesadüfle, bu küçük dizeler krala karşı en korkunç küfürlerle dolu bir anlam oluşturunuyordu. Levhada şunlar okunuyordu:

Alçakca cinayetlerle
Sapasağlam tahtında
Halk huzur içindeyken
Budur tek düşman

Hasut, ömründe ilk defa mutlu oldu. Erdemli ve sevimli adamı yok etmek artık elindeydi. Yüreği bu zalim sevinçle dolu, Zadig'in eliyle yazılmış bu yergiye krala ulaştırdı. Zadig'i, iki dostunu ve kadını hapse attılar. Dinlemeye bile tenezzül etmeden kısa sürede davasını gördüler. Kararı okumak için mahkemeye götürüldüğünde, Hasut yoluna çıktı ve dizelerinin değersizliğini bağırarak söyledi. Zadig, iyi bir şair olduğunu savlamıyordu, ama majestelerine karşı suç işlemiş bir mahkûm olmaktan ve işlemedikleri bir suç yüzünden güzel bir kadının ve iki dostunun hapsedilmiş olmasından büyük bir üzüntü duyuyordu. Konuşmasına izin vermediler, çünkü yazı levhaları konuşuyordu. Babil yasaları böyleydi. Hiçbiri ona acımaya cesaret edemeyen ve zarafetle ölüp ölemeyeceğini görmek için yüzünü incelemek üzere itişip kakışan kalabalık bir meraklılar topluluğunun arasından geçirilerek, idamın yapılacağı yere götürdüler. Sadece akrabaları dertleniyordu, çünkü onlara hiç miras düşmüyordu. Mal varlığının dörtte

üçüne kral hesabına, dörtte birine Hasut hesabına el konuyordu.

Zadig'in ölmeye hazırlandığı sırada, kralın papağanı balkonundan uçup Zadig'in bahçesinde bir gül çalılığı üzerine kondu. Rüzgâr, komşu ağaçlardan birinden bir şeftaliyi oraya uçurmuştu, şeftali bir yazı levhası üzerine düşmüş ve ona yapışmıştı. Kuş, şeftaliyi ve levhayı kaldırıp götürmüş, monarkın dizlerine bırakmıştı. Hükümdar, bu yarım yazı levhasından hiçbir anlam çıkarılamayan ve dize sonlarına benzeyen sözcükleri okudu. Şiiri seviyordu, şiiri seven hükümdarlardan kötülük gelmezdi. Papağanının serüveni onu düşüncelere sevk etti. Zadig'in levhaya yazdığı yazıları anımsayan kraliçe levhayı getirtti. Birbirine tamamen uyan iki parçayı bir araya getirdiler, o zaman Zadig'in yazdığı dizeleri tam olarak okudular:

Alçakca cinayetlerle karıştığını gördüm
dünyanın
Sapasağlam tahtında, kral herkesi alt etmesini bilir
Halk huzur içindeyken sadece aşk uğruna savaşılır
Budur tek düşman korkulması gereken

Kral, derhal Zadig'in huzura getirilmesini, iki dostunun ve güzel kadının hapisten çıkarılmasını buyurdu. Zadig, kral ve kraliçenin ayaklarına kapandı. Kötü dizeler yazmış olduğu için majestelerinin kendisini bağışlamasını diledi; alçakgönüllülükle, o kadar

incelikle ve mantıklı konuştu ki, kralla kraliçe onu tekrar görmek istediler. Zadig yeniden saraya gitti, ondan daha çok hoşlandılar. Onu haksız yere suçlayan Hasut'un bütün mal varlığını Zadig'e verdiler, ama Zadig hepsini Hasut'a geri verdi ve Hasut yalnızca servetini yitirmemiş olmanın sevincinden duygulandı. Kralın Zadig'e karşı duyduğu saygı günden güne arttı. Onu bütün eğlencelere çağırıyor ve her işinde ona danışıyordu. Kraliçe artık ona, kendisi için, kocası yüce kral için, Zadig için ve krallık için tehlikeli olabilecek bir sevgiyle bakıyordu. Zadig, mutlu olmanın o kadar da zor olmadığına inanmaya başlıyordu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

YÜCE GÖNÜLLÜ İNSANLAR

Her beş yılda bir kutlanan büyük bayram günleri geldi çattı. Beş yılın sonunda, en yüce gönüllü eylemi yapmış olan yurttaşları törenle ilan etmek Babil’de âdetti. Devlet büyükleri ile rahipler yargıçtılar. Kentteki hizmetlerin yürütülmesi görevini üstlenmiş baş satrap* kendi yönetimi sırasında meydana gelmiş en güzel eylemler hakkında bilgi verirdi. Oya başvurulur, kral hükmünü bildirirdi. Bu törene dünyanın dört bir yanından insanlar gelirdi. Kazanan, monarkın elinden değerli taşlarla süslü altın bir kupa alırdı ve kral ona şöyle derdi: “Bu yüce gönüllülük ödülünü alın; tanrılar bana, sana benzeyen birçok uyruk versin!”

Bu unutulmaz gün geldiğinde, şan ve şöhretin atların çevikliğiyle veya bedenin gücüyle değil de ancak erdemle kazanıldığı bu oyunlara gelen tüm ulusların

* Satrap: Perslerde il yöneticisi, vali.

elçileriyle, devlet büyükleriyle ve rahiplerle çevrili kral tahtında göründü. Baş satrap, bu paha biçilmez ödülü kazanmayı hak edecek olanların yaptıkları işleri yüksek sesle bir bir anlattı. Zadig'in Hasut'a bütün servetini geri vermekle gösterdiği ruh yüceliğinden hiç söz etmedi; bu, ödülü kazanmayı hak edecek bir eylem değildi.

Baş satrap, ilk önce sorumlu bile olmadığı bir yanlışlığı ile önemli bir davayı kaybettirdiği bir yurttaş, kaybettiği mal varlığına eşit değerinde olan kendi mal varlığını vermiş olan yargıcı sundu.

Sonra çılgınca âşık olduğu ve evlenmek üzere olduğu kızı, kızın aşkından ölmek üzere olan yakın bir arkadaşına bırakmış ve hatta kızın çeyiz masrafını karşılamış olan bir genci ortaya çıkardı.

Daha sonra Hyrcania Savaşında büyük bir gönül yüceliği örneği vermiş bir askeri ileri sürdü. Düşman askerleri sevgilisini kaçırmaya çalışıyorlardı, o da onlara karşı sevgilisini savunuyordu, daha başka Hyrcania askerlerinin birkaç adım ileride annesini kaçırmakta olduklarını söylediler; ağlayarak sevgilisini bırakıp annesini kurtarmaya koşmuş, daha sonra sevdiğine geri döndüğünde onu can çekişirken bulmuştu. Kendini öldürmek istemiş; annesi, ondan başka yardımına koşacak kimsesi olmadığını söyleyince hayata katlanmak yürekliliğini göstermişti. Yargıçların eğilimi askerden yanaydı. Kral sözü aldı ve dedi ki:

— Bunun yaptığı da, ötekilerin yaptıkları da güzel şeyler ama beni hiç şaşırtmadılar, dün Zadig beni şaşırtan bir şey yaptı. Vezirim ve gözdem Coreb, birkaç gündür gözümde düşmüştü. Ondan şiddetle

yakınıyordum, bütün nedimlerim çok yumuşak davrandığımı söyleyip Coreb'i yerden yere vuruyorlardı. Bu konuda ne düşündüğünü Zadig'e sordum, onu savunma cesaretini gösterdi. İtiraf ediyorum ki, bir hatayı bütün mal varlığıyla ödeyenlerin, sevgilisinden vazgeçenlerin, bir anneyi sevdiğine tercih edenlerin örneklerini tarihte okudum, ama hiçbir nedimin hükümdarının kızdığı, gözden düşmüş bir vezirin lehinde konuştuğunu okumadım. Yüce gönüllü eylemleri anlatılanların her birine yirmişer bin altın veriyorum, ama kupayı Zadig'e veriyorum.

— Efendim, dedi Zadig, kupayı yalnızca siz majesteleri hak ediyorsunuz, en duyulmamış eylemi yapan sizsiniz, duygularınıza ters düşen şeyler söyleyen kölenize, kral olduğunuz halde hiç kızmadınız.

Kralı da, Zadig'i de herkes takdir etti. Mal varlığını veren yargıç, sevgilisini dostuna bırakan âşık, annesinin kurtuluşunu sevdiğinin kurtuluşuna yeğleyen asker monarkın hediyelerini aldılar, adlarını yüce gönüllüler kitabına yazdırdılar. Zadig kupanın sahibi oldu. Kral, uzun süre koruyamayacağı iyi hükümdar namını kazandı. O gün, yasada belirtilenden daha uzun süren bir bayramla kutlandı. Anısını Asya hâlâ saklamaktadır. Zadig, "Sonunda mutlu oldum!" diyordu. Ama aldanıyordu.

ALTINCI BÖLÜM

VEZİR

Kral, baş vezirini kaybetmişti. Onun yerine Zadig'i seçti. Babil'in bütün güzel kadınları bu seçimi alkışladı, çünkü imparatorluk kurulalı beri, bu denli genç biri vezir olmamıştı. Bütün nedimler çok üzüldüler; Hasut bu yüzden mide kanaması geçirdi, burnu davul gibi şişti. Krala ve kraliçeye teşekkür eden Zadig, papağana da teşekkür etmeye gitti:

— Güzel kuş, dedi ona, hayatımı kurtaran ve beni baş vezir yapan sensin. Majestelerinin köpeği ve atı bana çok kötülük etmişlerdi, ama sen bana iyilik yaptın. İnsanın yazgısı, görüyor musun, nelere bağlı! Ama, diye ilave etti, bu kadar tuhaf bir mutluluk, belki çok geçmeden uçup gider.

— Evet, diye yanıtladı onu papağan.

Bu karşılık Zadig'e çarpıcı geldi. Ama doğa bilimlerinden iyi anladığından ve papağanların kâhin ola-

bileceklerini sanmadığından, çok geçmeden kaygı ve tasalarından kurtulup elinden geldiğince vezirliğini yapmaya koyuldu.

Yasaların kutsal gücünü herkese hissettirdi, ama yüksek makamının ağırlığını kimseye hissettirmedi. Divan'ın sesini asla kısmadı, vezirlerin düşüncelerini söylemelerine gücenmedi. Bir konuda hüküm verdiğinde, hüküm veren o değildi; yasaydı, ama yasa çok sert ise, onu yumuşatıyordu; o konuda yasa yoksa, yaptığı yaşanın adaleti, insana bunun Zerdüşt'ün yasası olduğunu düşündürüyordu.

“Bir masumu mahkûm etmektense, bir suçlunun serbest kalması tehlikesini göze almak yeğdir,” diyen büyük ilkeyi, uluslar ondan almışlardır. Yasaların, halkı yıldırmaktan çok onların yardımlarına koşmak için yapıldıklarına inanıyordu. En önemli yeteneği, herkesin karartmaya çalıştığı gerçeği çözmekti. Yönetiminin ilk günlerinden başlayarak, bu yeteneğini kullanıma soktu. Babilli ünlü bir tüccar, Hindistan'da ölmüştü; iki oğlu, kız kardeşlerini evlendirdikten sonra mirastan eşit pay alacaklardı, ayrıca babasını daha fazla sevdiğine hükmedilen oğula otuz bin altınlık bir ödül bırakılıyordu. Büyük oğul babasına bir mezar yaptırdı, küçüğü kendi payına düşen paradan bir kısmını kız kardeşinin çeyizine kattı; herkes, “Babasını daha çok seven büyük oğuldur, küçüğü kız kardeşini daha çok seviyor; otuz bin altın büyüğün hakkıdır,” diyordu.

Zadig, birbiri ardı sıra iki kardeşi huzuruna getirtti. Büyük oğula şöyle dedi:

— Babanız ölmemiş, son hastalığından kurtulmuş, Babil'e dönüyormuş.

— Allah'a şükür, diye yanıtladı genç adam, ama o mezar bana ne kadar pahalıya mal oldu!

Zadig, sonra aynı şeyi küçük oğula söyledi.

— Allah'a şükür, diye yanıtladı küçük oğul, sahip olduğum her şeyi babama geri vereceğim, ama kız kardeşime verdiklerimi onda bırakmasını isterdim.

— Hiçbir şeyi geri vermeyeceksiniz, dedi Zadig, ayrıca otuz bin altını da alacaksınız, babanızı daha çok seven sizsiniz.

Çok zengin bir kız, iki rahibe evlilik sözü vermişti ve ayrı ayrı her birinden birkaç ay ders aldıktan sonra, kızın gebe kaldığı görüldü. Rahiplerin her ikisi de kızla evlenmek istiyordu. Kız;

— Beni imparatorluğa bir yurttaş verecek duruma kim getirdiyse, onu kendime koca olarak alacağım, diyordu.

— Bu güzel iş benim eserim, diyordu rahiplerden biri;

— Bunu ben başardım, diyordu öteki.

— Pekâlâ, dedi kız, çocuğa en iyi eğitimi verecek olanı, onun babası kabul edeceğim.

Genç kız bir oğlan çocuğu dünyaya getirdi. Rahiplerin ikisi de çocuğu kendisi yetiştirmek istiyordu. Dava, Zadig'in huzuruna götürüldü. Zadig rahipleri çağırttı. Birincisine,

— Öğrencine ne öğreteceksin? diye sordu.

— Ona kuramsal gramerin girdisini çıktısını, tartışma sanatını, yıldız falını, cin çıkartmayı, esas olanı

ve ikincil olanı, soyutu ve somutu, tek ve bölünmez olanı, sonsuz ahengi öğreteceğim, dedi büyük bilgin.

— Ben, dedi ikincisi, onu dürüst ve dost edinmeye layık bir insan yapmaya çalışacağım.

— Çocuğun babası ister ol, ister olma, annesiyle sen evleneceksin, diyerek hükmünü bildirdi Zadig.

YEDİNCİ BÖLÜM

ANLAŞMAZLIKLAR VE HUZURA KABULLER

Böylece Zadig her gün dehasının inceliğini ve ruhunun iyiliğini gösteriyordu, onu takdir ediyor ve seviyorlardı. İnsanların en şanslısı sayılıyordu, imparatorluğun her tarafında ondan söz ediliyordu; bütün kadınların gözü ondaydı, tüm yurttaşlar onu kutluyorlardı; bilginler, onu kâhinleri olarak görüyorlardı; rahipler bile onun yaşlı başrahip Yebor'dan daha çok bildiğini itiraf ediyorlardı. Ona griffonlar konusunda dava açmaktan çok uzaktılar, yalnızca ona inanılır gözüken şeylere inanıyorlardı.

Babil'de bin beş yüz yıldır süren ve imparatorluğu iki inatçı mezhebe bölen büyük bir kavga vardı: Mezheplerden biri Mithra* tapınağına önce sol aya-

* Mithra: Pers ve Suriye dinlerinin karışımından çıkan ve tapınma kuralları çok sert olan bir Doğu Tanrısı, Ahura Mazda'nın hizmetçisi, ışıgın ve kutsal ateşin temsilcisi.

ğı atarak girmek gerektiğini ileri sürüyordu, öteki mezhep bu âdetten tiksiniyor ve tapınağa hep önce sağ ayağını atarak giriyordu. Zadig'in hangi mezhebi yeğleyeceğini anlamak için törenlerle kutlanan kutsal ateş bayramı bekleniliyordu. Bütün dünyanın gözü onun iki ayağındaydı, bütün şehir heyecanlı bir bekleyiş içindeydi. Zadig tapınağa ayaklarını birleştirip sıçrayarak girdi, sonra etkili bir söylevle, insanlar arasında hiçbir ayırım yapmayan yer ve gök tanrısının sol bacak ile sağ bacak arasında da bir ayırım gözetmeyeceğini kanıtladı.

Hasut ve karısı, Zadig'in söylevlerinde yeterince mecaz olmadığını, dağları, tepeleri yerinden oynatmadığını* ileri sürdüler:

— Konuşması kupkuru ve dehadan yoksun, diyorlardı, anlattıklarında ne denizler kaçıyor, ne yıldızlar düşüyor, ne güneş balmumu gibi eriyor: Onda güzel Şark üslubu yok.

Zadig aklın üslubuyla yetiniyordu. Doğru yolda olduğu için değil, makul olduğu için değil, sevimli olduğu için değil, baş vezir olduğu için herkes onun tarafını tuttu.

Beyaz rahiplerle siyah rahipler arasındaki büyük davayı da başarıyla sona erdirdi. Beyaz rahipler, Tanrıya dua ederken kışın doğuya dönmenin dine ve kutsal şeylere saygısızlık olduğunu ileri sürüyorlardı; siyahlar, yazın güneşin battığı tarafa dönerek dua eden insanların dualarının Tanrı'yı tiksindirdiğini. Zadig, insanların istedikleri tarafa dönmelerini buyurdu.

* Voltaire, Doğu üslubuyla İncil ile alay etmektedir.

Böylece işleri yoluna koymanın sırrını keşfetti, sa-
bahları özel ve genel işlerle; günün geri kalan kısmın-
da Babil'i güzelleştirmekle meşgul oluyordu. Çoktan
beri modası geçmiş, ama zevk sahibi olduğu için yeni-
den gün ışığına çıkardığı, insanları ağlatan trajediler,
insanları güldüren komediler* sahneye koyduruyordu.
Sanatçılara bilmişlik taslamıyor, iyilik yaparak, rütbe-
ler vererek onları ödüllendiriyor, yeteneklerini gizli-
den gizliye hiçbir şekilde kıskanmıyordu. Akşamları
kralı, özellikle de kraliçeyi eğlendiriyordu. Kral ona
“Büyük vezir!”, kraliçe ise “sevimli vezir” diyordu,
sonra ikisi birden ekliyorlardı: “Asılsaydı, çok yazık
olurdu.”

Onun yerinde olan hiç kimse, asla onun kadar çok
kadınla görüşmek zorunda kalmamıştır. Kadınların
çoğu aslı astarı olmayan dertlerini anlatmak baha-
nesiyle, onu elde etmek için geliyordu. Hasut adamın
karısı ilk ziyarete gelenlerdendi; kadın Mithra, Zenda-
Vesta† ve kutsal yeminle, kocasının davranışından
nefret ettiğini anlattı, sonra kocasının kıskanç, kaba
bir adam olduğunu söyledi, insanı ölümsüzlere benze-
ten tek şey olan kutsal ateşin değerli etkisinden yok-
sun bırakarak tanrıların onu cezalandırmış olduğunu

* Voltaire ne göz yaşartan komediden ne de burjuva dramdan
hoşlanıyordu ve trajedinin insanı dehşete düşürmekten çok
duygulandırması gerektiğini düşünüyordu.

† Burada Voltaire, bir kitabı, Tanrı yerine koymaktadır. Sözcü-
ğün doğru yazılımı Zend Avesta'dır (Zend: Yorum; Avesta:
Kutsal metin). Voltaire'in yazım şekli yanlış bir etimoloji ile
açıklanır: Latince Vesta sözcüğünü, doğru olmayan bir yakla-
şım la, bu tanrıçaya ve eski Perslerdeki ateş kültüne bağlamak-
tadır.

ima etti. En sonunda da çorap bağını isteyerek yere düşürdü; Zadig, her zamanki nezaketiyle onu yerden kaldırdı, ama kadının dizine bağlamadı ve bu küçük hata, eğer hata ise, en korkunç bahtsızlıkların nedeni oldu. Zadig bunu bir daha hiç düşünmedi, ama hasut adamın karısı çok düşündü.

Huzura kabul edilmeye her gün başka kadınlar geliyordu. Babil'in gizli yıllığı onun yalnızca bir kez nefesine yenildiğini ileri sürmektedir. Ama Zadig, sevgilisiyle birlikteyken hiç şehvet hissi duymadığını, onu kucaklarken zihninin başka şeylerle meşgul olduğunu görmekten şaşkınlığa düşmüştü. Neredeyse farkına varmaksızın himayesi altına aldığıının işaretlerini verdiği bu kadın, kraliçe Astarté'nin bir hizmetçisiydi. Bu sevimli Babilli kız teselli bulmak için kendi kendine: "Sevişirken bile aklı işinde olduğuna göre, bu adamın çok fazla işi olmalı," diyordu. İnsanların çoğunun tek sözcük söylemediği ve daha başkalarının yalnızca tatlı sözler söylediği bir anda, Zadig'in ağzından bir kez "Kraliçe!" sözü çıkıverdi. Babilli kız, nihayet Zadig'in kendine geldiğini ve ona "Kraliçem!" dediğini sandı. Ama sürekli dalgın olan Zadig, Astarté adını telaffuz etti. Bu mutlu anda her şeyi kendi lehine yorumlayan kadın, bunun, "Siz, kraliçe Astarté'den daha güzelsiniz" anlamına geldiğini düşündü. Zadig'in sarayından çok güzel armağanlarla çıktı. Yaşadığı serüveni, yakın dostu olan hasut kadına anlatmaya gitti, hasut kadının tercih edilmemiş olmaktan çok incindi.

— Şu çorap bağını dizime bağlamaya bile tenezzül etmemişti, dedi, artık onu kullanmak istemiyorum.

— Ah! dedi talihli kadın hasut kadına. Kraliçenin çorap bağının aynısından kullanıyorsunuz. Onu, aynı üreticiden mi alıyorsunuz?

Hasut kadın derin düşlere dalıp cevap vermedi ve hasut kocasına akıl danışmaya gitti.

Zadig de öte yandan, insanları huzuruna kabul edip yargılar verirken her zaman zihninin başka şeylere takıldığının farkına varıyor ve bunu neye yoracağını bilemiyordu. Tek derdi buydu.

Bir düş gördü. Sanki kuru otlar üzerine yatmıştı ve otlar arasındaki dikenler onu rahatsız ediyordu, daha sonra güllerden yumuşak bir yatak üzerinde dinleniyor gördü kendini, güllerin arasından çıkan bir yılan sivri ve zehirli diliyle onu kalbinden soktu.

— Eyvah! dedi uykudan uyanan Zadig. Çok uzun süre kuru ve insana batan otlar üzerinde yattım, şimdiyse gülden yataklar üzerinde yatıyorum, ama bu yılan da kim ola?

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KISKANÇLIK

Zadig'in felaketi, mutluluğundan, özellikle de liyakatinden kaynaklandı. Zadig, her gün kral ve yüce eşi Astarté ile görüşüyordu. Güzellik için süs ne ise, zekâ için aynı şey olan hoş gitme arzusu, konuşmalarının çekiciliğini iki katına çıkarıyor; gençliğinin ve zarafetinin Astarté üzerindeki etkisi yavaş yavaş artıyordu. Kraliçe önceleri bunun farkına varamadı. Tutkusu masumiyetinin bağrında büyüyordu. Astarté, eşi ve devlet için değerli bir insanı görmek ve dinlemek zevkine ikirciklenmeden ve korkmadan kendini teslim ediyor, övgüde kendinden de ileri giden maiyetindeki kadınlara ondan bahsediyordu; her şey, hissetmediği okun kalbine saplanmasına hizmet ediyordu. Zadig'e armağanlar veriyordu, bu armağanlarında çapkınlığın payı düşünemediği kadar büyüktü, onunla yalnızca hizmetlerinden memnun bir kraliçe olarak konuştu-

ğuna inanıyordu, ama ifadesi zaman zaman, duygulu bir kadının ifadesi oluyordu.

Astarté, tek gözlü insanlardan onca nefret eden Sémire'den de, kocasının burnunu kesmek isteyen şu öteki kadından da çok güzeldi. Astarté'nin senli benliliği, konuşurken kendisinin de yüzünü kızartmaya başlayan muhabbet dolu konuşmaları, Zadig'in bakışlarıyla buluşan, kaçırmaya çalıştığı bakışları Zadig'in kalbinde kendisini de şaşırtan bir ateşi tutuşturdu. Zadig karşı koymaya çalıştı, her zaman yardımına koşmuş olan felsefeyi yardımına çağırdı; felsefe, onu yalnızca aydınlattı ama içini rahatlatmadı. Görev, minnettarlık, hakları çiğnemenen hükümdar, bütün bunlar gözüne intikam tanrıları gibi görünüyordu; mücadele ediyor, başarı kazanıyordu, ama her an yeniden elde etmesi gereken bu utku, ona iniltilere ve gözyaşlarına mal oluyordu. Artık her ikisine de o kadar zevk veren o eski serbestlik içerisinde kraliçe ile konuşmaya cesaret edemiyordu. Gözlerini bir duman perdesi örtüyor, konuşmakta zorlanıyor, sözleri birbirini tutmuyordu; gözlerini yere indiriyordu ve kendisine rağmen bakışları Astarté'den tarafa döndüğünde, kraliçenin yaşlarla ıslanmış, ateşten oklar çıkan gözleriyle karşılaşıyordu, bakışlar birbirine sanki şöyle diyordu: "Birbirimize tapıyoruz ve birbirimizi sevmekten korkuyoruz, her ikimiz de mahkûm ettiğimiz bir ateşi tutuşturuyoruz."

Zadig, kraliçenin yanından şaşkın, çılgına dönmüş ve yüreği artık taşıyamayacağı bir yük altında ezilmiş olarak çıkıyordu. Şiddetli bir acıya uzun süre katlandıktan sonra, sonunda felaketini yüreğinden kopan

acı çığlıkla ve alnından akan soğuk terlerle ortaya koyan biri gibi, sırrını dostu Cador'a açtı.

— Sizin kendinizden saklamak istediğiniz duyguları ben çok önceden çözmüştüm, dedi Cador ona. Tutkuların kuşkuya hiç yer bırakmayan işaretleri vardır. Kalbinizdeki duyguları ben okuduğuma göre sevgili Zadig, kralın kendisini inciten bir duyguyu keşfedip keşfetmeyeceğine siz kendiniz karar verin. Kralın, insanların en kiskancı olmaktan başka bir kusuru yoktur. Siz kendi tutkularınıza, kraliçenin yapamadığı kadar büyük bir güçle karşı koyuyorsunuz, çünkü siz bir filozofsunuz, çünkü siz Zadig'siniz. Astarté kadındır; kendisinin henüz suçlu olmadığını sandığından, gözlerinin sakınımsızca konuşmasını engellemez. Maalesef masumiyetinden emin olduğu için, dışarıdan nasıl görüldüğünü önemsemiyor. Kendisini suçlayacağı bir şeyi olmadığı sürece, onun için hep titreyeceğim. Birbirinizle anlaşmış olsaydınız, bütün gözleri aldatabilirdiniz. Doğmakta olan ve karşı konulmaya çalışılan bir tutku kendini ele verir, tatmin edilmiş bir aşk gizlenmesini bilir.

Velinimeti krala ihanet etmek önerisi Zadig'i titretti ve istemedi suçu durumuna düştüğü zaman daha da fazla sadakatle hükümdarına bağlandı. Ama kraliçe, Zadig'in adını o kadar sık anıyor, adını anarken yüzü öylesine kızarıyor, kralın huzurunda onunla konuşurken bazen öylesine heyecanlanıyor, bazen öylesine durgunlaşıyor, Zadig dışarı çıktığında öylesine derin düşlere kendini kaptırıyordu ki, kral bundan huzursuzluk duydu. Gördüğü her şeye inandı, görmediklerini hayal etti. Karısının pabuçlarının mavi,

Zadig'in pabuçlarının da mavi, karısının kurdelelerinin sarı, Zadig'in bonesinin de sarı olduğunu ayımsadı; ince duygulu bir hükümdar için bunlar korkunç göstergelerdi. Kuşkular, acıyla dolan ruhunda kesinlik kazandı.

Kralların ve kraliçelerin bütün köleleri, onların kalplerinin casusudurlar da. Çok geçmeden Astarté'nin sevdalandığını ve Moabdar'ın onu kıskandığını sezdiler. Hasut, karısına, kraliçenin çorap bağına benzeyen çorap bağını krala götürmesini salık verdi. Felaket tam olsun diye, çorap bağı maviydi. Monark, artık nasıl intikam alacağından başka bir şey düşünmüyordu. Bir gece kraliçeyi zehirlemeye ve şafak sökerken Zadig'i iple boğdurmaya karar verdi. İntikam alma işlerini yerine getiren acımasız haremağasına emir verildi. O sırada kralın odasında dilsiz ama sağır olmayan küçük bir cüce vardı. Kimse onu adam yerine koymazdı. Evcil bir hayvan gibi, olup biten en gizli şeylerin tanığı olurdu. Bu küçük dilsiz, kraliçeye ve Zadig'e çok bağlıydı. Ölümlerine karar verildiğini şaşkınlıkla olduğu kadar korku içinde duydu. Birkaç saat sonra yerine getirilecek bu korkunç emri haber vermek için ne yapmalıydı? Yazı yazmayı bilmiyordu, ama resim yapmasını öğrenmişti ve ba-yağı da benzetiyordu. Gecenin bir kısmını, istediklerini kraliçeye anlatabilmek için çiziktirmekle geçirdi. Yaptığı resmin bir köşesinde, haremağasına emir veren, öfkeyle coşmuş kral görülüyordu; üzerinde mavi bir ip ve bir vazo olan bir masa ile mavi çorap bağları ve sarı kurdeleler vardı; kraliçe, tablonun ortasında, maiyetindeki kadınların kolları arasında son nefesini

veriyordu; Zadig boğulmuş olarak ayakucunda yatıyordu. Ufukta doğan güneş, bu korkunç infazın günün ilk ışıklarıyla birlikte yapılacağını gösteriyordu. Eserini tamamlar tamamlamaz, Astarté'nin nedimelelerinden birine koştu, onu uyandırdı ve yaptığı tablonun hemen kraliçeye götürülmesi gerektiğini işaretlerle anlattı.

Gece yarısı Zadig'i kapısını çalarak uyandırdılar, kraliçenin bir pusulasını verdiler, Zadig düş gördüğü kuşkusuna kapıldı, titreyen ellerle kraliçenin mektubunu açtı. Şu sözleri okuduğunda nasıl bir şaşkınlığa düştüğünü, nasıl yıkılıp umutsuzluğa kapıldığını tam olarak kim anlatabilir:

*Hemen kaçınız, yaşamınıza son verecekler!
Kaçınız Zadig, aşkım ve sarı kurdelelerim
adına, bunu size emrediyorum. Hiçbir suçum yok, ama bir suçlu gibi öleceğimi hissediyorum.*

Zadig konuşacak gücü zor buldu. Cador'un getirilmesini emretti ve hiçbir şey söylemeden pusulayı ona verdi. Cador, onu emre boyun eğmeye ve hemen Memfis yolunu tutmaya zorladı.

— Gidip kraliçeyi görmeye kalkışırsanız, dedi, ölümünü çabuklaştırırsınız, kralla konuşursanız, yine onu kaybedersiniz. Kraliçenin yazgısıyla ilgilenmeyi ben üstleniyorum; siz kendi yolunuza gidiniz. Hindistan'ın yolunu tuttuğunuz söylentisini yayacağım. Çok geçmeden gelir sizi bulurum ve Babil'de ne olup bittiğini anlatırım.

Cador aynı anda, ayağına tez iki hecin devesini sarayın gizli kapılarından birine getirtti, taşınması gereken ve ruhunu teslim edecek hale gelen Zadig'i deveye bindirdi. Yalnızca bir uşak Zadig'e eşlik ediyordu, şaşkınlık ve acı içindeki Cador, çok geçmeden dostunu gözden yitirdi.

Bu ünlü kaçak, Babil'in görülebildiği bir tepenin eteklerine varınca, bakışlarını kraliçenin sarayına doğru çevirdi ve bayıldı, ancak gözyaşı dökmek ve ölümü dilemek için kendine geldi. Sonunda kadınların en sevimlisinin ve kraliçelerin birincisinin acıklı yazgısını kafasında evirip çevirdikten sonra, bir anlığına kendi durumuna döndü ve haykırdı:

— İnsan yaşamı da nedir ki? Ey erdem! Ne işime yaradın? İki kadın yakışksızca beni aldattı, suçsuz ve diğerlerinden daha güzel olan üçüncüsü ölecek! Yaptığım bütün iyilikler her zaman benim için birer felaket kaynağı oldu ve ancak bahtsızlığın en korkunç uçurumlarına yuvarlanmak için büyüklüğün zirvesine çıktım. Başkaları kadar kötü olsaydım, onlar kadar mutlu olurum.

Bu ölümcül düşüncelerle yıkılmış, gözlerine acının perdesi inmiş, yüzünde ölümün solgunluğu ve ruhu iç karartıcı bir umutsuzluğun uçurumuna yuvarlanmış olarak, Mısır'a doğru yolculuğuna devam etti.

DOKUZUNCU BÖLÜM

DÖVÜLEN KADIN

Zadig, yıldızlara bakarak yolunu çiziyordu. Orion takımyıldızı ve parlak Sirius yıldızı, ona Süheyl yıldızı* yönünde kılavuzluk ediyordu. Doğada gerçekte mini minnacık bir noktadan başka bir şey olmayan yeryüzü, açgözlülüğümüze onca büyük, onca asil gözükürken, o, gözlerimize ancak zayıf bir kıvılcım gibi gözüken bu engin ışık kürelerine hayranlık duyuyordu. O zaman insanları, gerçekte oldukları gibi, küçük bir çamur topu üzerinde birbirlerini yiyen böcekler olarak düşünüyordu. Bu gerçek imge, varlığının ve Babil'in hiçliğini ona anlatarak uğradığı felaketin etkisini sanki

* Metinde geçen "*le pôle de Canope*" ifadesi, bütün basımlarda böyle olmakla birlikte çok açık değildir. Canope, Navire veya Argo takımyıldızına ait bir yıldızdır. Bazı editörler, Decroix'dan itibaren "*le pôle*" (kutup) yerine "*le port*" (kapı) sözcüğünü kullandılar. *Le port de Canope* (Canope kapısı) Nil'in ağzında bulunmaktadır.

yok ediyordu. Ruhu sonsuzluğa yükseliyordu ve duyularından koparak evrenin sarsılmaz düzenini seyrediyordu. Ama sonunda düşünceleri kendi üzerine dönüp yüreğinin derinliklerini yokladığında, Astarté'nin belki de kendisi için öldüğünü düşünüyor, o zaman evren gözünden siliniyor ve tüm doğada, ölen Astarté ile bahtsız Zadig'den başka bir şey görmez oluyordu.

Yüce felsefe ile bunaltıcı acıların gelgitine teslim olmuş bir vaziyette Mısır sınırına doğru ilerliyordu; sadık uşağı, kalacak bir yer aradığı ilk köye varmıştı bile. Zadig bu sırada köyü çevreleyen bahçelere doğru geziniyordu. Ana yoldan biraz uzakta, yeri göğü inleterek ağlayan, yardım isteyen bir kadınla öfke içinde onu kovalayan bir adam gördü. Adam kadına yetişmişti bile, kadın erkeğin dizlerine sarıldı. Adam darbeler indiriyor ve kadını azarlıyordu. Mısırlı erkeğin gösterdiği şiddete ve kadının durmadan af dilemesine bakarak, erkeğin kıskanç biri olduğu, kadınınsa sadakatsiz olduğu yargısına vardı, ama insanın içine işleyen bir güzelliği olan ve hatta biraz da bahtsız Astarté'ye benzeyen bu kadına baktığında, içini, ona karşı hissettiği bir acıma ve adama karşı bir öfke doldurdu. Kadın, hıçkırıklar içerisinde;

— Bana yardım edin! diye haykırdı Zadig'e. Beni bu barbarın elinden alın, hayatımı kurtarın!

Bu haykırış üzerine Zadig koşup kadın ile barbar arasına atıldı. Mısır dilini az buçuk biliyordu. Bu dilde ona dedi ki:

— Biraz olsun insanlığınız varsa, güzelliğe ve zayıflığa saygı göstermenizi sizden yalvararak diliyorum. Ayaklarınıza kapanan ve gözyaşlarından başka ken-

dini savunacak bir şeyi olmayan, doğanın yarattığı böyle bir başyapıta el kaldırılabılır mı?

Kendini öfkeye kaptırmış adam:

— Demek sen onu seviyorsun! Öcümü senden alayım da gör! diyerek bir eliyle saçlarından tuttuğu kadını bıraktı ve kargısını alarak yabancıya saptamak istedi.

Soğukkanlılığını koruyan Zadig, bu öfkeli darbeyi kolaylıkla savuşturdu. Kargıyı, ucundaki sivri demirin yakınından yakaladı. Biri geri çekmek istiyor, öteki çekip almaya çalışıyordu. Kargı kırılıp ellerinde kaldı. Mısırlı kılıcını çekti, Zadig de kendi kılıcına el attı. Birbirlerine hücum ettiler. Birisi birbiri ardı sıra seri hamleler yapıyor, öteki ustalıkla savuşturuyordu. Çimenlerin üzerine oturmuş olan kadın saçlarını düzelterip onları seyre koyuldu. Mısırlı, hasmından daha yapılı, Zadig ise daha becerikliydi. Birisi kafası kollarına yol gösteren biri gibi, öteki gelişigüzel hareketlerine kör bir öfkenin yol gösterdiği bir çılgın gibi dövüşüyordu. Zadig hasmına üstünlük sağlayıp kılıcını düşürdü, öfkesi daha da artan Mısırlı üzerine atılmak isterken onu yakaladı, bastırdı, kılıcını göğsüne dayayarak yere düşürdü, ona yaşamını bağışlamayı önerdi. Kendinden geçmiş Mısırlı bıçağını çekerek Zadig'in kendisini bağışlamak istediği sırada onu yaraladı. Kızan Zadig, kılıcını onun göğsüne saptırdı. Mısırlı korkunç bir çığlık atıp çırpına çırpına öldü. Zadig, o zaman kadına doğru yaklaşp yumuşak bir ses tonuyla ona,

— Kendisini öldürmeye zorladı beni, dedi, öcünü zü aldım; bugüne dek gördüğüm en berbat adamdan

sizi kurtardım. Şimdi benden ne istiyorsunuz hanımefendi?

— Ölmeni istiyorum vicdansız adam, dedi kadın, ölmeni! Sevgilimi öldürdün, yüreğini parçalayabilme-yi isterdim.

— Gerçekte çok tuhaf birini sevgili olarak seçmiş-siniz hanım, diye yanıtladı Zadig, sizi acımasızca dövüyordu ve benden yardım istediğiniz için neredeyse beni öldürüyordu.

— Keşke beni daha çok dövseydi, dedi kadın, bir çılgılık atarak, fazlasıyla hak ediyordum, onu kıskandırmıştım. Keşke o beni dövseydi de, sen onun yerinde olsaydın.

Hayatında hiç olmadığı kadar şaşırان ve öfkelenen Zadig ona;

— Ne kadar güzel de olsan, çok hoppasın, bir dayak da benden yemeyi hak ediyorsun, ama bu zahmet girmeyeceğim, dedi.

Sonra devesine binip köye doğru yola koyuldu. Ancak birkaç adım atmıştı ki, dört Babilli ulağın yaptığı gürültüye doğru döndü. Doludizgin geliyorlardı. Kadını gördüklerinde içlerinden biri;

— İşte o! diye haykırdı. Bize verilen tanıma ben-ziyor.

Ölüye hiç aldırmış etmeden, hemen kadını yakaladılar. Kadın durmadan Zadig'e:

— Yüce gönüllü yabancı, bana yine yardım edin! Sizden haksız yere yakındığım için beni bağışlayın. Bana yardım edin, ebediyen sizin olurum! diye bağı-rıyordu.

Zadig'de artık onun için dövüşmeye heves kalmamıştı.

— Başka kapıya! dedi. Beni bir daha kandıramazsın.

Zaten yaralıydı, gövdesinden kanlar akıyordu, yardıma gereksinmesi vardı ve muhtemelen kral Moabdar'ın gönderdiği dört Babillinin görünüşü onu endişeye düşürmüştü. Dört Babilli ulağın Mısırlı kadını yakalama nedenlerini anlayamadan ve kadının karakterinden büsbütün şaşkınlığa düşerek, aceleyle köye doğru ilerledi.

ONUNCU BÖLÜM

KÖLELİK

Mısır köyüne girdiğinde, halk çevresini sardı. “İşte, güzel Missouf’u kaçıran ve Clétofis’i öldüren adam!” diye bağışıyorlardı.

— Beyler, dedi, güzel Missouf’unuzu kaçırmaktan Tanrı beni korusun! O çok kaprisli bir kadın ve Clétofis’e gelince, ben hiçbir şekilde onu öldürmüş değilim, sadece ona karşı kendimi savundum. Acımasızca dövdüğü güzel Missouf’a merhamet göstermesini alçakgönüllülükle istediğim için beni öldürmek istiyordu. Ben, sığınma istemiyle Mısır’a gelen bir yabancıyım; sizden koruma istemeye gelirken, işe kadın kaçırmakla ve birini öldürmekle başlamış olmam münasebetsizlik olmaz mı?

Mısırlılar o zaman haksever ve insancıl idiler. Halk Zadig’i belediye binasına götürdü. Yaralarına pansuman yapmakla işe başladılar, sonra gerçeği öğrenmek için onu ve uşağını ayrı ayrı sorguladılar.

Zadig'in bir katil olmadığını kabul ettiler, ama bir insanın kanını dökmekten suçluydu. Yasa onu köle olmaya mahkûm ediyordu. İki devesi köy yararına satıldı ve elde edilen altın bütün köye dağıtıldı; kendisi de, yol arkadaşı da köy meydanında satışa çıkarıldı. Açık arttırmada Sétoc adlı bir Arap tüccarda kaldı, ama yorgunluğa daha dayanıklı olan uşak, efendisinden çok daha pahalıya satıldı. Bu iki adamı birbiriyle kıyaslanamaz buluyorlardı. Zadig böylece, uşağının astı bir köle oldu. Onları ayaklarından bir zincirle birbirlerine bağladılar ve bu vaziyette Arap tüccarın peşi sıra onun evine gittiler. Zadig, yolda uşağını teselli ediyor, onu sabırlı olmaya yüreklendiriyordu ama her zamanki alışkanlığıyla insan yaşamı üzerine düşünce yürütüyordu.

— Görüyorum ki, diyordu ona, kara bahtım senin yazgını da karartıyor. Bugüne kadar her şey garip bir şekilde aleyhime döndü. Bir köpeğin geçtiğini gördüğüm için para cezasına çarptırıldım, bir griffon için kazığa vurulmam düşünüldü, kralı öven dizeler yazdığım için idama mahkûm edildim, kraliçenin sarı kurdeleleri olduğu için neredeyse boğduruluyordum, işte şimdi de hayvanın biri sevgilisini dövdü diye seninle birlikte köle oldum. Cesaretimizi kaybetmeyelim, belki bunlar da geçer. Arap tüccarların köleleri olması gerekiyor, ben de bir insan olduğuma göre, niçin başkaları gibi bu köle ben olmayayım? Bu tüccar, acımasız biri olmamalıdır, hizmetinden yararlanmak istiyorsa kölelerine iyi davranması gerekir.

Böyle konuşuyordu ama yüreğinin derinliklerinde Babil Kraliçesi'nin yazgısını merak ediyordu.

Tüccar Sétoc iki gün sonra, köleleri ve develeriyle Arabistan Çölüne* doğru yola çıktı. Kabilesi Horeb çölü yakınlarında yaşıyordu. Yol uzun ve zahmetliydi. Sétoc yolda efendisinden çok uşağından hoşnut kaldı, çünkü uşak develeri daha iyi yüklüyordu ve bütün ufak tefek kayırmalar ona yapıldı.

Horeb'e iki günlük mesafedeyken develerden biri öldü. Yüğü kölelerin sırtlarına bölüştürüldü. Zadig de yükten payını aldı. Kölelerin yürürken iki büküm olduklarını gören Sétoc gülmeye başladı. Zadig, bunun nedenini ona açıklama cesaretini gösterdi ve denge yasalarını ona öğretti. Şaşırان tüccar ona başka bir gözle bakmaya başladı. Zadig, tüccarın merakını çektiğini görerek, ona ticaretle ilgili bir yığın şey öğretip merakını daha da arttırdı. Madenlerin ve zahirelerin özgül ağırlığını, birçok yararlı hayvanın özelliklerini, istenen özelliklere sahip olmayanları, o özelliklere kavuşturmanın yollarını anlattı. Sonunda Zadig, tüccarın gözüne bir bilge olarak gözüktü. Sétoc, Zadig'i çok fazla saydığı arkadaşına yeğler oldu. Ona çok iyi davrandı ve bundan ötürü hiç pişman olmadı.

Kabilesine vardığında Sétoc, iki tanık huzurunda bir Yahudiye vermiş olduğu beş yüz ons gümüşü geri istedi, ama bu iki tanık ölmüştü ve güvenilir bir insan olmayan Yahudi, bir Arabı aldatma fırsatını kendisine verdiği için Allah'a şükrederek, tüccarın parasının üstüne yatmıştı. Sétoc derdini, artık danışmanı olan Zadig'e açtı.

* Suriye çölü.

— Parayı bu kâfire nerede vermiştiniz? diye sordu Zadig.

— Horeb Dağı yakınlarında büyük bir kayanın üzerinde, diye yanıtladı tüccar.

— Borçlunuz ne karakterde biridir? diye sordu Zadig.

— Düzenbazın tekidir, diye yanıtladı Sétoc.

— Hayır, atak mı, soğukkanlı mı, uyanık mı yoksa sakınlı mı diye sormak istemiştin.

— Borcuna sadık olmayanların içinde benim tanıdığım en atak insandır, dedi Sétoc.

— Öyleyse, diye ısrar etti Zadig, davanızı yargıcın huzurunda ben savunayım.

Gerçekten Yahudiyi mahkemeye çağırttı ve yargıca şöyle dedi:

— Hakkaniyet tahtının yastığı, bu adamdan geri vermek istemediği beş yüz ons gümüşü, efendim adına istemeye geldim.

— Tanıklarınız var mı? dedi yargıç.

— Hayır, tanıklar öldü ama üzerinde gümüşün sayıldığı büyük bir kaya var, yüce efendimiz kayanın bulunup getirilmesini emretmek lütfunda bulunacak olurlarsa, onun tanıklık edeceğini umuyorum, kaya getirilinceye kadar Yahudi ile ben burada bekleriz, efendim Sétoc hesabına kayayı aramaya adam göndereceğim.

— Seve seve, dedi yargıç ve diğer işleri görmeye koyuldu. Oturumun sonunda yargıç,

— Senin kaya, dedi Zadig'e, hâlâ gelmedi mi?

Yahudi gülerek yanıtladı:

— Efendimiz yarına kadar da beklese, o kaya yine de gelemez, oradan burası en az on kilometre

eker ve kayayı yerinden kıpırdatmak için on beş kişi gerekir.

— İşte, diye haykırdı Zadig, kayanın tanıklık edeceğini söylememiş miydim? Mademki bu adam nerede olduğunu biliyor, paranın onun üzerinde sayıldığını itiraf ediyor demektir.

şaşıran Yahudi, çok geçmeden her şeyi itiraf etmek zorunda kaldı. Yargıç, beş yüz ons gümüş geri ödeninceye kadar Yahudinin a susuz kayaya bağlanmasını emretti, kısa bir süre sonra para ödendi.

Kle Zadig ve kayanın n bütün Arabistan’a yayıldı.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

ÖLÜ YAKILAN ODUN YIĞINI

Çok sevinen Sétoc, kölesini artık en yakın dostu olarak görüyordu. Babil Kralı'nın yaptığı gibi, ondan hiç ayrılamıyordu ve Zadig, Sétoc'un kadını olmadığına sevindi. Efendisinin şahsında iyi, doğru ve sağduyulu bir insan keşfetti. Onun, eskiden Arabistan'da âdet olduğu üzere, gök ordusuna, yani güneşe, aya ve yıldızlara taptığını görmekten üzüntü duydu. Birçok defa büyük bir sakınımla bu konudan söz açtı. Sonunda Sétoc'a, bunların bir ağaç veya bir kayadan daha fazla saygı görmeyi hak etmeyen, diğerleri gibi sıradan cisimler olduğunu söyledi.

— Ama, diyordu Sétoc, bunlar bize her türlü yararı sağlayan öncesiz ve sonrasız varlıklardır; doğayı canlandırır, mevsimleri düzenlerler, öte yandan bizden o kadar uzaklar ki, insan onlara saygı duymadan edemiyor.

— Mallarımızı, Hindistan'a taşıyan Kızıl Deniz'in sularının size daha çok yararı dokunuyor, diye karşı-

lık verdi Zadig, niçin o da yıldızlar kadar eski olmasın? Ve sizden uzak olan şeylere tapınırsanız, dünyanın ucunda bulunan Gangaridler* ülkesine de tapmalısınız.

— Hayır, hayır! diyordu Sétoc. Yıldızlar, tapmazlık edemeyeceğim kadar parlaklar.

Akşam olduğunda Zadig, Sétoc'la beraber yemek yiyecekleri çadırda çok sayıda mum yaktı ve patronu görünür görünmez, yanan mumların önünde dizlerinin üzerine çökerek onlara:

— Öncesi ve sonrası olmayan parlak ışıık, her zaman beni koru! dedi.

Bu sözleri söyledikten sonra Sétoc'a bakmadan sofraya oturdu. Şaşıran Sétoc;

— Ne yapıyorsun sen öyle? diye sordu.

— Sizin gibi yapıyorum, diye yanıtladı Zadig, bu mumlara tapıyorum ve hem onları hem beni yaratanı da göz ardı ediyorum.

Sétoc, ders verici bir öğüdün derin anlamını kavradı. Kölesinin bilgeliği ruhuna nüfuz etti; tütsülerini bir daha yaratıklar için saçıp savurmadı ve kendilerini yaratan, öncesi sonrası olmayan varlığa taptı.

İskitlerde ortaya çıkmış, Brahmanlarla Hindistan'a yerleşmiş ve bütün Doğu'ya yayılma tehlikesi gösteren korkunç bir gelenek vardı o sıralarda Arabistan'da. Evli bir erkek öldüğünde, en sevilen karısı bir azize mertebesine yükselmek istiyorsa, bir

* Gangarid: Ganj'ın denize döküldüğü, bugünkü Bangladeş'in bulunduğu yerde İ.Ö. 300 yıllarında kurulmuş bir devlet ve buranın halkı. Voltaire'in "Babil Prensesi" öyküsünde de anılmaktadırlar.

mevdanda kocasının cesedi üzerinde kendini yaktı-
rıyordu. *Dulluk yangını* denen, görkemli bir törenle
yapılıyordu bu. Bir kabilede ne kadar çok yanmış
kadın varsa, kabile o kadar saygın kabul ediliyor-
du. Sétoc'un kabilesinden bir Arap ölmüştü, Almona
adlı çok sofı dul, hangi gün ve saatte kendini ateşe
atacağını davul zurnayla ilan etti. Zadig, bu korkunç
gelenegin insanoğlunun çıkarlarına ne kadar ters
düşüğünü bir güzel anlattı; devlete çocuklar verebi-
lecek, hiç değilse onları yetiştirebilecek genç dulları
her Allah'ın günü yakmaktan vazgeçilmesi ve müm-
künse, bu korkunç gelenegin yok edilmesi gereğine
onu ikna etti.

— Bin yıldır kadınlar kendilerini yakma hakkına
sahipler, diye cevap verdi Sétoc, içimizden kim, zama-
nın kutsadığı bir yasayı değiştirmeye cüret edecek?
Eski bir gelenekten daha saygın ne olabilir ki?

— Akıl daha eskidir, diye karşılık verdi Zadig, siz
kabile reisleriyle konuşunuz, ben genç dula bulmaya
gidiyorum.

Zadig kendini kadına takdim ettirdi, güzelliğine
övgüler dizerek onu etkiledikten sonra, böylesine bir
güzelliği ateşe atmanın ne kadar yazık olacağını söyle-
di ve metanetiyle cesareti üzerine de ayrıca övgülerde
bulundu.

— Demek kocanızı bu kadar çok seviyordunuz,
dedi ona.

— Ben mi? Şu kadarcık sevmezdim, diye cevap ver-
di Arap kadın. Kaba, kıskanç, dayanılmaz bir adamdı,
ama onun için yakılan ateşe kendimi atmaya kesinlik-
le kararlıyım.

— Öyleyse, dedi Zadig, canlı canlı yakılmak çok zevkli bir şey olmalı.

— Ah! dedi kadın. Düşüncesi bile bütün benliği mi tir tir titretiyor ama bunu yapmak gerekiyor. Ben dinine çok bağlı bir insanım, kendimi yaktırmazsam şerefimi yitiririm, herkes benimle alay eder.

Zadig, başkaları için ve kibrinden dolayı kendini yaktırdığını kadına kabul ettirdi, ona yaşamı sevdirecek tarzda uzun uzun konuştu ve kendisi için kadında iyi duygular uyandırmayı başardı.

— Kendinizi yaktırarak böbürlenmeye bunca değer vermeseydiniz ne yapardınız? diye sordu en sonunda.

— Sanırım, sizden beni eş olarak almanızı istedim, diye yanıtladı kadın.

Zihninden Astarté'yi uzaklaştıramayan Zadig, bu aşk ilanını ustalıkla savuşturdu ve olup bitenleri anlatmak için hemen kabile reislerini bulmaya gitti ve onlara bir dulun, bir gençle bir saat baş başa görüşmedikçe yakılmasına izin vermeyen bir yasa yapmalarını önerdi. O zamandan beri Arabistan'da hiçbir kadın kendini yakmadı. Yüzlerce yıldır süren bu kadar zalim bir geleneği bir tek günde ortadan kaldıran yalnız ve yalnız Zadig oldu. Demek ki o, Arapların velinimetiydi.

ON İKİNCİ BÖLÜM

AKŞAM YEMEĞİ

Bilgeliğin ta kendisi olan bu adamdan ayrılamayan Sétoc, onu yeryüzünün en büyük tüccarlarının katılacağı büyük Balzora* fuarına götürdü. Çeşitli ülkelerden onca insanın aynı yerde toplandığını görmek Zadig için büyük bir teselli oldu. Dünya, Balzora'da toplanmış büyük bir aile gibi gözüktü ona. İkinci günden itibaren bir Mısırlı, bir Gangarid Hint, Cathaylı† bir Çinli, bir Yunan, bir Kelt ve Arap Körfezi'ne‡ yaptıkları seyahatlerde dertlerini anlatabilecek kadar Arapça öğrenmiş olan birçok yabancı insanla aynı sofrada bulunuyordu. Mısırlı çok öfkelenmiş gözükyordu.

* Basra, Dicle Nehrinin ağzında, yani Suriye çölündeki Horeb'den çok uzak bir yer.

† Doğu ve Kuzey Çin.

‡ Basra Körfezi.

— Ne aşağılık bir memleketmiş bu Balzora! di-yordu. Dünyanın en iyi malına bin ons altın ödemeyi reddediyorlar.

— Peki, dedi Sétoc, bin altın vermedikleri bu mal nedir?

— Halamın cesedi, diye yanıtladı Mısırlı; Mısır'ın en dürüst kadınıydı, bütün yolculuklarımda bana eşlik ederdi, yolda öldü. Ondan, bizdeki mumyaların en iyisini yaptım, memleketimde onu rehine koysam, karşılığında ne istesem alırım. Bu kadar sağlam bir mal için burada bana bin ons altın bile vermek istememeleri, çok tuhaf doğrusu.

Böyle öfke içerisinde, nefis bir tavuk haşlamasından yemeye hazırlanırken, Hint, elini tutarak acıyla haykırdı:

— Ne yapıyorsunuz?

— Şu tavuktan yiyorum, diye yanıtladı mumyalı adam.

— Sakın yemeyin, dedi Gangarid; rahmetli halanızın ruhu bu tavuğun gövdesine girmiş olabilir, halanızı yemiş olmayı istemezsiniz herhalde. Tavukları pişirtmek açıkça doğaya aykırıdır.

— Bu doğa ve tavuk hikâyeleriyle ne demek istiyorsunuz? diye sordu öfkesi burnunda Mısırlı. Biz öküze taparız ve onu bir güzel yeriz.

— Öküze mi taparsınız! Nasıl olur bu? dedi Ganjlı adam.

— Bal gibi olur, diye atıldı öteki; bu, yüz otuz beş bin yıldır böyle ve içimizden hiç kimse buna söyleyecek bir şey bulamıyor.

— Yüz otuz beş bin yıl mı? dedi Hintli. Bu hesap

biraz abartılı; Hindistan'da ancak seksen bin yıldır insanlar yaşıyor ve bizim sizden daha eski olduğumuz da kesin ve siz onları sunak üzerine koymayı ve şişe geçirmeyi aklınızdan geçirmeden önce Brahma bize öküz yemeyi yasaklamıştı.

— Sizin Brahma'nız Apis ile karşılaştırılmayacak kadar gülünç bir hayvan, dedi Mısırlı, ne iş başarmış bakalım sizin şu Brahma'nız?

Hint yanıtladı:

— İnsanlara okumayı ve yazmayı öğreten odur ve dünya, satranç oyununu ona borçludur.

— Yanılıyorsunuz, dedi yanındaki bir Kaldeli; bütün büyük iyilikleri Oannés balığına borçluyuz, insanın yalnızca ona minnettar olması hak bilirlik olur. Herkes size bunun kutsal bir varlık olduğunu, yaldızlı bir kuyruğu ve güzel bir insan başı olduğunu, insanlara doğru yolu göstermek için her gün üç saat sudan çıktığını söyleyecektir. Herkesin bildiği gibi her biri kral olan birçok çocuğu olmuştur. Evimde onun, gerektiği gibi saygı gösterdiğim bir resmi var. İnsan istediği kadar öküz eti yiyebilir, ama tavuk pişirmek dine büyük saygısızlıktır, öte yandan siz ikiniz de benimle tartışamayacak kadar az soylu ve kökü eskilere gitmeyen insanlardansınız. Mısır ulusu ancak yüz otuz beş bin yıllık ve Hintler seksen bin yıllık olmakla övünüyorlar, oysa bizim dört yüz bin yıllık bir tarihimiz var. Bana inanın ve bu delilikten vazgeçin, her birinize Oannés'in güzel bir resmini veririm.

Hanbalıklı* adam söz alarak dedi ki:

* Pekin.

—Mısırlılara, Kaldelilere, Yunanlara, Keltlere, Brahma'ya, Apis öküzüne, güzel Oannés balığına saygı duyuyorum, ama belki de Li veya, isterseniz insanların tercih ettikleri gibi Tien** diyelim, öküzlerden de, balıklardan da daha değerlidir. Ülkem için bir şey söylemeyeceğim; ülkem Mısır, Kalde ve Hindistan'ın tamamından daha büyüktür. Eskilik konusunu tartışmıyorum, mutlu olmak yeterlidir, eski olmanın pek önemi yok, ama takvimlerden söz edeceksek, bütün Asya'nın bizim takvimimizi kullandığını ve Kalde'de aritmetik nedir bilinmezken bizim çok iyi takvimlerimiz olduğunu söylemekle yetineceğim.

— Siz hepiniz amma da cahilsiniz, diye bağırdı Yunan. Kaos'un† her şeyin babası olduğunu ve Dünya'yı bugünkü durumuna getirenin biçim ve madde olduğunu bilmiyor musunuz?

Bu Yunan, uzun süre konuştu. Sonunda sözü Kelt tarafından kesildi. Kelt tartışma boyunca epeyce içmişti; artık herkesten bilgili olduğuna inanıyordu ve yeminlerle, konuşma zahmetine değecek tek şeyin Teutath ile meşe üzerinde biten ökseotu olduğunu; kendisi için, cebinde her zaman ökseotu taşıdığını; ataları olan İskitlerin dünyada bugüne kadar görülen en iyi insanlar olduğunu;‡ gerçekte, bazen insan

* Çince sözcükler. Anlamları tam olarak şöyledir: Li: Doğal ışık, akıl; Tien: Gök, aynı zamanda Tanrı. – Voltaire'in notu.

† Hesiodos (*Théogonie*, V. 116) ve Ovidius (*Métamorphoses*, başlangıç) kaostan söz ederler. Biçim ile öz arasındaki ayrım Voltaire'in metafizik bir düşüncesi olarak gördüğü, Aristoteles'e ait bir düşüncedir.

‡ Voltaire, İskitleri barbar olarak görüyor ve Rollin'in yaptığı övgülere *Eski Mısır'ın Tarihi* (1740), *Tarihin Felsefesi*, XIV ve

eti yemiş olduklarını, ama bunun insanların ulusuna karşı saygı duymalarına engel olmadığını, son olarak da Teutath aleyhine konuşacak biri çıkarsa, ona dünyayı göstereceğini anlattı. Bunun üzerine kavga kızıştı ve Sétoc sofranın kana boyanacağı ânın yaklaşmakta olduğunu gördü. Tartışma boyunca sessizliğini koruyan Zadig nihayet ayağa kalktı, ilkin en öfkeli gözüken Kelte hitap etti; haklı olduğunu söyleyip ondan ökseotu istedi, Yunanı söz söyleme yeteneğinden ötürü övdü, tüm kızıışmış ruhları yatıştırdı. Yalnızca Kathaylıya pek bir şey söylemedi, çünkü o hepsinin en makul olanıydı. Onlara şöyle dedi:

— Dostlarım, boş yere tartışıyorsunuz, çünkü hepiniz aynı fikirdesiniz.

Bunun üzerine hepsi bağırıp çağırmaya başladı. Zadig, Kelte;

— Sizin bu ökseotuna değil de onu ve meşeyi yaratana taptığınız doğru değil mi? dedi.

— Kesinlikle, dedi Kelt.

— Ya siz saygıdeğer Mısırlı, siz bir öküzde, açıkça size öküzleri verene saygı göstermiyor musunuz?

— Evet, dedi Mısırlı.

— Oannés balığı, diye devam etti sözüne, denizleri ve balıkları yaratana boyun eğmek zorundadır.

— Elbette, dedi Kaldeli.

— Hint de, Kathaylı da, diye ilave etti, sizler gibi bir ilk prensibi kabul ediyorlar; Yunanın sözünü etti-

Felsefe Sözlüğü adlı yapıtlarında karşı çıkıyordu: “Rollin’in, sık sık Asya’yı yağmalayan ve fırsat düştüğünde insan eti yiyen eski İskitleri övmesi boşunadır, buna dürüst insanların inanması pek beklenemez”.

ği hayranlık uyandıran şeyleri pek iyi anlayamadım, ama biçimin ve maddenin bağlı olduğu bir üstün varlığı onun da kabul edeceğine eminim.

Takdir gören Yunan, Zadig'in onun düşüncelerini çok iyi anladığını söyledi.

—Demek ki hepiniz aynı fikirdesiniz, dedi Zadig, birbirinizle dalaşmanız için bir neden yok.

Herkes onu kucakladı. Sétoc, tahılını yüksek fiyatla sattıktan sonra Zadig'i kabilesine götürdü. Zadig, yokluğunda hakkında dava açıldığını ve hafif ateşte yakılacağını öğrendi.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RANDEVULAR

Balzora'ya seyahati sırasında, yıldızların rahipleri* onu cezalandırmaya karar vermişlerdi. Yakılmaya gönderdikleri kadınların mücevherleri ve süs eşyaları kendilerine kalıyordu; Zadig'in onlara oynadığı kötü oyun için, onu yakmaları azdı bile. Böylece Zadig'i gök ordusuna karşı kötü duygular beslemekle suçladılar, aleyhinde ifade verdiler ve yıldızların denizde batmadığını söylediğini işittiklerine yemin ettiler. Bu korkunç küfür yargıçları titretti, bu günahkâr sözleri duyduklarında neredeyse üstlerini başlarını parça parça edeceklerdi, eğer Zadig zararı karşılayacak durumda olsaydı, kuşkusuz, yaparlardı da. Ama duydukları büyük acıyla, Zadig'i hafif ateşte yakılmaya mahkûm etmekle yetindiler. Umutsuzluğa kapılan Sétoc, dostunu kurtarmak

* Arap dininin rahipleri.

için nüfuzunu kullanmaya kalkıştıysa da nafile, çok geçmeden susmak zorunda kaldı. Yaşıyor olmaktan büyük tat alan ve Zadig'e gönül borcu bulunan genç dul Almona, diri diri yakılmanın saçmalığını kendisine anlatan adamı yakılmaktan kurtarmaya karar verdi. Hiç kimseye sözünü etmeksizin tasarısını kafasında evirdi çevirdi. Zadig'in cezası ertesi gün infaz edilecekti, onu kurtarmak için yalnızca bir gesesi vardı. Gönül alıcı ve sakınlı bir kadın olarak, bakın nasıl davrandı.

Kokular süründü, güzelliğini çoğaltan en zengin ve alımlı süslerini takındı ve yıldızların rahiplerinin reisiyle gizli bir görüşme talebinde bulunmaya gitti. Bu saygıdeğer ihtiyarın huzuruna çıkınca, ona şöyle dedi:

— Büyük Ayı'nın büyük oğlu, Boğa'nın kardeşi, büyük Köpek'in kuzeni (bunlar, bu yüksek rahibin sıfatlarıydı), size vicdanımı rahatsız eden sırlarımı açmaya geldim. Kocamın cesediyle birlikte kendimi yaktırmayarak büyük bir günah işlemiş olmaktan çok korkuyorum. Gerçekte, saklayacak neyim var ki? Şimdiden solmuş, güzelliği geçici bir ten.

Bu sözleri söyleyerek uzun ipek yeninden, hayranlık uyandıran biçimde, şaşılacak kadar beyaz kollarını çıkardı.

— Ne kadar değersiz olduğunu siz de görüyorsunuz ya, dedi.

Yüksek rahip gönlünden, onların epeyce değerli olduğunu geçirdi. Gözleriyle bunları söyleyip ağzıyla da doğruladı. Hayatında, bundan daha güzel kollar görmediğine yemin etti.

— Kollarım, bedenimin geri kalanından daha az kötü olabilir, dedi dul, ama göğüslerimin, gösterdiğim özeni hak etmediğini bana itiraf edeceksiniz.

Sonra doğanın biçim verdiği en güzel göğüsleri ona gösteriverdi. Fildişi bir elma üzerindeki bir gül goncası, bunun yanında ancak şimşir üzerindeki kı-zılkök gibi, yeni yıkanmış kuzular ise kirli sarı gözükürdü. Bu göğüsler, bir muhabbet ateşiyle tatlı tatlı parıldayan büyük siyah baygın gözler, en saf sütün beyazlığıyla karışık en güzel pembeyle canlanmış yanaklar, Lübnan dağı kulesi gibi olmayan burun,* Arabistan denizinin en güzel incilerini kapatan iki mercan sınır olan dudaklar... Tüm bunlar, ihtiyara yirmi yaşında olduğunu düşündürdü. Kekeleyerek ona aşkını ilan etti. Adamın tutuştuğunu gören Almona, ondan Zadig'e merhamet göstermesini istedi.

— Ne yazık ki güzelim, dedi adam, ben onu bağışlasam bile bu hiçbir işe yaramaz, diğer üç yargıcın da imzalaması gerekir.

— Siz yine de imzalayın, dedi Almona.

— Seve seve, dedi rahip, yeter ki siz de buna karşılık muhabbetinizi esirgemeyin.

— Bana şeref verirsiniz, dedi Almona, yalnız güneş battıktan sonra, parlak Sheat† yıldızı ufukta yükselir yükselmez odama gelmek lütfunda bulunursanız, beni

* Süleyman'ın Şarkısı (*İlahiler İlahisi*), VII. 4'ün parodisi: "Fildişi kule gibi boynun. Bat-Rabim Kapısı yanındaki Heşbon havuzları gibi gözlerin. Şam'a bakan Lübnan Kulesi gibi burnun." Almona'nın anlaşılan küçük bir burnu varmış.

† Sheat yıldızı: Pegasus (Kanatlı At) takımyıldızından bir yıldız.

göl rengi bir sedir üzerinde bulur ve hizmetkârınızdan istediğinizce yararlanırsınız.

Yargıcın imzasını alıp, onu orada aşkla dolu ve gücünden kuşkular içinde kıvrandır bırakarak çıktı. Yaşlı adam günün geri kalan kısmını banyo yapmakla geçirdi, Seylan tarçını ile değerli Tidor ve Ternate* baharatı karışımından bir likör içip Sheat yıldızının doğmasını sabırsızlıkla bekledi.

Bu arada Almona gidip ikinci yüce rahibi buldu. Bu rahip de güneşin, ayın ve gökteki bütün ateşlerin onun güzelliği yanında çok sönük kaldığını yeminlerle söyledi. Aynı lütfu ondan da istedi ve aynı karşılığı ödemesi istendi. Almona karşı çıkmadı ve ikinci rahibe Algénib† yıldızı doğarken randevu verdi. Oradan, üçüncü ve dördüncü rahiplere gidip yıldızdan yıldıza randevu vererek imzalarını aldı. Sonra yargıçlara, önemli bir iş için evine gelmeleri için haber gönderdi ve Zadig'i rahiplerin ne pahasına bağışlamış olduklarını anlattı. Rahiplerin her biri önceden belirtilen saatte geldiler ve orada meslektaşlarını, özellikle de yargıçları bulmaktan büyük bir şaşkınlığa düştüler, yargıçların önünde çok utanılacak bir duruma düşmüşlerdi. Zadig kurtuldu. Sétoc, Almona'nın becerikliliğine öylesine hayran kalmıştı ki, onu kendisine eş olarak aldı.

Zadig, güzel kurtarıcısının ayaklarına kapandıktan sonra çekip gitti. Sétoc ile birbirlerinden gözyaşları içerisinde, sonsuza kadar dost kalacaklarına ye-

* Moluques takımadalarında kentler.

† Algénib yıldızı: Pegasus takımyıldızından bir başka parlak yıldız.

minler ederek ve hangisi büyük bir servete kavuşursa diğerine de servetinden pay vereceği sözünü vererek ayrıldılar.

Zadig, zihni hep mutsuz Astarté'de ve kendisine oyun oynayıp işkence etmekte ayak direyen yazgısı üzerine düşünerek, Suriye yönünde yürüdü.

— Neden, diyordu, neden bir köpeğin geçtiğini gördüğüm için dört yüz ons altın ödemeye, kralı öven dört kötü dize yazdığım için başımın kesilmesine mahkûm edildim? Kraliçenin pabuçlarının rengi, bonemin rengiyle bir diye az daha boğduruluyordum. Dövülen bir kadının yardımına koştuğum için köle durumuna düştüm ve tüm genç Arap dullarının hayatını kurtardığım için az kaldı yakılıyordum!*

* Bu bölüm ile bundan sonraki bölüm arasında bazı editörler, bu kitapta ek olarak verilen ve Voltaire'in ölümünden sonra ortaya çıkan iki bölümü koymaktadırlar. Bu durum, onları 13. bölümün son iki paragrafını kesip çıkarmak zorunda bırakmaktadır.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EŞKIYA

Taşlık Arabistan'ı, Suriye'den ayıran sınıra vardığında, müstahkem bir şatonun yanından geçerken, şatodan silahlı Araplar çıktı. Zadig ile uşağının etrafını sararak;

— Bütün mallarınız bizim, siz de efendimizin malısınız, diye bağıldılar.

Zadig yanıt olarak kılıcını çekti, yürekli biri olan uşağı da aynısını yaptı. Kaderlerine el koymaya kalkışan ilk Arapları cansız yere serdiler, Arapların sayısı iki katına çıktı. Hiç şaşmadılar ve dövüşe dövüşe ölmeye karar verdiler. İki kişinin, çok sayıda insana karşı kendilerini savunduğu görülüyordu, böyle bir kavga çok uzun süremezdi. Zadig'in gösterdiği yiğitliği pencereden seyreden Arbogad adındaki şato sahibi ona saygı duydu. Aceleyle aşağı indi ve bizzat gidip adamlarını ayırarak iki yolcuyu kurtardı.

— Topraklarımdan geçen her şey benimdir, dedi,

elbette başkalarının topraklarında bulduklarım da, ama siz o kadar yiğit birine benziyorsunuz ki, sizi bu genel kuralın dışında tutuyorum.

Adamlarına, iyi davranmalarını emrederek, onları evine gönderdi ve Arbogad akşam yemeğini Zadig'le birlikte yemek istedi.

Şatonun beyi, Arapların şu harami dedikleri insanlardan biriydi; bir yığın kötü şeyin yanı sıra ara sıra iyi şeyler de yapardı, müthiş bir yırtıcılıkla soygun yapar ve çaldıklarını kolayca dağıtırdı. İş başında gözünü budaktan sakınmaz, ticarete yeterince yumuşak, sofrada hovarda, hovardalıkta şen şakrak ve çok içtendi. Zadig'den çok hoşlandı; sohbetin hararetlenmesi, yemeğin uzun sürmesine yol açtı, sonunda Arbogad ona dedi ki:

— Emrime girmenizi tavsiye ederim, yapacağınız en iyi şey budur, bu meslek fena bir meslek değil, bir gün benim ulaştığım mertebeye ulaşabilirsiniz.

— Sorabilir miyim, dedi Zadig, ne zamandan beri bu soylu mesleği yürütüyorsunuz?

— Ta küçüklüğümden beri, diye yanıtladı şatonun efendisi.

— Çok becerikli bir Arabın uşağı idim, durumum dayanılabilecek gibi değildi. Eşit olarak bütün insanların olan şu yeryüzünde, yazgının benim payıma hiçbir şey düşürmediğini görmekten umutsuzluğa düşmüştüm. Derdimi, yaşlı bir Araba açtım, bana şöyle dedi: “Umudunu yitirme evladım, çölün ortasında unutulmuş bir atom olduğu için ağlayıp sızlayan bir kum tanesi vardı, birkaç yıl içerisinde bir elmas oldu ve şimdi de Hint kralının tacındaki en güzel süs

odur.” Bu söylev beni etkiledi, ben kum tanesiydim, elmas olmaya karar verdim. İki at çalmakla işe başladım, arkadaşlar edindim, küçük kervanları soymaya başladım, böylece yavaş yavaş, insanlarla aramdaki başlangıçtaki eşitsizliği yok ettim. Bu dünyanın nimetlerinden payımı aldım, hem de faiziyle. Çok saygı gördüm. Eşkıyaların beyi oldum, bu şatoyu bileğimin gücüyle edindim. Suriye satrapı bu şatoyu elimden almak istedi, ama artık hiçbir şeyden korkmayacak kadar zengindim, satrapa para verdim, böylece şatomu korudum ve topraklarımı genişlettim, hatta Taşlık Arabistan’ın, krallar kralına ödediği haracı toplama görevine de atandım.

Babil’in büyük desterhamı beni boğdurmak için buraya, Kral Moabdar adına küçük bir satrap gönderdi. Bu adam, aldığı emirle buraya geldi. Her şeyden haberdardım, kemendi sıkmak için beraberinde getirdiği dört adamını kendi huzurunda boğdurdum, bundan sonra beni boğma görevinin ona ne kadar kazandıracağını sordum. Ücretinin üç yüz altına kadar çıkabileceğini söyledi. Benimle birlikte olursa daha fazla kazanabileceğini açıkça görmesini sağladım. Onu harami ikinci reisi yaptım; o, bugün en iyi ve en zengin subaylarımdan biridir. Bana inanacak olursanız, siz de onun gibi başarılırsınız. Moabdar’ın öldürülmesinden bu yana, ortam hırsızlığa hiçbir zaman bu kadar elverişli olmamıştı, Babil karışıklık içinde.

— Moabdar öldürüldü mü? dedi Zadig. Peki kraliçe Astarté ne oldu?

— Hiç bilmiyorum, diye yanıtladı Arbogad, bütün bildiğim Moabdar’ın delirdiği, öldürüldüğü, Babil’in

büyük bir mezbahaya dönüştüğü, her tarafın yakılıp yıkıldığı, hâlâ orada yapılacak çok iş olduğu ve kendi payıma hiç de fena iş yapmamış olduğum.

— Ama ya kraliçe? Lütfen söyleyin, kraliçeye ne olduğunu bilmiyor musunuz?

— Bana bir Hyrcania hükümdarından söz ettiler, diye karşılık verdi öteki, karışıklıkta öldürülmediyse, muhtemelen onun eşleri arasındadır, ama ben haberlerden çok ganimeti merak ederim. Yaptığım akınlarda birçok kadın ele geçirdim, hiçbirini yanımda alıkoymam, güzel iseler, kim olduklarına bakmadan pahalıya satarım. Mevki, makam para etmez, çirkin bir kraliçeye kimse beş para vermez. Belki Astarté'yi satmışımdır, belki ölmüştür, ama bunun pek önemi yok ve artık benden kuşkulananmanız gerektiğini düşünüyorum.

Böyle konuşurken öylesine içiyordu, düşünceleri öylesine birbirine karışıyordu ki, Zadig ondan daha fazla bilgi alamazdı.

Apışmış, bitkin, kımıltısız duruyordu. Arbogad durmadan içiyor, öyküler anlatıyor, durmadan dünyanın en mutlu insanı olduğunu yineliyor, Zadig'i, kendisi kadar mutlu olmaya davet ediyordu. Sonunda şarap buğularıyla uyuşmuş bir vaziyette rahat bir uyku çekmeye gitti. Zadig geceyi büyük bir heyecan içerisinde geçirdi.

— Bak sen şu işe, diyordu, kral delirmiş! Öldürülmüş! Ona acımamak elimden gelmiyor. Ülke paramparça ve bu haydut mutlu: Ey talih! Ey yazgı! Bir harami mutlu iken, doğanın özene bezene yarattığı bir yaratık korkunç bir ölümle yok oluyor ya da

ölümünden de beter bir yaşam sürüyor. Ey Astarté! Sana ne oldu?

Gün ağarır ağarmaz Zadig, şatoda rastladığı herkesi sorgulamaya başladı, ama herkesin işi vardı, kimse sorularına cevap vermedi. Gece yeni vurgunlar vurulmuştu, ganimeti paylaşıyorlardı. Bu gürültü patırtı içerisinde bütün elde edebildiği, gitme izni alabilmesi oldu. Daha önce dalmadığı kadar derin ve acı veren düşünceler içerisinde, vakit geçirmeden bu izinden yararlandı.

Zadig endişe ve heyecan içerisinde yürüyor, aklından mutsuz Astarté, Babil Kralı, sadık dostu Cador, mutlu harami Arbogad, Babillilerin Mısır sınırından kaçırdıkları o kaprisli kadın, başına gelen talihsizlikler ve aksiliklere ilişkin düşünceler geçiyordu.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

BALIKÇI

Zadig, Arbogad'ın şatosundan birkaç fersah uzaklıkta, yazgısından yakınarak ve dünyadaki en mutsuz insan olduğunu düşünerek yürürken kendini küçük bir derenin kıyısında buldu. Kıyıya uzanmış bir balıkçının, titreyen ellerle, düşürecekmiş gibi gözüktüğü bir ağ tuttuğunu ve gözlerini gökyüzüne çevirdiğini gördü.

— Kesinlikle insanların en mutsuzu benim, diyor-
du balıkçı, herkesin bildiği gibi, Babil'in en ünlü yağlı
peynir tüccarıydım, iflas ettim. Benim gibi birinin sa-
hip olabileceği en güzel kadına sahiptim, bana iha-
net etti. Elimde değersiz bir ev kalmıştı, yağmalanıp
yıkıldığını gördüm. Bir kulübeye sığındım, balık av-
lamaktan başka bir umarım yok, ama bir tek balık
tutamıyorum. Artık ağımı suya atmayacağım, onun
yerine kendimi atacağım.

Böyle diyerek ayağa kalktı ve yaşamına son ver-
mek isteyen birinin tavrıyla yürüdü.

Zadig kendi kendine; “Demek benim kadar mutsuz başka insanlar da varmış,” dedi. Bu düşünce kadar hızla, içine balıkçının hayatını kurtarma isteği doğdu. Ona doğru koştu, onu durdurdu, içinin sızladığını belli eden, teselli edici bir tavırla ona sorular sordu. Derler ki insan yalnız olmadığında daha az mutsuzdur, ama Zerdüşt’e göre bu, kötü yürekli olmaktan değil, başka insanlara duyulan ihtiyaçtandır. Bahtsız insan, bir benzerine rastlayınca, ona doğru sürüklendiğini hisseder. Mutlu bir insanın neşesi ona bir hakaret gibi gelir ama bahtsız iki insan, birbirine dayanarak fırtınaya karşı kendilerini güçlendiren iki zayıf ağaççık gibidirler. Zadig, balıkçıya;

— Niçin mutsuzluklarınızın sizi alt etmesine izin veriyorsunuz? dedi.

— Çünkü, dedi balıkçı, hiçbir çıkış yolu göremiyorum. Babil yakınlarındaki Derlback köyünün en sayılan insanıydım ve karımın yardımıyla ülkenin iyi yağlı peynirlerini yapardım. Kraliçe Astarté ve ünlü vezir Zadig peynirlerime çok düşkündüler. Evlerine altı yüz kalıp peynir vermiştim. Peynirlerin bedelini almak için bir gün kente gittim; Babil’e vardığımda kraliçeyle Zadig ortadan kaybolmuşlardı. Daha önce hiç görmediğim yüce Zadig’in evine gittim; büyük desterhamın kolluklarını ellerinde bir ferman, Zadig’in evini yasal olarak ve emirle soyarlarken buldum. Kraliçenin mutfağına uçar gibi gittim; boğaz işlerinin efendilerinden bazıları onun öldüğünü, bazıları hapsedilmiş olduğunu, daha başkaları da kışı kırmış olduğunu söylediler ama hepsi de peynirlerimin parasını artık alamayacağımı kesin bir dille belirttiler. Karımla bir-

likte, müşterilerimden biri olan yüce Orcan'ın evine gittik. Ondan himayesini istedik. Bu himayeyi karıma gösterdi, ama beni reddetti. Karım, felaketimi başlatan peynirlerden daha beyazdı, Sur kentinin kırmızı kumaşlarının parlaklığı onun beyazlığını canlandıran pembeden daha parlak değildi. Orcan'a, onu evinde alıkoyduran ve beni kovduran bu beyazlığıydı. Sevgili karıma umutsuz birinin yazabileceği türden bir mektup yazdım. Mektubu götüren ulağa karım; "Ya, evet!" demiş. "Mektubu yazanı tanıyorum, ondan söz edildiğini duydum, nefis yağlı peynirler yaptığını söylediler; bana o peynirlerden göndersin, parasını veririz." Bu felaket karşısında adalete başvurmak istedim. Topu topu altı ons altınım kalmıştı. Bunun iki onsunu danıştığım hukukçuya, iki onsunu davamı alan dava vekiline, iki onsunu da başyargıcın kâtibine vermem gerekti. Daha davam başlamadan peynirlerin de, karımın da değerinden daha fazlasını harcamıştım. Karımı geri alabilmek için evimi satmak amacıyla köyüme döndüm.

Evim, su içinde altmış ons altın ederdi, ama çaresizliğimi ve satmak zorunda olduğumu görüyorlardı. İlk başvurduğum kişi bana otuz ons önerdi, ikincisi yirmi ve üçüncüsü on ons. Hyrcania hükümdarı Babil'e gidip yolu üstündeki her şeyi yakıp yıktığında gözüm öylesine hiçbir şeyi görmez olmuştu ki, evin satışını neredeyse karara bağlıyordum. Evimi önce yağmaladılar, sonra da yaktılar. Paramı, karımı ve evimi böylece kaybettikten sonra, bu gördüğünüz yere çekildim, balıkçılıkla karnımı doyurmaya çalıştım. Balıklar benimle insanlar gibi alay ediyor. Hiç tuta-

mıyorum, açlıktan ölüyorum; siz olmasaydınız yüce avutucu, derede boğulacaktım.

Balıkçı bütün bunları öyle bir solukta anlatmadı, çünkü heyecanlanmış ve duygulanmış olan Zadig, durmadan sözünü kesiyordu;

— Kraliçeye ne olduğunu bilmiyor musunuz? diye soruyor;

— Hayır efendim, diye yanıtlıyordu balıkçı, ama kraliçenin ve Zadig'in peynirlerimin parasını vermediğini, karımın elimden alındığını ve umutsuz bir durumda olduğumu biliyorum.

— Paranızın tamamını kaybetmeyeceğinizi söyleyebilirim, dedi Zadig adama. Zadig'ten söz edildiğini duydum, dürüst bir insandır, umulduğu gibi Babil'e dönerse, size borcundan fazlasını öder, ama o kadar namuslu olmayan karınıza gelince, geri almaya çalışmamanızı tavsiye ederim. Bana inanın ve Babil'e gidin; ben sizden önce orada olurum, çünkü ben atlıyım, siz yayasınız. Ünlü Cador'a başvurun, ona, dostuna rastlamış olduğunuzu söyleyin ve beni orada bekleyin. Haydi gidin, belki hep mutsuz olmazsınız, dedi. Ey güçlü Oromazdes, diye devam etti, bu adamı avutmak için benden yararlanıyorsun, beni avutmak için kimden yararlanacaksın?

Böyle söyleyerek Arabistan'dan getirdiği bütün paranın yarısını balıkçıya verdi, çok şaşırان ve çok seven balıkçı, Cador'un dostunun ayaklarını öpüyor ve "Siz benim kurtarıcı meleğimsiniz," diyordu.

Bu arada Zadig, haber alabilmek için durmadan sorular soruyordu, gözünden yaşlar dökülüyordu. Balıkçı haykırdı;

— Demek bunca iyilik yapan siz de mutsuzsunuz?

— Hem de sizden yüz kat daha mutsuzum, diye karşılık verdi Zadig.

— Ama nasıl olur da, dedi yaşlı adam, veren, alandan daha acınacak durumda olur?

— Bunun nedeni, dedi Zadig, senin derdinin mal mülk, benim derdimin gönül yarası olmasıdır.

— Orcan sizin de mi karınızı aldı? dedi balıkçı.

Bu soru, Zadig'in aklına kraliçenin köpeğinden başlayarak eşkıya Arbogad'ın şatosuna varışına kadar başından geçen bütün serüvenleri getirdi.

— Ah! dedi balıkçıya. Orcan cezalandırılmayı hak ediyor. Ama genellikle yazgı bu tür insanları kayırıyor. Ne olursa olsun, sen Cadör'un evine gidip, beni orada bekle.

Birbirlerinden ayrıldılar. Balıkçı yazgısına şükrederrek, Zadig ise hep kendi yazgısından yakınarak yola koyuldular.

ON ALTINCI BÖLÜM

BASILİKOS*

Güzel bir çayıra vardığında, birçok kadının dikkatle bir şey aramakta olduğunu gördü. İçlerinden birine yaklaşma cesaretini gösterip, aramalarına yardımcı olma şerefine erişip erişemeyeceğini sordu. Suriyeli kadın;

— Sakın ha, dedi, aradığımız şeyden uzak durun, ona ancak kadınlar dokunabilir.

— Ne tuhaf, dedi Zadig, yalnızca kadınların dokunabileceği bu şeyin ne olduğunu söylemenizi rica edebilir miydim?

— Bir basilikos, dedi kadın.

— Bir basilikos mu, hanımefendi! Lütfen söyle misiniz, nasıl bir nedenle bir basilikos arıyorsunuz?

— Çayırın ucundaki şu derenin kıyısında şatosunu gördüğünüz efendimiz ve sahibimiz Oğul[†] için. Biz

* Basilikos (Yun.): Küçük kral. Bizdeki Şahmeran'a benzer, bakışıyla erkekleri öldürdüğüne inanılan bir masal ejderi.

† Oğul: Gulo, Glouton (obur) sözcüğünden anagram.

onun gösterişsiz cariyeleriyiz, efendi Ogul hasta, doktoru onun gül suyunda pişirilmiş bir basilikos yemesi gerektiğini söyledi, bu çok az rastlanan bir hayvan olduğundan ve ancak kadınlar tarafından yakalanabileceğinden efendi Ogul, içimizden kim ona bir basilikos götürürse onu kendisine gözde eş olarak alacağı sözünü verdi. Şimdi lütfen bırakın da arayayım, arkadaşlarımla beni geçmelerinin bana neye mal olacağını görüyorsunuz.

Zadig, bu Suriyeli kadını ve diğerlerini basilikoslarını aramaya bırakarak çayırda yürümeye devam etti. Küçük bir derenin kıyısına vardığında, çayıra uzanmış ve hiçbir şey aramayan bir başka kadın buldu orada. Boylu boslu gözüküyordu, ama yüzünü bir peçe örtüyordu. Dereye doğru eğilmiş, derin derin iç çekiyordu. Elinde küçük bir çubuk vardı, onunla dere ile çimenler arasında bulunan ince kuma harfler çiziyordu. Zadig, bu kadının ne yazdığını görmek merakına kapıldı; yaklaştı, önce bir Z, sonra da bir A harfi gördü. Çok şaşırdı, sonra bir D harfi gözüktü, yüreği ürperdi. Adının son iki harfini gördüğünde düştüğü kadar büyük bir şaşkınlığa hiç düşmemişti. Bir süre hareketsiz kaldı, sonunda sessizliği bozarak, kesik kesik:

— Ey yüce gönüllü kadın! Hangi şaşırtıcı tesadüfle burada kutsal elinizle yazılmış Zadig adını bulduğumu sormaya cüret ettiğim için, bir yabancıyı, bir bahatsızı bağışlayınız.

Bu ses ve bu sözler üzerine, kadın titreyen ellerle peçesini kaldırıp Zadig'e baktı; heyecan, şaş-

kınlık ve neşeyle çılgılık attı ve aynı anda ruhunu dolduran onca çeşitli duygunun saldırısına dayanamayarak Zadig'in kolları arasında bayıldı. Bu kadın Astarté'nin ta kendisiydi, bu kadın Babil Kraliçesi'ydi, bu kadın Zadig'in taptığı ve bundan ötürü kendini suçladığı kadındı, bu kadın Zadig'in yazgısından o kadar korktuğu ve yazgısına o kadar ağladığı kadındı. Bir süre için Zadig'in duyguları uyuştı, gözlerini, şaşkınlık ve muhabbet karışımı bir bitkinlikle yeniden açılan Astarté'nin gözlerine çevirdiğinde;

— Ey, diye haykırdı, güçsüz insanların yazgılarına hükmeden güçlü ölümsüz varlıklar! Beni yeniden Astarté'ye mi kavuşturuyorsunuz? Ne zaman, nerede, nasıl bir durumda onu yeniden görüyorum?

Astarté'nin önünde diz çöktü, yüzünü Astarté'nin ayaklarının tozlarına sürdü. Babil Kraliçesi ayağa kalktı ve Zadig'i derenin kıyısında yanına oturttu, durmadan yaşaran gözlerini birçok defa sildi. İnemelerin kestiği konuşmasına birçok defa yeniden başladı, onları buluşturan tesadüf üzerine Zadig'e sorular soruyor, cevabını almadan başka sorular soruyordu. Başına gelen felaketleri anlatmaya başlıyor, Zadig'in başına gelenleri öğrenmek istiyordu. Nihayet ruhlarındaki fırtına biraz yatıştıktan sonra, Zadig kraliçeye kısaca hangi tesadüfler sonunda bu çayıra geldiğini anlattı.

— Ama siz ey, mutsuz ve saygıdeğer kraliçe! Nasıl oluyor da, cariye giysileri içerisinde ve hekimin emriyle gül suyunda pişirmek üzere basilikos arayan öteki cariyelerle birlikte bu ücra yerde sizi buluyorum?

— Onlar basilikoslarını ararken, dedi güzel Astarté, size tüm çektiklerimi ve sizi gördüğümünden beri yazgıma bağışladığım her şeyi anlatacağım. Kocam kralın, sizin erkeklerin en sevimlisi olmanızdan hoşlanmadığını biliyorsunuz, bu yüzden bir gece sizi boğdurmaya, beni de zehirlemeye karar verdi. Benim küçük dilsizimin, Yüce Majestelerinin emrinden beni nasıl Tanrı'nın izniyle haberdar ettiğini de biliyorsunuz. Sadık Cador, sizi emrime uyup gitmeye zorladıktan hemen sonra, gece yarısı gizli bir geçitten odama gelme cesaretini gösterdi. Beni kaçırıp Oromazdes tapınağına götürdü. Orada, rahip kardeşi beni, tabanı tapınağın temellerine değen, başı kubbeye erişen dev bir heykelin içine kapattı. Heykelin içinde mezara gömülmüş gibiydim, ama rahip bütün hizmetimi görüyordu ve hiçbir şeyim eksik değildi. Bu arada, şafak sökerken Yüce Majestelerinin eczacısı banotu, afyon, baldıran, kara çöpleme ve boğanotu karışımından bir sıvı ile odama girmiş, bir başka görevli de mavi ipekten bir kement ile sizin odanıza gitmiş. Kimseyi bulamamışlar, Cador, kralı daha iyi aldatabilmek için gelip yalandan ikimizi birden suçlamış. Sizin Hindistan yolunu tuttuğunuzu söylemiş, benim de Memfis yolunu. Sizin ve benim peşimden silahlı adamlar göndermişler.

Beni arayan ulaklar beni tanımıyorlardı. Ben yüzümü yalnızca size, o da eşimin yanında ve onun emriyle göstermiştim. Yapılan tarifim üzerine peşimden geliyorlardı. Mısır sınırında, benim boyumda, belki de benden daha güzel bir kadın gözlerine çarpmış. Kadın ağlaya ağlaya dolaşıyormuş. Bu kadının Babil Kraliçesi olmayabileceğinden şüphe duymamışlar;

onu, Moabdar'a götürmüşler. Bu hataları önce kralı çok kızdırmış, ama sonra kadına daha yakından bakınca onu çok güzel bulmuş ve teselli olmuş. Kadının adı Missouf'muş. Bu adın, Mısır dilinde "kaptisli güzel" anlamına geldiğini söylediler. Gerçekten de öyleymiş, ama kaptisli olduğu kadar da hünerliymiş. Moabdar'ın hoşuna gitmiş. Moabdar'ı kendisini eş olarak almaya zorlayacak kadar kendine bağlamış. O zaman karakteri bütün açıklığıyla ortaya çıkmış. Aklına gelen her çılgınlığı kimseden çekinmeden yapıyormuş. Yaşlı ve damla hastası başrahibi huzurunda oynamaya zorlamış ve başrahibin kabul etmemesi üzerine ona şiddetli eziyetlerde bulunmuş. At terbiyecisine reçelli turtta yapmasını emretmiş. Adamcağız boş yere pastacı olmadığını anlatmaya çalışmışsa da para etmemiş, turtayı yapmak zorunda kalmış ve pastayı yaktığı için kovulmuş. At terbiyeciliği görevini cücesine, mühürdarlığı da bir içöğlanına vermiş. Babil'i işte böyle yönetti. Herkes bana acıyordu Beni zehirletmek ve sizi boğdurmak istediği güne kadar oldukça dürüst biri olan kral, erdem duygusunu, kaptisli güzele duyduğu büyük aşkla yitirmiş gibiydi. Kutsal ateş yortusunda tapınağa geldi. İçerisine kapatıldığım heykelin ayaklarına kapanarak Missouf için tanrılara dua ettiğini gördüm. Sesimi yükselttim. Ona şöyle bağırdım: "Kaçık bir kadınla evlenmek için, akli başında bir kadını zehirlemek isteyen despot bir kralın dilekleri kabul edilmez." Moabdar bu sözlere o kadar şaşı ki, akli karıştı. Benim kehanetim ve Missouf'un despotluğu, muhakeme yeteneğini sarsmaya yetti. Kısa sürede delirdi.

Tanrıların bir cezası gibi gözüken deliliği, ayaklanma için işaret oldu. İnsanlar ayaklanıp silaha sarıldılar. Çok uzun süre aylak bir rehavete gömülmüş olan Babil, korkunç bir iç savaşa sahne oldu. Beni heykelin içinden çıkardılar ve bir tarafın başına geçirdiler. Sizi Babil'e getirmek için Cador, Memfis'e koştu. Bu uğursuz haberleri duyan Hyrcania hükümdarı ordu-
suyla gelip Kalde'de üçüncü taraf oldu. Krala saldır-
dı; kral, kaçık Mısırlısıyla Hyrcania hükümdarının
karşısına çıktı. Moabdar, darbelerle delik deşik olup
öldü. Missouf, galip gelenin ellerine düştü. Talihim
öyle istemiş olmalı ki, tam Missouf'u hükümdarın
huzuruna götürdükleri sırada bir grup Hyrcania as-
keri tarafından yakalanıp ben de huzura çıkarıldım.
Hükümdarın beni, Mısırlı kadından daha güzel bul-
duğunu öğrenmekten kuşkusuz hoşlanırsınız, ama
sarayı için ayırdığını öğrenmekten de üzüleceksiniz.
Kesin bir kararlilikla, yapacağı seferi bitirir bitir-
mez bana döneceğini söyledi. Duyduğum acıyı va-
rın siz düşünün. Moabdar'la olan bağım kopmuştu,
Zadig'in olabilirdim, ama bu barbara tutsak olmuş-
tum. Ona, mevkimin ve duygularımın bana verdiği
tüm kurumla karşılık verdim. Tanrıların, benim gibi
insanlara bahsettiği yüce karakterin, bir sözle, bir ba-
kışla ona saygısızlık etmeye kalkışanları hizaya getir-
diğini hep duyardım. Bir kraliçe gibi konuştum, ama
bir nedime muamelesi gördüm. Hyrcania hükümdarı
bana söz söylemeye tenezzül bile etmedi, kara derili
haremağasına benim densiz biri olduğumu, ama beni
güzel bulduğunu söyledi. Rengim tazelensin ve beni
şereflendireceği gün ona daha fazla layık olayım diye,

bana özen göstermesini ve beni gözdelerin rejimine tâbi tutmasını emretti. Ona, kendimi öldüreceğimi söyledim. Gülerek kimsenin kendini öldürmeyeceğini, bu tavırlara alışık olduğunu söyledi ve kafesine bir papağan yerleştirmiş biri gibi çekip gitti. Dünyanın en önde gelen kraliçesinin, dahası Zadig'i seven yüreğinin düştüğü şu duruma bir bakın!

Bu sözler üzerine Zadig, kraliçenin dizlerine kapalıp onları gözyaşlarıyla yıkadı. Astarté, onu sevgiyle kaldırdı ve şöyle sürdürdü sözlerini:

— Bir barbarın eline düşmüş olduğumu ve kendisiyle birlikte kapatıldığım çılgın bir kadının rakibi olduğumu görüyordum. Kadın bana Mısır serüvenini anlattı. Onun bana yaptığı tarifinizden, olayın geçtiği zamandan, üzerine bindiğiniz hecin devesinden ve diğer ayrıntılardan, Missouf için dövüşenin Zadig olduğu sonucunu çıkardım. Sizin Memfis'te olduğunuzdan kuşku kalmadı, oraya kaçmaya karar verdim. Güzel Missouf, dedim ona, siz benden çok daha güzelsiniz, Hyrcania hükümdarını benden daha iyi eğlendirirsiniz. Kendimi kurtarmaya yardım ediniz, tek başınıza hükmedersiniz, kendinizi bir rakipten kurtarmakla beni mutlu kılarırsınız. Missouf ile baş başa verip kaçışım için çareler düşündük. Böylece Mısırlı bir cariye ile gizlice yola çıktım.

Arabistan'a yaklaşmıştım ki, Arbogad adındaki ünlü eşkıya tarafından kaçırıldım ve beni Ogul Beyin oturduğu bu şatoya getiren tüccarlara satıldım. Ogul Bey, kim olduğumu bilmeden beni satın aldı. Bu adam, yiyip içmekten başka hiçbir şey düşünmeyen, Tanrı'nın kendisini sofra donatsın diye

yaratmış olduğuna inanan, zevke ve sefaya düşkün biriydi. Şişmanlıktan her an tıkanıp ölecek gibiydi. Yediklerini iyi sindirdiğinde pek yüz vermediği hekimi, yemeği fazla kaçırdığında onu despotça yönetiyordu. Hekimi, gül suyunda pişmiş basilikos yerse iyi olacağına onu ikna etti. Ogul Bey, kendisine bir basilikos getirecek olan cariyeyi eş olarak alacağı sözünü verdi. Gördüğünüz gibi, onları bu şerefeye nail olmak için birbirleriyle yarışmaya bıraktım ve Tanrı'nın bana sizi yeniden görmeyi bahşettiği andan beri de bu basilikosu bulma arzusunu eskisinden de az duyar oldum.

O zaman Astarté ve Zadig, uzun süredir gizledikleri bütün duyguları, uğradıkları felaketlerin ve aşklarının en soylu, en tutkulu yüreklere esinlediği her şeyi birbirlerine söylediler ve aşka yön veren periler, bu sözleri Venüs katına* kadar taşıdılar.

Kadınlar, Ogul'un yanına elleri boş döndüler. Zadig kendisini Ogul'a takdim ettirdi ve ona şöyle dedi:

— Tanrı sizi ömür boyu sağlıklı kılsın! Ben hekimim, hastalığınızı duyup size koştum ve gül suyunda pişmiş basilikos getirdim. Sizinle evlenmek falan istemiyorum. Sizden yalnızca geçen gün satın aldığınız Babilli cariyeyi azat etmenizi istiyorum ve yüce Ogul Beyi iyileştirme mutluluğuna eremezsem, onun yerine köle olmaya razıyım.

Öneri kabul edildi. Astarté, Zadig'in uşağıyla birlikte Babil'e doğru yola çıkarken, oraya varır varmaz

* Ptolemée (Batlamyus) sistemine göre evreni oluşturan eş merkezli dokuz küreden dördüncüsü: Aşk Yıldızı.

bir ulak göndererek olup bitenleri bildireceğine söz verdi. Ayrılışları da, buluşmaları kadar muhabbet içerisinde oldu. Büyük Zend kitabının dediği gibi, insanların buluştukları ve ayrıldıkları anlar, yaşamın en önemli anlarıdır. Zadig kraliçeyi, yeminlerle söylediği kadar, kraliçe de onu söylemediği kadar seviyordu. Sonra Zadig, Ogul'a şöyle dedi:

— Efendim, benim basilikosum yenmez; onun iyileştirme yeteneği derinizdeki gözeneklerden içinize işleyecektir. Onu, iyice şişirilmiş ve üzeri ince bir deriyle örtülmüş bir tulumun içerisine koydum. Bu tulumu bütün gücünüzle itmeniz gerekiyor, ben onu tekrar tekrar size doğru göndereceğim ve kısa bir süre sonra zanaatımın nasıl bir şey olduğunu göreceksiniz.

Ogul, birinci gün nefes nefese kaldı ve yorgunluktan öleceğini sandı. İkinci gün daha az yoruldu ve daha iyi uyudu. Sekizinci günün sonunda, en parlak yıllarındaki güce, sağlığa, çevikliğe ve neşeye kavuştu. Zadig ona;

— Top oynadınız ve az yemekle yetindiniz. Şunu biliniz ki, doğada basilikos diye bir şey yoktur, insan ölçülü yemekle ve idman yapmakla sağlıklı olur, ölçsüzlüğü ve sağlığı birlikte sürdürmek sanatı, felsefe taşı kadar, yıldızlara bakarak adalet dağıtmak kadar ve rahiplerin teolojisi kadar hayal ürünüdür.*

Zadig'in hekimlik için ne kadar tehlikeli olduğunu hisseden Ogul'un ilk hekimi, onu öbür dünyada

* Bu anekdotu Voltaire'e hiç kuşku yok ki, "Yunan Kralı ile Hekim Duban'ın Öyküsü" (*Binbir Gece Masalları*, 11, 12 ve 13. geceler) esinlemiştir. Bu öyküde bir hekimin idman yaptırarak cüzamlı bir kralı iyileştirdiği görülür.

basilikos aramaya göndermek üzere eczacı ile anlaştı. Böylece her yaptığı iyiliğin karşılığını cezalandırılarak ödeyen Zadig, obur bir beyi iyileştirdiği için neredeyse canından oluyordu. Onu mükemmel bir yemeğe davet ettiler. İkinci yemekler verilirken zehirlenecekti, ama daha birincisi yenirken güzel Astarté'nin gönderdiği ulak geldi, Zadig sofradan kalkıp gitti. "İnsan güzel bir kadın tarafından sevildiğinde," der Büyük Zerdüşt, "bu dünyada içinden çıkamayacağı hiçbir iş olamaz."

ON YEDİNCİ BÖLÜM

ÇARPIŞMALAR

Kraliçe Babil’de, insanların mutsuz prenseslere her zaman gösterdikleri coşkun sevgiyle karşılandı. Babil daha sakinleşmiş gibi gözüküyordu. Hyrcania hükümdarı bir çarpışmada öldürülmüştü. Galip gelen Babilliler, Astarté’nin hükümdar seçilecek insanla evlendirileceğini ilan ettiler. Astarté’nin kocası ve Babil kralı olmak gibi son derece önemli bir mevkiin hile ve desiselere bağlı olmasını hiç mi hiç istemiyorlardı. En yiğit ve en bilge kişiyi kral olarak tanıyacaklarına ant içtiler. Süslü, muhteşem basamaklarla çevrili büyük bir oyun alanı, kentin birkaç fersah uzağında hazırlandı.* Dövüşçüler, alana

* Voltaire’in betimlediği turnuva, Doğu geleneklerinden çok Avrupa şövalye geleneğine yakındır. Voltaire, gerçekliğe uygun olup olmadığına aldırmaz etmeden Şam’da bir turnuva betimleyen Ariosto’yu (*Öfkeli Roland*, XVII) taklit etmektedir. Gençliğinde Ariosto’dan pek hoşlanmayan Voltaire, sonunda onu Tanrı gibi görmeye başladı.

tepeden tırnağa zırhlı gelmek zorundaydılar. Her bir dövüşçünün, basamakların gerisinde, kimse tarafından görülüp tanınmayacakları özel bir dairesi vardı. Mızraklı dört askerle dövüşmek gerekiyordu. Dört şövalyeyi de yenmek mutluluğuna erenler, daha sonra kendi aralarında dövüşeceklerdi, böylece en sona kalan oyunun galibi ilan edilecekti. Bu adamın, dört gün sonra aynı silahlarla gelip rahiplerin sorduğu bilmeceleri çözmesi gerekiyordu. Bilmeceleri çözmezse kral olamayacaktı ve bu iki kavgadan da galip çıkan biri bulununcaya kadar, mızraklı dövüş yeniden başlayacaktı. Çünkü kralın kesinlikle en yiğit ve en bilge olması isteniyordu. Kraliçe, bu arada sıkı sıkıya muhafaza altında tutulacaktı. Onun yalnızca yüzü peçeli olarak oyunları seyretmesine izin veriliyordu; kayırma ve haksızlık yapılmasın diye, hiçbir adayla konuşmasına izin yoktu.

İşte, Astarté'nin kendisi için herkesten çok yiğitlik ve zekâ göstereceği umuduyla âşığına bildirdikleri. Zadig yola koyuldu ve cesaretini arttırıp zekâsını keskinleştirmesi için Venüs'e dua etti. Bu büyük günden bir gün önce Fırat nehri kıyısına vardı. Yasanın emrettiği gibi yüzünü ve adını gizleyerek rumuzunu dövüşçüler listesine yazdırdı ve kurayla kendisine düşen dairede dinlenmeye gitti. Zadig'i Mısır'da boş yere aradıktan sonra Babil'e dönen dostu Cador, kraliçenin kendisine gönderdiği bir zırh takımını Zadig'in konutuna gönderdi. Ayrıca kraliçe adına en güzel Acem atını gönderdi. Bu armağanların kraliçe tarafından gönderildiğini anlayan Zadig'in cesareti ve aşkı yeni bir umutla yeni bir güç kazandı.

Ertesi gün kraliçe gelip değerli taşlardan bir sayvana oturduktan ve basamaklar Babil'in bütün kadınları ve sınıfları tarafından doldurulduktan sonra, dövüşçüler ortaya çıktılar. Dövüşçüler birer birer gelip rumuzlarını büyük rahibin ayakları dibine bıraktılar. Rumuzlar arasında kura çekildi, Zadig'inki sonuncu oldu. Ortaya ilk çıkan Itobad adında, kendini çok beğenmiş, yüreksiz, beceriksiz, kafasız ve çok zengin bir beydi. Uşakları, onun gibi bir adamın kral olması gerektiğine onu ikna etmişlerdi, o da uşaklarına;

— Benim gibi bir adam tahta çıkmalıdır, demişti.

Böylece ona tepeden tırnağa zırh giydirmişlerdi. Yeşil mineli altın bir zırhı, yeşil bir sorgucu, yeşil kurdelelerle süslenmiş bir mızrağı vardı. Daha ortaya çıkar çıkmaz, atını sürüş tarzından, Tanrı'nın onun gibi birini Babil tahtı için yaratmamış olduğunu fark ettiler. Üzerine doğru koşan ilk süvari onu eyerinden indirdi; ikincisi, iki ayağı havada, kolları yanlara açılmış vaziyette atının sağrısı üzerine devirdi. Itobad doğruldu, ama zarafetten öylesine yoksundu ki, herkes gülmeye başladı. Üçüncü süvari, mızrağını kullanmaya tenezzül bile etmedi, yanından geçerken sağ bacağından tutarak ona bir yarım tur attırıp kumların üzerine düşürdü. Görevli seyisler gülererek koşup onu yeniden eyere oturtular. Dördüncü süvari onun sol bacağından tutarak atın öteki tarafına düşürdü. Yasalara göre geceyi geçirmek zorunda olduğu konutuna yuhalarla götürüldü, güçlkle yürürken;

— Benim gibi bir adam için ne serüven! diyordu.

Öteki şövalyeler görevlerini daha iyi yaptılar. İçlerinden art arda iki dövüşçüyü yenenler oldu, bazı-

ları üçüncü dövüşçüyü de yendiler. Dört savaşçıyı da yenen yalnızca şehzade Otame oldu. Nihayet Zadig'in dövüş sırası geldi, dört atlıyı da art arda, mümkün olabilecek en büyük zarafetle eyerlerinden düşürdü. Şimdi sıra Otame ile Zadig'den hangisinin yeneceğini görmeye gelmişti. Otame'in zırhları mavi ve altın sarısıydı, aynı renklerde bir sorgucu vardı, Zadig'inkiler beyazdı. Halkın gönlü mavi şövalye ile beyaz şövalye arasında ikiye bölünmüştü. Kraliçe, yüreği çarparak beyaz renk için Tanrı'ya yakarıyordu.

İki şampiyon da o kadar çevik ve usta geçişler, dönüşler yaptılar, mızraklarını o kadar güzel kullandılar, eyerlerinde o kadar sağlam durdular ki, kraliçe dışında herkes, Babil'in iki kralı olmasını istemeye başladı. Sonunda atlar iyice yorulduktan ve mızrakları kırıldıktan sonra Zadig şöyle bir ustalık gösterdi. Mavi zırhlı şehzadenin arkasına geçti, atının sağrısına atladı, belinden tutup onu yere attı ve eyerdeki yerini alarak, yere uzanıp kalmış olan Otame'in etrafında atını oynattı. Tribünlerdeki halk; "Beyaz atlı şövalye kazandı!" diye haykırdı. Öfkelenen Otame, ayağa kalkıp kılıcını çekti; Zadig, kılıcı elinde atından aşağı atladı. Şimdi ikisi de yeniden dövüş alanındaydılar, bazen gücün, bazen çevikliğin üstünlük sağladığı bir kavga yapıyorlardı. Hızla indirilen binlerce darbeye kasklarının tüyleri, kol zırhlarının çivileri, zırhlarının halkaları uzaklara fırlıyordu. Kılıçlarının ucuyla ve yanıyla birbirlerinin sağına, soluna, başına, göğsüne vuruyor, geri çekiliyor, ileri atılıyor, birbirlerinin güçlerini tartıyor, göğüs göğse geliyor, birbirlerini yakalıyor, yılan gibi kıvrılıyor, aslanlar gibi birbirlerine sal-

dırıyorlardı; indirdikleri darbelerden etrafa kıvılcımlar saçılıyordu. Sonunda bir an için kendini toparlayan Zadig durdu, bir aldatmaca yaptı, Otame'ı tutup yere vurdu ve silahını elinden aldı, Otame haykırdı:

— Ey beyaz şövalye! Babil tahtına geçmesi gereken kişi sizsiniz.

Kraliçenin sevincine diyecek yoktu. Mavi şövalye de, beyaz şövalye de, bütün diğerleri gibi yasa gereğince, kalacakları odalara götürüldüler. Dilsizler gelip onlara hizmet ettiler ve yemek taşıdılar. Zadig'e hizmet edenin, kraliçenin küçük dilsizi olduğunu kestirmek zor olmasa gerek. Sonra, kazananın kendini tanıtmak için büyük rahibe gidip rumuzunu vereceği ertesi güne kadar uyumaları için onları yalnız bıraktılar.

Zadig, yüreği aşkla dolu da olsa, öylesine yorgundu ki, hemen uyudu. Yanındaki odada yatan Itobad'ın gözünü hiç uyku tutmadı. Geceleyin kalktı, Zadig'in odasına girdi, rumuzu ile beyaz zırhlarını aldı, yerine kendi yeşil zırhlarını bıraktı. Gün ışığında, mağrur bir tavırla yürüyüp büyük rahibe kazananın kendisi olduğunu bildirdi. Bu beklenmiyordu; Zadig hâlâ uyukdayken, Itobad'ın kazandığı halka duyuruldu. Şaşırان ve umutsuzluğa kapılan Astarté Babil'e döndü. Zadig uyandığında bütün tribünler neredeyse boşalmıştı; zırhını aradı, ama yalnızca yeşil zırhı bulabildi. Yanında başka bir şey olmadığı için onları kuşanmak zorundaydı. Şaşkın ve kızgın bir halde, öfkeyle zırhı kuşanıp meydana çıktı.*

* Itobad'ın üçkâğıtçılığı ve Zadig'in işinin ters gidişi de Ariosto'dan öykünmedir.

Hâlâ tribünlerde ve meydanda bulunanlar onu yuhalarla karşıladılar. Çevresini sardılar, ona hakaretler ettiler. Hiç kimse, bu kadar küçük düşürücü hakaretle karşılaşmamıştır. Sabrı tükendi; kendisine hakaret etmeye cüret eden ayaktakımını kılıç darbeleriyle dağıttı, ama hangi yolu tutacağını bilmiyordu. Kraliçeyi görmeye gidemezdi, beyaz zırhları onun kendisine gönderdiğini ileri süremezdi. Bu, onun saygınlığını tehlikeye atmak olurdu, kraliçe bundan ötürü acı çekerken kendisi öfkeye kapılır, endişe ve kaygı içerisinde kalırdı. Yazgısına hükmeden yıldızın kendisini çaresiz bir mutsuzluğa mahkûm etmiş olduğundan emin, tek gözlülerden nefret eden kadından, zırh serüvenine kadar uğradığı felaketleri aklından geçirerek Fırat kıyılarında dolaşıyordu.

— Bunlar hep geç uyanmam yüzünden, diyordu, daha az uyusaydım Babil Kralı olacak, Astarté'yi alacaktım. Bilgi, ahlak, cesaret, beni mutsuz etmekten başka bir işe yaramadı.

Kendini tutamayarak Tanrı'ya karşı bile söylendi, her şeyin iyileri ezip yeşil zırhlı şövalye gibileri kayıran zalim bir yazgının eseri olduğuna inanacaktı neredeyse. Üzüntü duyduğu şeylerden biri de, yuhalarla karşılaşmasına yol açan bu yeşil zırhı taşımaktı. Yoldan geçen bir tüccara zırhı yok pahasına satıp ondan bir cüppe ile uzun bir bone satın aldı. Bu kıyafetle, umutsuzluk içerisinde ve sürekli kendisine zulmeden Tanrı'ya gizliden gizliye sitem ederek Fırat boyunca yürümeye devam etti.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

KEŞİŞ*

Yürürken, beyaz ve saygın sakalı beline inen bir keşişe rastladı. Keşişin elinde, dikkatle okuduğu bir kitap vardı. Zadig durdu, keşişe karşı büyük bir ilgi ve yakınlık duymuştu. Keşiş, Zadig'i o kadar soylu ve hoş bir tavırla selamladı ki, Zadig onunla konuşmak merakına kapıldı. Hangi kitabı okuduğunu sordu.

— Bu, yazgıların kitabıdır, dedi keşiş, biraz okumak ister misiniz?

Kitabı Zadig'in eline tutuşturdu, çok bilgili olan ve birçok dil bilen Zadig, kitaptaki bir tek harfi bile tanıyamadı. Bu, merakını daha da arttırdı.

— Çok üzgün görünüyorsunuz, dedi iyi yürekli ihtiyar.

* Voltaire'i bu anlatıyı Parnell'in şiirinden (*Keşiş*, 1721) çalmış olmakla suçlayanlar olmuştur. Ancak aynı tema Kuran'da da geçmektedir ve ortaçağda birçok Doğulu yazar tarafından birçok yapıtta zikredilmiştir.

— Ne yazık ki öyle, dedi Zadig, üzgün olmak için haklı nedenlerim var.

— Sizinle arkadaşlık etmeme izin vererseniz, diye sözü yeniden aldı ihtiyar, size yararım dokunabilir. Ara sıra mutsuzları teselli ettiğim oldu.

Zadig, keşişin tavrına, sakalına ve kitabına karşı saygı duydu. Konuşmalarından onun çok bilgili biri olduğunu anladı. Keşiş, yazgıdan, adaletten, ahlaktan, yüce iyilikten, insanın zaafından, erdemlerden ve kötülüklerden öyle akıcılıkla, öyle etkileyici söz ediyordu ki, Zadig karşı konulamaz bir çekiciliğin kendisini ona doğru sürüklemekte olduğunu hissetti. Babil'e dönünceye kadar, yanından ayrılmamasını keşişten ısrarla rica etti. Yaşlı adam ona;

— Asıl ben sizden bu lütfu rica ediyorum, dedi, birkaç gün boyunca, ne yaparsam yapayım, benden ayrılmayacağınıza Oromazdes üzerine yemin ediniz.

Zadig yemin etti ve yola koyuldular. İki yolcu akşam görkemli bir şatoya vardı. Keşiş, kendisini ve kendisine eşlik eden genç adamı konuk etmelerini istedi. Onları hor gören bir iyilikle içeri alan kapıcıyı insan büyük bir bey sanabilirdi. Kapıcı, yolcuları götürüp baş uşağa sundu, o da konuklara efendisinin görkemli odalarını ve salonlarını gösterdi. Onları, şato sahibiyle aynı sofraya, ama ayakucuna buyur ettiler. Şato sahibi onları bakışıyla bir kere olsun şereflelendirmede, ama onlara da, diğerleri gibi nezaketle hizmet edildi ve bol yemek verildi. Sonra ellerini yıkamaları için onlara zümrütlerle ve yakutlarla süslenmiş altın bir leğen getirdiler. Güzel bir dairede yatmaya götürdüler ve ertesi sabah bir uşak

her birine birer altın getirdi, bundan sonra gitmelerine izin verdiler.

— Konak sahibi biraz kibirli olmakla birlikte, bana cömert biri gibi göründü, dedi Zadig yolda, soylu bir konukseverlik gösteriyor.

Bu sözleri söylerken keşişin oldukça geniş cebinin gergin ve şişkin durduğunu fark etti. Cebin içerisinde keşişin çaldığı değerli taşlarla süslü altın leğeni gördü. İlkın hiçbir şey belli etmek istemedi, ama büyük bir şaşkınlık içindeydi.

Öğleye doğru keşiş, zengin bir cimrinin oturduğu küçük bir evin kapısını çalıp kendini takdim etti, birkaç saat konuk edilmesini istedi. Kötü giyinmiş yaşlı bir uşak, onu kaba karşıladı ve Zadig ile keşişi ahıra götürüp, orada onlara birkaç çürük zeytin, kötü kalite ekmek ve bozulmuş bira verdiler. Keşiş, önceki günkü kadar hoşnut bir tavırla yedi ve içti; sonra bir şey çalmamaları için kendilerini gözetleyen ve çabucak gitmeleri için onları sıkıştıran uşağa o sabah aldıkları iki altını verip, gösterdikleri yakınlığa teşekkür etti.

— Sizden beni efendinizle görüşürmenizi rica ediyorum, dedi.

Şaşırın uşak, iki yolcuyu efendisine götürdü. Keşiş;

— Saygıdeğer efendim, dedi, gördüğümüz soylu davranış için ne kadar teşekkür etsem azdır. Minnettarlığımın küçük bir göstergesi olarak lütfen bu altın leğeni kabul buyurunuz.

Cimri, az daha sırtüstü düşüyordu. Keşiş, onun kendine gelmesine fırsat vermeden genç yol arkadaşıyla birlikte aceleyle oradan ayrıldı. Zadig ona;

— Babacığım, dedi, tüm bu gördüklerim ne anlama geliyor? Başka insanlara hiç benzemiyorsunuz. Sizi çok iyi karşılayan birinden değerli taşlarla süslü altın bir leğen çalışıyorsunuz ve size hor görüyle davranan bir cimriye veriyorsunuz.

— Oğlum, dedi ihtiyar, yabancıları yalnızca kendi gururu için ve zenginliğinin takdir edilmesi için kabul eden o eli açık adamın biraz aklı başına gelecek, cimri de konuklarını daha iyi ağırlamayı öğrenecek. Hiçbir şeye şaşırmanın ve peşimden gelin.

Zadig, artık insanların en delisine mi, en bilgesine mi çatmış olduğunu bilmiyordu, ama keşiş öyle etkileyici bir tavırla konuşuyordu ki, ettiği yeminle eli kolu bağlı olan Zadig onun peşinden gitmekten kendini alıkoyamadı.

Akşam, ne israfın ne cimriliğin hissedildiği, hoş ama basit bir eve vardılar. Ev sahibi, huzur içerisinde kendini bilime ve erdeme adanmış, yine de canı sıkılmayan, dünyadan el etek çekmiş bir filozoftu. Yabancıları, gösterişle ilgisi olmayan bir soylulukla kabul edeceği bir barınağı olsun istemişti. İki yolcuyu karşılamaya bizzat geldi, dinlenmeleri için onları önce rahat bir odaya buyur etti. Bir süre sonra kendisi gelerek, onları temiz ve mükellef bir sofraya davet etti; yemek sırasında Babil'deki son olaylardan sakınlı bir dille söz etti. Kraliçeye içtenlikle bağlı olduğu görüldü;

— Zadig'in ortaya çıkıp tahtta hak iddia etmesini isterdim ama, diye ilave etti, insanlar Zadig gibi bir kralı hak etmiyor.

Zadig kızardı ve acısının daha da arttığını hissetti. Sohbetlerinde, bu dünyada işlerin hiç de bilge kişile-

rin istediği gibi yürümediği fikrinde birleştiler. Keşiş, Tanrı'nın hikmetinden sual olunamayacağını ve insanların ancak çok küçük bir bölümünü gördükleri bütünü yargılamakla hata ettikleri görüşünü savundu hep. Tutkulardan söz ettiler.

— Ah! Ne ölümcüldür, onlar! diyordu Zadig; keşiş araya girerek:

— Onlar geminin yelkenlerini şişiren rüzgârlardır, bazen gemiyi batırırlar, ama onlar olmasa gemi yol almaz. Öd, insanı öfkelenendir ve hasta eder ama onsuz insan yaşayamaz. Bu dünyada her şey tehlikelidir ve her şey gereklidir.

Zevkten söz ettiler. Keşiş bunun Tanrı'nın bir armağanı olduğunu kanıtladı;

— Çünkü, diyordu, insan kendi kendine ne duyur ne de fikir verebilir, o hepsini dışarıdan alır, üzüntü de zevk de ona, varlığı gibi başka yerden gelir.*

Zadig, o kadar saçma sapan şeyler yapmış bir insanın nasıl bu kadar iyi akıl yürütebildiğine şaşıyordu. Nihayet, hoş olduğu kadar öğretici de olan bir görüşmeden sonra, ev sahibi, bu kadar bilge ve erdemli konukları kendisine gönderdiği için Tanrı'ya şükredererek, onları kalacakları odaya götürdü. İnsanı üzmeyen, rahat ve soylu bir tavırla para vermeyi teklif etti. Keşiş kabul etmedi ve gün doğmadan Babil'e doğru yola çıkmayı düşündüğünü söyleyerek iznini rica etti. Sevecen duygularla ayrıldılar birbirlerinden, özellikle Zadig, bu kadar sevimli bir insana karşı büyük bir saygı ve yakınlık duyuyordu.

* Locke'un ampirist düşüncesi (*Cinquième discours sur l'Homme*, 1738).

Keşiş ile Zadig odalarına çekildiklerinde uzun süre ev sahiplerini övdüler. Yaşlı adam gün ışıırken arkadaşını uyandırdı.

— Gitme zamanı geldi, dedi, ama henüz herkes uyuyorken bu adama karşı duyduğum saygı ve sevginin bir kanıtını bırakmak istiyorum.

Bunları söyleyerek bir meşale aldı ve evi ateşe verdi. Korkuya kapılan Zadig, çığlıklar atarak keşişin böyle korkunç bir şey yapmasını önlemeye çalıştı. Keşiş, insanüstü bir güçle onu sürüklüyordu; ev alevler içinde kalmıştı. Arkadaşından oldukça uzaklaşan keşiş, rahat bir tavırla evin yanışını seyreliyordu.

— Tanrı'ya şükür! dedi. İşte sonunda sevgili ev sahibimin evi yanıp kül oldu! Mutlu adam!

Bu sözler üzerine Zadig, hem kahkahalarla gülmek istedi, hem muhterem pedere hakaretler savurmak, hem onu dövmek hem de kaçıp gitmek; ama bunların hiçbirini yapmadı ve keşişin etkileyciliğine boyun eğerek, son gece için istemeye istemeye peşi sıra gitti.

Son geceyi hayırsever ve erdemli bir dulun evinde geçirdiler. Kadıncağızın çok hoş ve tek umudu olan on dört yaşında bir yeğeni vardı. Dul kadın, evinin şerefi için elinden geleni yaptı. Ertesi gün yeğenine, bir süre önce çökerek tehlikeli bir geçit haline gelmiş olan köprüye kadar yolculara eşlik etmesini emretti. Delikanlı acele acele önlerinden gidiyordu. Köprünün üstüne geldiklerinde, keşiş delikanlıya;

— Gel bakalım, dedi, halana minnettarlığımızı göstermemiz gerekiyor.

Çocuğu saçlarından tutarak nehre fırlattı. Suyu düşen çocuk, bir an için suyun üzerine çıktı ve sonra akıntıya kapılıp gitti.

— Seni canavar! Seni, insanların en alçağı! diye haykırdı Zadig.

Keşiş, sözünü keserek;

— Bana, daha sabırlı olacağınıza söz vermişsiniz, dedi, şunu biliniz ki, Tanrı'nın ateşe verdiği o evin yıkıntıları altında, ev sahibi muazzam bir hazine buldu; şunu biliniz ki, Tanrı'nın boynunu kırdığı bu delikanlı bir yıl içerisinde halasını, iki yıl içinde de sizi öldürecek.

— Bunları sana kim söyledi, yabani? diye haykırdı Zadig. Ve bu olayları yazgılar kitabında ne zaman okudun; o kitap, sana hiçbir kötülüğü dokunmamış bir çocuğu boğma izni veriyor mu?

Babilli konuşurken, yaşlı adamın artık sakalının olmadığını, yüzünün genç birinin yüzü haline geldiğini ayımsadı. Keşiş kıyafeti yok olmuştu; dört güzel kanat, ışıktaki parıl parıl yanan görkemli bir gövdeyi kaplıyordu.

— Ey Tanrı'nın elçisi! Ey kutsal melek! diye haykırdı Zadig yere kapanarak. Demek ölümlü naçiz birine ebedi emirlere boyun eğmesini öğretmek için gökler âleminde indin?

— İnsanlar, dedi melek Jesrad, hiçbir şey bilmeden, her şeyi yargılıyorlar. Sen, insanların aydınlatılmayı en fazla hak edeniydin.

Zadig konuşmak için izin istedi:

— Kendime güvenemiyorum, ama bir kuşkumu aydınlatmanı rica edebilir miyim? Bu çocuğu doğru

yola çekmek, erdemli yapmak ve boğmamak daha iyi olmaz mıydı?

Jesrad yanıtladı:

— Erdemli olsaydı ve yaşasaydı yazgısı, evleneceği kadınla ve ondan doğacak çocukları ile birlikte öldürülmek olacaktı.

— Yani, dedi Zadig, suçların ve felaketlerin olması gerekli mi? Ve felaketler hep iyi insanların başına geliyor!

— Kötü insanlar, dedi Jesrad, her zaman mutsuzdur. Yeryüzüne yayılmış, az sayıda hak bilir insanı sınamaya yararlar ve hiçbir kötülük yoktur ki, ondan iyilik doğmasın.*

— Ama, dedi Zadig, yalnızca iyilik olsaydı da, hiç kötülük olmasaydı ne olurdu?

— O zaman, dedi Jesrad, bu dünya, başka bir dünya olurdu,[†] olayların birbirini izleyişi bir başka bilgelik düzeni olurdu ve kusursuz olacak bu düzen, ancak kötülüğün yaklaşamayacağı Yüce Yaradan'ın öncesi ve sonrası olmayan katında olabilir. O, hiçbirini diğerine benzemeyen milyonlarca dünya yaratmıştır.[‡] Bu muazzam çeşitlilik, onun muazzam gücünün bir

* Pope'un *l'Essai sur l'homme* adlı eserinde dile getirdiği düşünce.

† Leibniz'in evrensel gerekirciliğinin sonucu olan düşüncesi; Mme. du Châtelet, Leibniz'in sistemini hesaba katarak *Institutions de Physique*'inde şöyle yazıyordu: "Olayların seyri, her seferinde, yalnızca kendine has özellikleri olan ve başka tür olayların oluşturacağı tüm diğer dünyalardan farklı bir dünya oluşturur."

‡ Leibniz, sonsuz sayıda olası dünya olduğunu düşünüyordu. Voltaire, burada bu dünyaların var olduğu sonucuna varmış gibi gözüküyor.

niteliğidir. Ne yeryüzünde iki yaprak, ne göklerin sonsuzluğundan iki küre vardır ki, birbirlerine benzesin; doğduğun yer olan şu atom üzerinde gördüğün ne varsa, her şeyi kucaklayan değişmez düzene göre yerinde ve kendi belirli zamanında olmalıydı. İnsanlar, şu biraz önce ölen çocuğun tesadüfen suya düştüğünü, aynı tesadüfle o evin yandığını düşünürler, ama tesadüf diye bir şey yoktur. Her şey bir sınama, bir ceza, bir ödül veya bir önlemdir. Kendini insanların en mutsuzu sanan o balıkçıyı anımsasana. Yazgısını değiştirmek için Oromazdes seni ona gönderdi. Sen ey naçiz ölümlü! Tapmak gerekenle tartışmaktan vazgeç.

— Ama... dedi Zadig.

O ama derken melek göğün onuncu katına doğru uçmaya başlamıştı bile. Zadig dizlerinin üzerine çöktü, Yaradan'a taptı ve boyun eğdi. Melek, yukarılardan seslendi:

— Babil'e doğru yola çık.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

BİLMECELER

Zadig, yanına yıldırım düşmüş biri gibi kendinden geçmiş vaziyette, rastgele yürüyordu. Arenada dövüşmüş olanların, bilmeceleeri çözmek ve başrahibin sorularını yanıtlamak için sarayın büyük girişinde toplandıkları gün Babil'e girdi. Yeşil zırhlı şövalye dışında bütün şövalyeler gelmişti. Zadig kentte görülür görülmez, halk etrafında toplandı; gözler onu seyretmeye, ağızlar onu kutsamaya, gönüller ona hükümdarlık dilemeye doymuyordu. Zadig'in geçtiğini gören Hasut titredi ve başını çevirdi; halk Zadig'i toplantının yapıldığı yere götürdü. Gelişinden haberdar edilen kraliçe korkunun ve umudun pençesine düştü, endişe onu yiyip bitiriyordu: Ne Zadig'in niçin zırhsız olduğunu ne de Itobad'ın nasıl olup da beyaz zırhlı giymekte olduğunu anlayabiliyordu. Zadig'in görünmesiyle herkesten bir mırıltı yükseldi. Onu yeniden gördükleri için insanlar şaşırmış ve sevinmişlerdi, ama toplantıya yalnızca dövüşmüş olanların katılmasına izin vardı.

— Ben de bir başkası gibi dövüştüm, dedi Zadig, buradaki bir başkası benim zırhlarımı giyiniyor; bunu kanıtlayıncaya kadar, bilmecelerin çözümüne katılmama izin verilmesini istiyorum.

Oylamaya başvuruldu. Dürüstlüğünün ünü zihinlere öylesine güçlü kazınmıştı ki, kabul etmekte tereddüt etmediler. Başrahip önce şu soruyu ortaya attı:

— Dünyadaki şeyler arasında en uzun ve en kısa, en hızlı ve en yavaş, en bölünebilir ve en büyük, en aldırış edilemeyen ve ardından en çok üzülen, onsuz hiçbir şey yapılamayan, bütün küçük şeyleri yiyip yutan ve bütün büyük şeyleri canlandıran nedir?

Itobad'ın konuşması gerekiyordu. Kendisi gibi bir adamın bilmeceleri yorumlamayacağını, mızrağıyla galip gelmesinin kendisi için yeterli olduğunu söyledi; bazıları toprak dedi, bazıları da ışık. Zadig, yanıtın zaman olduğunu söyledi:

— Daha uzun hiçbir şey yoktur, çünkü sonsuzluk onunla ölçülür, hiçbir şey daha kısa değildir, çünkü hiçbir tasarımı gerçekleştirmeye yetmez; bekleyen için ondan yavaş bir şey, zevk içindeki insan için ondan hızlı bir şey yoktur; sonsuzcasına büyüktür ve sonsuz küçüklükte parçalara bölünebilir; hiç kimse ona aldırış etmez, yitirince insanlar ardından üzürlüler; gelecek kuşaklara layık olmayan her şeyi unutturur ve büyük şeyleri ölümsüzleştirir, diye ilave etti.

Meclis, Zadig'i haklı buldu. Sonra şu soruldu:

— Teşekkür etmeden alınan, nasıl olduğu bilinmeden yararlanılan, nerede olduğu bilinmeden başkalarına verilen ve ayırdına varılmadan yitirilen şey nedir?

Herkes bir şey söyledi. Yanıtın hayat olduğunu sadece Zadig bildi. Bütün diğer bilmeceleri aynı kolay-

lıkla çözdü. Itobad, sürekli olarak bundan daha kolay hiçbir şey olamayacağını, istese hiç zorlanmadan cevap verebileceğini söylüyordu. Adalet üzerine, yüce iyilik üzerine, devleti yönetme sanatı üzerine sorular soruldu. Zadig'in yanıtları en sağlam yanıtlar bulundu. "Bu kadar zeki birinin iyi bir şövalye olmaması, ne yazık!" diyorlardı.

— Ünü büyük efendiler, dedi Zadig, arenada galip gelme şerefine eriştim. Beyaz zırh bana aittir. Itobad efendi, ben uyurken onu ele geçirdi. Onun kendisine yeşil zırhtan daha çok yakışacağına hükmetmiş olduğu açık. Hemen şimdi huzurunuzda, şu kıyafet ve kılıcım, benden aldığı bu güzel beyaz zırha karşı çıkarak, yiğit Otame'ı yenme şerefine erenin ben olduğumu kanıtlamaya hazırım.

Itobad, kendine duyduğu büyük güvenle meydan okuyuşu kabul etti. Başında kask, göğsünde ve kollarında zırh olduğundan, bereli ve hırkalı bir şampiyonu kolaylıkla alt edebileceğinden kuşku duymuyordu. Sevinç ve korku dolu bir şekilde kendisini izleyen kraliçeyi selamlayan, Zadig kılıcını çekti. Kimseyi selamlamadan Itobad da kendi kılıcını çekti. Kimseden korkusu olmayan biri gibi Zadig'in üzerine yürüdü. Onun başını ikiye ayırmaya hazırdı. Zadig darbeyi savuşturdu, kılıcını kabzaya yakın olan kalın kısmıyla Itobad'ın kılıcının zayıf olan ağzını karşıladığından Itobad'ın kılıcı kırıldı. O zaman Zadig, rakibini elinden tutarak yere devirdi ve göğüs zırhının aralıklarından birinden kılıcını gövdesine dayayarak ona;

— Bırakın da zırhınızı çıkarayım, dedi, yoksa sizi öldürürüm.

Kendisi gibi bir adamın başına gelen felaketlerden hâlâ şaşkın durumda olan Itobad, göz kamaştırıcı kas-kını, görkemli göğüs zırhını, güzel kolluklarını, parlak kalça zırhını rahat rahat çıkarıp, kendisi giyinerek bu kıyafet içerisinde koşup Astarté'nin ayaklarına kapanan Zadig'e karşı koymadı. Cador, zırhın Zadig'e ait olduğunu kolayca kanıtladı. Zadig herkesin ortak oyuyla, özellikle de, onca beladan sonra, âşığını herkesin gözünde kocalığına layık bulduklarını görmeyenin mutluluğunu yaşayan Astarté'nin oyuyla kral ilan edildi. Itobad, gidip kendi evinin efendisi oldu. Zadig kral oldu ve mutlu oldu.

Şimdi aklında melek Jesrad'ın söyledikleri vardı. Hatta elmas olan kum tanesini bile anımsıyordu. Kraliçeyle birlikte Tanrı'ya tapındılar. Zadig güzel, kaprisli Missouf'un çekip gitmesine izin verdi. Eşkıya Argobad'ı aramaya adamlar gönderdi ve ona ordusunda onurlu bir mevki verdi; gerçek bir savaşçı gibi davranırsa daha da yükselteceği, eşkıyalık mesleğini sürdürürse astıracağı sözünü verdi.

Babil'de ticaretin başı olması için Sétoc'u, güzel Almona ile birlikte Arabistan'ın ta öte ucundan getirtti. Cador verdiği hizmetlere uygun bir yere yerleştirildi ve hep el üstünde tutuldu; kralın dostu oldu, kral da yeryüzünde bir dostu olan tek hükümdar oldu. Küçük dilsiz unutulmadı. Balıkçıya güzel bir ev verildi. Orcan, ona büyükçe bir para ödemeye ve karısını geri vermeye mahkûm edildi, ama akıllanan balıkçı yalnızca parayı aldı.

Ne Zadig'in bir gözünü yitireceğine inanan güzel Sémire teselli bulabiliyor ne de Zadig'in burnunu kesmeye kalkışan Azora ağlamaktan vazgeçebiliyordu.

Zadig, armağanlar vererek onların acılarını yatıştırdı. Hasut, hırsından ve utancından öldü. Ülkeye barış, ün ve bolluk geldi, bu en güzel çağ oldu. Devlet, adalet ve sevgiyle yönetildi. Herkes Zadig'e şükrediyordu; Zadig de Tanrı'ya.*

* Kehl baskısı burada şu notu ekler: "Zadig'in öyküsünün elyazmaları burada bitmektedir. Bu iki bölüm on ikinci bölümden sonraya, Zadig'in Suriye'ye varışından önceye yerleştirilmelidir. Voltaire'in, yazdığı birçok serüveni silmiş olduğu bilinmektedir. Doğu dilleri yorumcusu baylardan, oralara kadar ulaşabilirlerse bunları yaymaları rica olunur."

Bu notun yerinin ekte verdiğimiz iki bölümden sonra olduğu açıktır: Kehl editörleri bu iki bölümü romanın içine soktuklarından, notlarını ancak "Bilmeceler" bölümünden sonraya koyabildiler, ama ikinci cümle onları güç duruma düşürdüğünden, bu cümlenin silinmesini önerdiler: "Yanlışlıkla nota girivermiş bu sözcükleri siliniz. Bu, yazarı tarafından yapıtına ilave edilmiş bu iki bölümün yapıta yerleştirilmesi için basımcıya yapılmış bir uyarı idi."

Kehl basımının notu pekâlâ Voltaire'in olabilir. Kehl editörlerinin kendilerini sıkıntıya sokmaları ve kendi basımlarında on üçüncü bölüm olan, ondan sonra iki bölüm koydukları "Randevular" bölümünün başına on ikinci bölüm yazmaları için bir neden yoktu. Ama not Voltaire'in ise, ancak Zadig'in bölümlerinin numaralı olduğu bir dönemde veya "Randevular" bölümünün henüz on ikinci bölüm olduğu bir dönemde yazılmış olmalıdır. Oysa ancak 1856'dan sonra altıncı bölüm "Yargılar" iki bölüme ("Vezir"; "Anlaşmazlıklar ve Huzura Kabuller") ayrılmış ve bölüm numaraları kaldırılmıştır. Bu durum aşağıdaki noktaları kanıtlayacaktır:

1. "Dans ve Mavi Gözler" 1756'dan önce yazılmıştır,
2. Voltaire hiçbir zaman bu iki bölümü yayımlamayacağı düşünmemiştir,
3. Bu olayların geçtiği zaman olarak Voltaire, Zadig'in Sétoc'un yanında kaldığı zamanı aklından geçirmişse bile, gerçekliğe ters düşmeden bölümlerin arasına sokabileceği bir metin yazmış olamaz. Gerekli düzeltmeler Kehl editörleri tarafından yapılmıştır. Öyleyse, denebilir ki, eğer Voltaire bu iki bölümü yayımlasaydı bile, onları ancak ek olarak yayımlardı.

EK

YİRMİNCİ BÖLÜM

DANS

Sétoc'un ticaret işleri için Serendib* Adasına gitmesi gerekiyordu, ama bilindiği gibi, evliliğinin ilk ayı balayı olup ne onun karısından ayrılmasına izin veriyordu ne de o karısından ayrılabilceğini sanıyordu. Dostu Zadig'den kendisi için bu yolculuğa çıkmasını rica etti.

— Eyvah! Güzel Astarté ile aramdaki uzaklık daha da mı artacak? Ama velinimetlerime hizmet etmeliyim, dedi Zadig, ağladı ve yola çıktı.

Serendib Adasına varmasından kısa bir süre sonra, olağanüstü bir insan olarak görülüyordu. Tüccarlar arasındaki tüm anlaşmazlıklarda hakemdi; bilgelerin dostu, öğüt isteyen az sayıdaki insanın danışmanıydı. Kral onu görmek ve dinlemek istedi. Çok geçmeden Zadig'in değerini anladı; bilgeliğine inandı ve onu

* Seylan veya Sumatra.

kendine dost edildi. Kralın gösterdiği yakınlık ve saygı Zadig'i korkudan titretti. Moabdar'ın gözüne girmesi yüzünden başına gelen felaketler gece gündüz hiç aklından çıkmıyordu. "Kral benden hoşlanıyor, bu benim mahvıma yol açmayacak mı?" diyordu. Ama yine de Majestelerinin iltifatlarından kaçıp kurtulamıyordu, çünkü itiraf etmek gerekir ki Sanbusna'nın oğlu, Nabassun'un oğlu Nussanab'ın oğlu Serendib kralı Nabussan, Asya'daki hükümdarların en iyilerinden biriydi, onunla konuşunca onu sevmemek zordu.

Bu iyi hükümdar hep göklere çıkarılmış, aldatılmış ve soyulmuştu. Hazinesi yağmalanmıştı. Serendib Adasının genel tahsildarının çizdiği yoldan sonrakiler hiç ayrılmamıştı. Kral bunu biliyordu; haznedarını birçok defa değiştirmişti, ama kralın gelirlerini eşit olmayan iki parçaya ayırarak küçüğünün Majestelerine, büyüğünün yöneticilere düştüğü, kurulu paylaşım düzenini değiştirememişti. Kral Nabussan, derdini bilge Zadig'e açtı:

— Siz ki bunca çok şey biliyorsunuz, dedi ona, beni soymayacak bir hazinedar bulmanın yolunu gösteremez misiniz?

— Elbette, dedi Zadig, eli uzun olmayan birini yanılmadan bulmanın yolunu biliyorum.

Çok sevinen kral, Zadig'e sarılarak nasıl davranmaları gerektiğini sordu. Zadig;

— Yapılacak tek şey hazinedar olmak isteyenleri dans ettirmektir, dedi, en çevik dans eden kesinlikle en dürüst olanıdır.

— Alay ediyorsunuz, dedi kral, maliyemin başına geçecek kişiyi seçmek için amma da tuhaf bir usul!

Yani, en iyi hoplayıp zıplayanın en doğru ve en becerikli maliyeci olacağını mı ileri sürüyorsunuz?

— En becerikli olacağını söylemiyorum, dedi Zadig, ama kesinlikle en namuslu olacağını söylüyorum.

Zadig öylesine kendine güvenle konuşuyordu ki, kral Zadig'in maliyecileri tanıma konusunda doğaüstü bir gize sahip olduğuna inandı.

— Doğüstü şeyleri sevmem, dedi Zadig, büyücülerden ve büyü kitaplarından hiçbir zaman hoşlanmadım. Majesteleri kendilerine önerdiğim şeyi kanıtlamama izin verirlerse sırrımın çok basit ve çok kolay bir şey olduğuna ikna olacaklardır.

Serendib kralı Nabussan, bu esrarın çok basit olduğunu duyduğunda, onun bir mucize olduğu söylenirse şaşıracağından daha çok şaşırdı.

— Pekâlâ, dedi, bildiğiniz gibi yapın.

— İşi bana bırakın, dedi Zadig, bu denemeden düşünemeyeceğiniz kadar kazançlı çıkacaksınız.

Aynı gün, Nussanab'ın oğlu yüce Majesteleri Nabussan'ın hazinedarlığı görevine talip olanların, ince ipek giysilerle, timsah ayının ilk günü kralın bekleme odasında bulunmalarını kral adına ilan etti. Gelenler altmış dört kişi oldu. Yandaki salonlardan birine kemancılar getirtildi, balo için her şey hazır, ama bu salonun kapısı kapalıydı ve oraya girebilmek için oldukça karanlık bir koridordan geçmek gerekiyordu. Bir odacı gidip, her adayı birbiri ardı sıra içeri alıyordu ve adayları birkaç dakika bu geçitte yalnız bırakıyordu. Yapılacaklardan haberi olan kral, bütün hazinesini bu koridora yaymıştı. Taliplerin hepsi sa-

lona geldiğinde, Majesteleri, dans ettirilmelerini emretti. Hiç kimse asla daha ağır hareketlerle, zarafetten bu kadar uzak dans etmemiştir; başları bir yana eğik, belleri bükülmüş ve elleri yanlarına yapıştırılmıştı.

— Ne düzenbazlar! diyordu Zadig alçak sesle.

İçlerinden yalnızca birisi, başı yukarda, bakışları güven dolu, kollarını iki yana açmış, gövdesi dik, çevik adımlarla dans ediyordu.

— İşte dürüst, namuslu bir adam, dedi Zadig.

Kral bu iyi dansçıyı kucakladı ve onu hazinedar ilan etti. Ötekilerin hepsi görülmemiş bir adaletle cezalandırıldı ve vergi ödemeye mahkûm edildiler, çünkü koridorda bulundukları sırada hepsi ceplerini tika basa doldurmuşlardı ve güçlkle yürüyorlardı. Altmış dört dansçı içerisinde altmış üç dolandırıcının bulunmasından, kral insan karakteri adına üzüntü duydu. Karanlık koridora günaha teşvik koridoru adı verildi. Perslerde olsaydı, bu altmış üç aday kazığa vurulurdu; başka ülkelerde bir adalet divanı kurulur, çalınan paranın üç katı masraf edilir ve hükümdarın kasasına hiçbir şey girmezdi; bir başka krallıkta bunlar haklı çıkarılır, çevik dansçı gözden düşürülürdü. Serendib Adasında ise yalnızca kamu hazinesini arttırma cezasına çarptırıldılar, çünkü Nabussan çok hoşgörülüydü.

Kral ayrıca iyilikten anlayan biriydi: Zadig'e, hiçbir hazinedarın kralından çalamadığı kadar para verdi. Zadig bundan Astarté'nin yazgısını öğrenmek için Babil'e ulak göndermede yararlandı. Bu emri verirken sesi titredi, kanı yüreğine hücum etti, gözlerini karanlıklar bürüdü, az daha ruhunu teslim ediyordu. Ulak

yola çıktı, Zadig onun gemiye binişini seyretti; kralın odasına girdi, kimseyi göremeyince kendi odasında olduğunu sanarak;

— Aşk, diye söylendi.

— Ah! Aşk, dedi kral, tam üstüne bastınız, derdimin ne olduğunu keşfettiniz. Ne büyük bir insansınız! Bana, çıkar gözetmeden bir hazinedar bulduğunuz gibi tam güvenilir bir kadın bulmanın yolunu da öğreteceğinizi umuyorum.

Kendine gelen Zadig, her ne kadar daha zor da gözüксе, mali işlerde olduğu gibi, aşk işinde de ona hizmet edeceğine söz verdi.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

MAVİ GÖZLER

— Beden ve yürek... dedi kral, Zadig'e. Bu sözler üzerine, Babilli Majestelerinin sözünü kesmekten kendini alamadı.

— Akıl ve yürek dememiş olduğunuz için, size ne kadar minnettarım. Çünkü Babillilerin sohbetlerinde sadece bu sözler vardır, akılla yürekten başka bir şeyden söz etmeyen ve ne birine ne de ötekine sahip olan insanlarca yazılmış kitaplardan geçilmez ama lütfen devam ediniz, efendim.

Nabussan, şöyle sürdürdü sözlerini:

— Beden ve yürek bende aşk için yaratılmıştır, bunlardan birincisinin doyurulduğunu söylemek için yeterince neden var. Burada, hizmetimde hepsi güzel, gönül alıcı, ince, kibar, hatta şehvetli veya benimleyken şehvet duyuyormuş gibi yapan yüz kadını var. Ama yüreğim mutluluk duymaktan çok uzak. Serendib kralını sevip okşadıklarını, ama Nabussan'a

aldırış etmediklerini hissediyorum. Sadakatten uzaklaştıklarını sanıyor değilim, ama yalnızca bana ait olan bir ruh bulmak istiyorum, böylesi bir hazine için sahip olduğum bütün güzelleri verirdim. Bu yüz sultan içinde, sevgisinden emin olabileceğim birinin bulunup bulunmadığını bir araştırın bakalım.

Zadig krala, mali işler konusundaki gibi şöyle dedi:

— Siz işi bana bırakın efendim, yalnız, günaha teşvik koridoruna yaydığınız şeylerden yararlanmama izin verin, hiçbir kaybınız olmayacak, size her şeyin hesabını bir güzel vereceğim.

Kral, ona her istediğini yapma yetkisi verdi. Zadig, Serendib'de bulabildiği kamburların en çirkinlerinden otuz üç, içoğlanların en güzellerinden otuz üç ve Buda rahiplerinin en dilbazlarından, en gürbüzlerinden otuz üç kişi seçti ve onları sultanların odalarına diledikleri gibi girmekte serbest bıraktı. Her küçük kamburun elinde sultanlara verecekleri dörder bin altın vardı ve ilk günden bütün kamburlar mutlu oldular. Kendilerinden başka verecekleri bir şeyleri olmayan içoğlanları ancak iki veya üç gün sonra utku kazandılar. Rahipler biraz daha sıkıntı çektiler, ama sonunda sultanlar otuz üç sofı rahibe kendilerini teslim ettiler. Bütün odaları kafeslerden seyreden kral, tüm bu deneyimleri gördü ve hayretten hayrete düştü. Yüz karısından doksan dokuzu gözünden düşmüştü. Geriye yalnızca, çok genç, çok yeni, Majestelerinin henüz hiç yanaşmadığı bir sultan kalmıştı. Bir, iki, üç kamburu görevlendirerek yirmi bin altına kadar teklifler yaptırıldılar, bu sultanı ayartamadılar ve genç kadın kam-

burların parayla kendilerini daha yakışıklı yapabilecekleri fikrine gülmeden edemedi. İçoğlanların en güzellerinden ikisini gönderdiler, sultan hâlâ kralı daha yakışıklı bulduğunu söyledi. En dilbaz, sonra da en gözü pek rahibi üzerine saldılar, birincisini geveze buldu, ikincisinin bir değeri olabileceğini düşünmedi bile.

— Önemli olan gönüldür, diyordu, ne bir kamburun parasına ne bir delikanlının yakışıklılığına ne de bir rahibin baştan çıkarmasına asla boyun eğmeyeceğim. Yalnızca Nussanab'ın oğlu Nabussan'ı seveceğim ve beni sevmeye tenezzül etmesini bekleyeceğim.

Kral sevinç, şaşkınlık ve sevgiyle coştı. Kamburlara utku kazandıran bütün paraları geri aldı ve hepsini güzel Falide'e armağan etti. Genç kızın adı buydu. Ona kalbini verdi. O bunu fazlasıyla hak ediyordu. Gençlik çiçeği hiç bu kadar parlak, güzelliğin çekiciliği hiç bu kadar büyüleyici olmamıştır. Falide'in kötü reverans yapmakla birlikte periler gibi dans ettiği, deniz kızları gibi şarkı söylediği, göksel varlıklar gibi konuştuğu, baştan aşağı yetenek ve erdem dolu olduğu söylenmezse, gerçeklik çarpıtılmış olur.

Nabussan seviyor ve seviliyordu, ama kızın gözleri maviydi ve bu en büyük felaketlerin nedeni oldu. Yunanların βωπις* dedikleri kadınlara kralların âşık olmasını yasaklayan eski bir yasa vardı. Rahiplerin başı bu yasayı koyalı beş bin yıldan çok olmuştu; kralın sevgilisini elinden almak için birinci rahip mavi gözlülerin aforoz edilmesini devletin anayasasına geçirtmişti. Ülkedeki bütün tarikatlar kralı uyarmaya

* Boopie: Yunancada mavi gözlü anlamına değil, "İnek gözlü (iri gözlü)" anlamına gelir.

geldiler. Krallığın son günlerinin geldiği, iğrençliğin son haddini bulduğu, uğursuz bir olayın dünyayı tehdit ettiği; tek kelimeyle Nussanab'ın oğlu Nabussan'ın iki iri mavi gözü sevmekte olduğu söylentisi hızla yayılıyordu. Kamburların, para babalarının, rahiplerin ve esmer kadınların sızlanmaları yeri göğü tuttu.

Serendib'in kuzeyinde yaşayan barbar halklar bu genel hoşnutsuzluktan yararlandılar. İyi yürekli Nabussan'ın ülkesine saldırdılar. Nabussan, uyruklarından para yardımı yapmalarını istedi. Devlet gelirlerinin yarısına sahip olan rahipler, krala yardım için ellerini kasalarına atmayı reddederek, yalnızca gökyüzüne kaldırmakla yetindiler. Müzik eşliğinde güzel güzel dualar ettiler ve devleti barbar tehlikesiyle karşı karşıya bıraktılar. Nabussan acı acı haykırdı:

— Ey sevgili Zadig'im, beni bu müthiş sıkıntıdan da kurtaracak mısın?

— Seve seve, diye cevap verdi Zadig, rahiplerin paralarının istediğiniz kadarına sahip olacaksınız. Onların şatolarının bulunduğu toprakları terk edip yalnızca kendi topraklarınızı savunun.

Nabussan, Zadig'in dediklerini yaptı; rahipler gelip kralın ayaklarına kapandılar ve yalvararak yardım istediler. Kral onlara, sözleri topraklarının korunması için Tanrı'ya yakarmak olan güzel bir müzikle yanıt verdi. Rahipler sonunda parayı verdiler ve kral da savaşı başarıyla bitirdi. Böylece akıllı ve yerinde öğütleriyle ve yaptığı büyük hizmetlerle Zadig, devletin en yetkili yerlerindeki insanların uzlaşmaz düşmanlığını kazandı, rahipler ve esmer kadınlar onu ortadan kaldırmaya yemin ettiler, para babaları ve kamburlar da

onlardan geri durmadı, iyi yürekli Nabussan'ın aklına kuşkular düşürdüler. Zerdüşt'ün söylediği gibi, “Yapılan hizmetler çoğunlukla bekleme salonunda kalırken, kuşkular yatak odasına kadar girer.” Her gün yeni yeni suçlamalar yapılıyordu. Suçlamaların ilki reddedilir, ikincisi hafifçe dokunur geçer, üçüncüsü yaralar, dördüncüsü öldürür.

Gözü korkan Zadig, dostu Sétoc'un işlerini görmüş, parasını da almış olduğundan, artık adadan ayrılmaktan başka bir şey düşünmüyordu, Astarté'den haber almaya bizzat gitmeye karar verdi.

— Serendib'de kalırsam rahipler beni kazığa vuracaklar, diyordu, ama nereye gitmeli? Mısır'da köle olacağım, görünüşe bakılırsa Arabistan'da yakılacak, Babil'de boğdurulacağım. Ama Astarté'ye ne olduğunu öğrenmem gerek. Yola çıkalım, bakalım, kara bahtım bana neler hazırlamış.

ZADİG HAKKINDA

Zadig, 1748’de *Zadig* ya da *Yazgı* başlığıyla yeniden yayımlanmadan önce, ilkin 1747’de Amsterdam’da *Memnon* başlığıyla yayımlandı. Longchamp’ın ayrıntılı anlatısına göre, öykünün bu ilk versiyonu “Kraliçenin oyunu” olayından sonra Voltaire’in kaçarak yanına sığındığı Maine Düşesi’nin evinde, Sceaux’da yazılmıştır. Mahkemedен kaçtığı ve misillemenden korktuğu için Voltaire, gizli bir apartman da-iresinde birkaç hafta kapalı kalacaktı. Oradan ancak günde bir defa, akşam yemeği yemek için ünlü düşesin eşliğinde çıkıyordu. Georges Ascoli, *Zadig* üzerine yazdığı eleştirel incelemede, böyle bir söylentinin gerçeğe aykırılığını gösteriyordu. Longchamp, gerçekte olayı 1746 güzüne oturtuyordu. Oysa “Kraliçenin oyunu” olayının tarihi 1747 Ekimidir ve daha sonra Haziran ayında Hollanda’da ortaya çıkan *Memnon-Zadig* bu tarihte, yeni çıkmış bir kitap olarak sunulamazdı. Öyle görünüyor ki Longchamp, Voltaire’in Sceaux’da kaldığı iki ayrı zaman dilimini, 1746 Ağustosundakini ve 1747’dekini birbirine karıştırmaktadır ve Voltaire 1746 Ağustosunda, Longchamp’a kopyasını çıkart-

tırdıktan sonra, daha önceden yazmış olması gereken *Memnon* bölümlerini okumuş olmalıdır. Anlatı 1745 ve 1746 yıllarının izlerini kuvvetle taşımaktadır. Bu yıllar Voltaire'in Cirey'de şöyle bir görür gibi olduğu mutluluk, huzur dolu yalnızlık, aşk ve bilgelik düşü ile inişli çıkışlı bir gelişim içerisinde önceden kestirilemez bir hayatın gerçekleri arasındaki uzaklığı kendi hesabına öğrendiği yıllardır.

Zadig'i yazdığı sıralar Voltaire, kötümserliğe boğulmuştur. Bu, kuşkusuz yaşının etkisidir. 1744'te eşiğinden atladığı ellili yaşlar, d'Argenson'a yazdığı bir mektupta dediği gibi, "Oldukça b..tan bir yaş dönemi"dir. Öte yandan hastalık, özellikle de 1746 yılında yakasını bırakmamaktadır. Zamanın getirdiği bir başka yıkım da aşkta uğradığı başarısızlıktır, özellikle de iki varlığın birlikteliği üzerine kurulu en saf aşkta uğradığı başarısızlık. *Zadig*'in mutluluğu kusursuz bir birliktelikte bulmak üzere birbiri ardı sıra giriştiği iki deneme, uzun süre evlilik konusundaki cesaretini kıracaktır. Sémire soylu bir kız iken, Azora halktan, basit bir "yurttaş"tır. Bu toplumsal durum farkından, Voltaire'in o yıllardaki aşk hayatına bir anıştırma yaptığı görülmekte değil midir? Onu Madam du Châtelet'ye bağlayan bağlar günden güne gevşiyorsa, şimdi bilmekteyiz ki, Voltaire, karısının öldüğü 1744'ten beri özellikle yeğeni Madam Denis'ye yanaşmıştır ve onda hiç de sadık ve çıkar gözetmeyen bir hazine bulamamıştır... Aşkta hayal kırıklığına uğrayan *Zadig*, "mutluluğu doğanın incelenmesi"nde arayacaktır. Cirey idealinin bu diğer yönü, onu insanlığın içinde bulunduğu kötülüklerden kurtara-

cak mıdır? Cirey'in "Newtoncular"ının yaptığı gibi, "Tanrı'nın gözlerimizin önüne koyduğu büyük kitabı okuyan bir filozof" olarak yaşamaya karar verdiği andan başlayarak, bilimin bir sığınak olması şöyle dursun, tam tersine çoğu kez başına iş açan deneyler yaşamaya başladı.

*

Barınağından dışarı çıkarak, göz ardı edilmeye hiçbir şekilde izin vermeyen bir dünyayı fethetmeye kalkışmadıkça, insan kendisini ha bire huzurdan zulme sürükleyen bu çekilmez dönemden nasıl çıkabilir? Kraliyetin lütfu Zadig-Voltaire'in az rastlanır değerini haklı olarak görmüş gibidir: Adil bir gücün kullanımıyla durum, insanlara tek bir bireyde saygı göstermeyecekleri bu ilkeleri benimsetmek için yeterince elverişli gözükmektedir. Böylece Zadig, olayların gelişmesinin mantıksal sonucu olarak, istemeye istemeye dünyanın çalkantısına sürüklenir. Prusya Kralı Frederick, 1749 yılının sonunda Silezya'yı işgal etmişti; iktidar, yani Kardinal Fleury, Voltaire'in onunla olan ilişkisini bildiğinden, Voltaire'i yarı resmi olarak gidip Frederick'i bulmak ve Fransa tarafına çekmekle görevlendirdi. İşte bir defa daha toplumun dışladığı kişi olmaktan çıkıp vazgeçilmez kişi oluyordu. Tıpkı Zadig'in Moabdar'ın yanında olduğu gibi. Bir yıl sonra, yeni bir diplomatik görev, kuşkusuz başarısız olur, ama hiç olmazsa bir kez daha Voltaire'in aracılığına başvurulmuştur. 1744'ün sonunda bir başka

mutlu olay meydana geldi. Genç Arouet'nin eski okul arkadaşı d'Argenson Markisi'nin, dışişleri bakanı olmasıyla 1745 yılı, filozofun nedimlik mesleğinde zirveye çıktığı yıl olur. 25 Şubatta veliahtın evliliği vesilesiyle sarayda "Navarre Prensesi"ni sahneye koyar; 27 Martta kralın tarih yazmanı olur ve boş bir görev yeri bulunur bulunmaz atanacağı sözünü alır, Haziranda Fontenoy Savaşı üzerine şiiri yayımlanır, Kasımda kralın huzurunda "Görkemin Tapınağı" sahnelenir, birkaç ay sonra, 1746 Nisanında, Fransız Akademisine seçilir. Ama bu başarılarla ve kazanılan bu rütbelere rağmen, soruşturmalara uğramaktan kurtulamaz. Felsefi inzivayı iktidarın karşısına koyan Cirey ilkelerini kolaylıkla boşlar. 1744-1745 yıllarındaki yazışmaları okunduğunda, yeni durumunun gülünçlüğüne farkında olduğu hissedilmektedir. Sürdüğü hayatın, mizacına ve düşüncelerine ters düştüğünü Madam Denis'ye itiraf eder ve şunları ilave eder: "Kralın meydan soytarısı olmak için bu yaşta felsefemi ve yalnızlığımı terk etmiş olmaktan biraz utanıyorum." (13 Nisan 1744)

Ama bu yanılsamaların ömrü kısa olur... 1746'nın başlarında yeniden Voltaire'in gözden düştüğü söylentisi etrafa yayılır. Travenol meselesinin gelişmesi güvenliğini tehlikeye sokar. Daha kötüsüyle karşılaşmamak için geleceği konusunda kendi kendini sorgular. Bu gelecekte, umut ve düş kırıklıkları ile o güne dek yazgısı olan yaşantının, kararsızlıklar içerisinde ertelenmiş ve son derece büyütülmüş doğal gelişimini görür. Bu gelecek, bir gözden düşüş ve dünyadan sonsuz

bir kaçıştır, geçmişteki tecrübelerine dayanan, sonsuz sayıda romanesk unsurla zenginleşmiş imgeleminin ona kolayca şemasını ve özünü sağladığı olağanüstü serüvenlerdir. Cezaların en zaliminden kurtulmak için Babil'den kaçan Zadig, eskiden olduğu gibi tecrübelerini art arda kaydetmekle yetinmek yerine, onları özetlemeye koyulur. O güne kadar yazgısı olan bu inişli çıkışlı gelişimin yasalarını araştırır. Bu yazgının oynaklığı üzerine bir düşünce Voltaire'i *Théodicé*'de derinleştirdiği Leibnizci bir sorunsala götürür. Bu konuda tanıklar olmaması nedeniyle, bu temel okumanın kesin olarak ne zaman ve nerede olduğunu belirlemek olanaksızsa da, Madam Châtelet'in etkisi altında ve Leibnizci *Fizik Kuramları*'nı hazırlarken olduğundan hiç kuşku yoktur. Gerçekte 1740'tan başlayarak, *Newton Metafiziği*'ne eklentiler Voltaire'in düşüncelerinin aldığı yön konusunda hiçbir kuşkuya yer bırakmaz: Amacı genel evrensel düzen olan Yaradan, kuşkusuz bazı özel görünüşlerden sorumlu tutulamaz. Her şey zorunlu ve anlaşılmaz yasalara göre gelişir. Özgür istemin eylemi olmadığı gibi, edimlerimizin doğrudan karşılığı da yoktur. Zadig'in yazılmasından hemen önceki yıllarda Voltaire'in konumu, Leibniz'in etkisi altında böyleydi. Oysa bu dönemde eleştirmenler yalnızca onun Leibniz felsefesine yönelttiği alaycı eleştirileri anımsamaktadır. Kuşkusuz, *Fizik Kuramlarının Sergilenmesi* (1741), “yetersiz akıl” denen yeterli akla, öncesi ve sonrası olmayan uyuma, monadlar sistemine, sürekliliğe, tamlığa, aktif güçlere saldırır ve hatta “*olası dünyaların en iyisi*”ni bazen hafif yaralar, ama burada, rastlantı ile zorunluluk

arasında bir Yaradan aracılığı ile uzlaşma arayan denemesi *Théodicé*'nin özünü oluşturan konulara karşı bir eleştiri aramak boşuna olacaktır. Zadig'in, birçok güçlüğe karşın, Voltaire'in yeniden Leibniz'in lütufçu tezlerine bağlanmaya çalıştığı bir dönemde yazılmış olması kuvvetle olasıdır. Hiçbir deneyin kesinlikle kaybolmadığı, teknik başarıdan, felsefi düşüncenin başarısına kadar tüm ayrıntıların bütünü oluşturulmasına katkıda bulunduğu çevrimli bir yapısı vardır anlatının. Zadig'in daha sonraki serüvenlerini yorumlayan Pangloss adında biri, ipe sapa gelmez *metafizik* sonuçlara değil —Voltaire için metafiziğin, doğal olana karşı olduğu ölçüde gülünç olduğu bilinmektedir— gerçeğin ta kendisine ulaşacaktır. Çünkü diyecektir bu defa, haklı olarak, önce Sémire, sonra Azora, Zadig'e ihanet etmeseydi, Hasut tarafından ihbar edilmeseydi, baş vezir olamayacaktı ve Kraliçe Astarté'nin gözüne çarpmayacaktı, Moabdar'ın kıskançlığı onu tehdit etmemiş olsaydı, Mısır'a kaçmamış olsaydı, köle olmasaydı, sonuç olarak Astarté'nin eşi ve Babil Kralı olamayacaktı...

Zadig ile keşişin yolda karşılaşmalarını sağlayan yazgı da görünürdeki ipe sapa gelmezliğiyle aynı lütufçu görüşü ortaya koymaktadır. Voltaire, küçük anekdotlardan oluşan anlatısının özünü çok usta bir sembolizmle hazırlamıştır. Bu anekdotlar da aynı iletii Zadig'in varlığında insanlığın bütünüünün sorunlarını iletmektedir. "Yaradan'ın ateşe verdiği bu evin yıkıntıları altında ev sahibi büyük bir hazine buldu." "Yaradan'ın boynunu kırdığı" bu delikanlı bir yıl sonra halasını, iki yıl sonra da Zadig'i öldürecekti.

Eskiden kentin ünlü peynir üreticisi olan balıkçıya gelince, çaresizliğinin doruğundayken gözlerini gökyüzüne çevirmesi hiç de boşuna değildir: Uğradığı felaketler onu, Yaradan'ın oradaki ete kemiğe bürünmesi olan Zadig'le karşılaştıracaktır. Oysa aynı Yaradan, Zadig'i "aydınlatmak" ve Yazgının birtakım sırlarını açıklamak için melek Jesrad'ı insan kılığında karşısına çıkaracaktır. Bu bölümün "Voltaireci" bir yorumu ilk bakışta oldukça çekici gözükmektedir. Keşiş, belki kendisi de pek fazla inanmadan, gerçeği görmeyenlere seslenen bir tür Leibnizci din dersi verecektir. Kaderin garip bir cilvesiyle, Zadig'in uğradığı felaketlerin en kötü ânı gelip çattığında, Zadig, o âna kadar anlatıdan yayılan genel ipe sapa gelmezlik izlenimini, ince düşüncelerle zirvesine ulaştıracaktır. Melekten dönüşmüş bu keşişin önünde Zadig, Voltaire'in ağırbaşlı oğlu gibi davranacaktır. Göksel savlarla hiç ikna olmayarak, karşı çıkışlarını, anlı şanlı muhatabının kaçmasına yol açacak noktaya kadar vardıracağıdır. Bu kaçış, Zadig'in 'Ama'ları ile simgeleşen aklı başında bir düşüncenin saldırıları önünde metafizik sistemlerin teslim oluşunu anımsatmaktadır. Bununla birlikte Zadig "tapınır" ve "boyun eğer". Ama Voltaire tapınma terimini, küçümseyici anlamda ve 'anlama'nın zıddı olarak kullanır. Öte yandan, Anlatıların yazarının başlıca kişilerine nadiren verdiği Voltaireci ironi, Zadig'in mizacına tam anlamıyla yabancı gözükmektedir. Tersine varsayımla, bu nitelik, Zadig'in kişiliği üzerinde çok büyük bir etkisi olan keşişe karşı kullanılabilir mi? İkisinin birlikte yaptığı yolculuklar Melek Jesrad'ın temel açıklamalarına hazırlık ve oku-

ru bu konuda takınacağı tavır konusunda aydınlatmak amacını taşımaktadır.

Zadig keşişin tavırlarına, sakalına ve kitabına saygı duydu. Konuşmalarından, onun çok bilgili biri olduğunu anladı. Keşiş, yazgıdan, adaletten, ahlaktan, yüce iyilikten, insanın zaafından, erdemlerden ve kötülüklerden öylesine akıcılıkla, öylesine etkileyici söz ediyordu ki, Zadig, karşı konulamaz bir çekiciliğin kendisini ona doğru sürüklemekte olduğunu hissetti.

1745'e doğru Voltaire'in felsefi konumu böyledir. Zadig anlatısının yapısı veya keşişin verdiği dersin ayrıntıları ve anlatının anlamı açıktır: Her şey, hikmetinden sual olunamayan, ama yazgının oynadığı oyunlarda kendini açıkça gösteren bir Yaradan'ın aracılığıyla, insanın en temel gereksinimi olan özgürlük, gerekli ve değişmez bir düzenle uzlaşmış gibi; kısacası bilgelik mutluluğa yol açarmış ve kötülük genel bir bakış açısıyla bütünleşmiş gibi gelişir.

Henri Bénac'ın
notlarından derlenmiştir.

VOLTAIRE

ZADIG

Aydınlanma Çağı düşünürlerinden Voltaire'in felsefi romanı *Zadig*, doğruluktan sapmayan bilge bir adamın başına gelenlerin öyküsüdür. Erdemli, iyi niyetli, zeki ve ahlaklı bir insan olan Zadig'in başına, bir insanı mükemmel kılabilecek tüm bu özelliklerinden dolayı pek çok felaket gelecektir. Babil'den kaçmak zorunda kalır, sevdiği kadının peşinden yollara düşer ve her yerde zulümle, kötülüklerle karşılaşsa da bunlardan bir şekilde sıyrılmayı bilir.

Voltaire bu uzun anlatıya kendi yaşamını yansıtmış, düşünceleri yüzünden oradan oraya sürgün edilişinin hikâyesini yazmıştır. Erdem arayışı üzerine yazılmış en iyi anlatılardan biri olan *Zadig*, yayımlanışının üzerinden iki yüz elli yıl geçmesine rağmen etkileyiciliğini hiç kaybetmemiştir.

"Oradaki rafta bir İncil var. Ama ben onu Voltaire'in yanında tutuyorum: biri zehir, biri panzehir."

-Bertrand Russell

ALFA®

www.alfakitap.com

f /alfakitap

🐦 /alfakitap

ALFA KLASİK

ISBN 978-605-106-964-7

